

Pri(po)ročnik

za soočanje z globalnimi izzivi

TUDI JAZ trošim etično

TUDI JAZ razvijam odgovoren odnos do narave

TUDI JAZ razmišljam medkulturno

TUDI JAZ skrbim za vodo

TUDI JAZ vplivam na podnebne spremembe

TUDI JAZ si prizadevam za odpravo revščine

TUDI JAZ vplivam na ekološke probleme v Sahelu

Avtorji prispevkov

Gobbo Živa, Focus društvo za sonaraven razvoj

Marn Eva, Društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas

Nouhoum Ibrahim, Društvo Afriški center

Povsod Urška, Ekvilib Inštitut

Ramšak Anita, Ekvilib Inštitut

Rogina Alma, Ekvilib Inštitut

Suša Rene, društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas

Idejna zasnova, prirejanje in urejanje izobraževalnih aktivnosti

Urška Povsod, Ekvilib Inštitut

Uredniški odbor

Urška Povsod in Alma Rogina, Ekvilib Inštitut

Lektorirala: Tadeja Germadnik

Oblikovanje in prelom: Studio Poper

Tisk: Medium d.o.o., Žirovnica

Naklada: 1000 izvodov

Ljubljana, 2010

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

502(035)

316.7(035)

TUDI JAZ: pri(po)ročnik za soočanje z globalnimi izzivi /

[avtorji prispevkov Gobbo Živa ... et al.] - Ljubljana : Društvo

za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas, 2010

ISBN 978-961-92394-2-1

1. Gobbo, Živa

249956096

Publikacija je nastala v okviru projekta TUDI JAZ (Raising awareness on development impact of our life-style), ki ga finančno podpirata Evropska komisija in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. Za vsebino publikacije so odgovorni izključno partnerji projekta. Vsebina publikacije ne odraža nujno tudi stališč Evropske komisije in uradnega stališča Vlade Republike Slovenije.

REPUBLIKA SLOVENIJA
VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE

Vsebina:

- 2 Popotnica
- 5 TUDI JAZ – Pri(po)ročnik za soočanje z globalnimi izzivi
- 9 GLOBALNO UČENJE: dimenzija človekovih pravic
- 11 TUDI JAZ trošim etično
- 15 Aktivnost: POTROŠNIK
- 18 TUDI JAZ razvijam odgovoren odnos do narave
- 22 Aktivnost: EKOSISTEM
- 25 TUDI JAZ razmišljam medkulturno
- 34 Aktivnost: KULT-URA
- 29 TUDI JAZ skrbim za vodo
- 33 Aktivnost: VODA: dragoceni vir življenja
- 40 TUDI JAZ vplivam na podnebne spremembe
- 43 Aktivnost: PAJKOVA MREŽA
- 46 TUDI JAZ si prizadevam za odpravo revščine
- 49 Aktivnost: SANJE
- 52 TUDI JAZ vplivam na ekološke probleme v Sahelu
- 55 Aktivnost: NARAVA V NEVARNOSTI
- 59 Recenzija: O pri(po)ročniku TUDI JAZ
- 61 Literatura in viri

Popotnica

2

Čas in prostor, v katerem bivamo, narekujeta ponovni temeljni premislek o odnosu med človekom ter njegovim družbenim in fizičnim okoljem. Vse bolj postaja očitno, da se je zgodovinski val neomejenega izkoriščanja virov razbil ob čereh realnosti in za seboj pustil pravo razdejanje. Naše neomejene želje in, čeprav neizmerna, pa vendarle omejena sposobnost narave, da nam jih izpolni, si prihajajo vse bolj navzkriž. Vzorci razmišljanja in delovanja, ki nas vodijo do točke, na kateri bo potrebno v razmeroma kratkem času izvesti temeljni rez s preteklostjo, imajo globoke korenine, ki jih bo sicer težko izrjaviti, a vendar je to naloga, s katero se moramo soočiti.

Miselni okvir, znotraj katerega je narava in vse pogosteje tudi soljudje (*t.i. človeški viri*) opredeljena in dojeta le kot neskončno veliko skladišče, iz katerega lahko poljubno črpamo, kar se nam zaželi, je preprosto zastarel. Kakor je povsem nerealno pričakovati, da bomo v bližnji prihodnosti naseljevali nove planete, tako je povsem nerealno pričakovati, da bi si lahko kadarkoli podredili zmožnosti in sile tega, na katerem živimo. Če ga bomo v to prisilili, se nas bo zgolj otresel kot peščice nadležnih bolh.

Izkušnje kažejo, da zgolj informacije in znanje ne zadostujejo za spremembo vzorcev obnašanja. Izkustveno in reflektivno učenje je v tem smislu bolj učinkovito zlasti, če je dolgoročno naravna-

no. Globalno učenje, kot smo ga poimenovali, predstavlja vseživljenjski proces, ki vodi h kritičnemu opredeljevanju do razpoložljivih informacij ter angažiranemu in aktivnemu državljanstvu. Tudi *Maastrichtska deklaracija o globalnem učenju Sveta Evrope*¹ izpostavlja pomembnost delovanja, ne zgolj izobraževanja.

Trenutna svetovna poraba dobrin presega sposobnost narave za samoobnovo za približno 20 % (Jacqueline McGlade, izvršna direktorica Evropske agencije za okolje).

Z vsebinskega vidika globalno učenje zajema različna področja, saj naslavlja številne skupne izzive, s katerimi se danes soočamo, kot so npr. podnebne spremembe, razvojna vprašanja, vplivi potrošniške družbe, migracije, medkulturna in medgeneracijska komunikacija, spopadanje z lakoto in revščino, zagotavljanje izobrazbe in zdravstvene oskrbe, preprečevanje konfliktov ter še marsikaj drugega. Metodologija globalnega učenja je prav tako pestra kot njegova vsebina, saj vključuje različne načine izkustvenega učenja, igre vlog, skupinske diskusije ter kritično, reflektivno branje. Neločljivo je vezano na sposobnost kritičnega razmišljanja ter na razvijanje osebnih in družbenih veščin, zato je moč reči, da globalno učenje ne zgolj izobražuje, ampak tudi vzgaja. Cilj tega procesa ni nekakšen družbeni ali osebni inženiring, temveč razvoj celostnih osebnosti, ki so se sposobne kritično opredeljevati do razpoložljivih informacij, ki jih zanima dogajanje v svetu in njihovi neposredni okolici, ter so motivirane za delovanje v smeri pozitivnih sprememb.

¹ Maastrichtska deklaracija Sveta Evrope o globalnem izobraževanju je pripravil Vseevropski kongres o globalnem izobraževanju leta 2002, z namenom izboljšati in razširiti globalno izobraževanje v Evropi do leta 2015.

Prav te lastnosti so najboljši porok za samouresničevanje posameznikov ter krepitev demokratičnega potenciala v družbi. Ne pozabimo, da demokracija dobesedno pomeni vladavino ljudstva in ne vladavino vlade, strank oz. peščice izvoljenih posameznikov. Tihi pristanek, s katerim prenašamo odgovornost za globalne spremembe na ramena delegiranih političnih odločevalcev, je eden od ključnih razlogov, zakaj te spremembe ne potekajo v smeri krepitev skupne, trajnostne blaginje. Globalno učenje se nikoli ne konča, saj lahko praktično vse dogodke obravnavamo s perspektive globalno/lokalno, pa naj bo to kmetijska politika EU, jutranji zajtrk ali klepet na spletu s prijateljico iz Bolivije. Prav zato so tudi tematike, ki so predstavljene v pri(po)ročniku TUDI JAZ, tako raznovrstne. Vpetost v globalno dogajanje je neizmerna in neposredno vključena v vsak trenutek našega vsakdana.

In bistvo globalnega učenja je prav v raziskovanju prepletenosti niti globalnih povezav, ki nas ves čas obdajajo, a se jih prav malo zavedamo. Vsi dihamo isti zrak in voda, ki priteče iz naše pipe, je prav ista voda, ki je nekoč izhlapela iz katere od puščavskih oaz. Ves čas smo v (ne)posrednem stiku in izmenjavi z ljudmi ter naravo z vsega planeta in naša dolžnost je, da v te odnose vstopamo čim bolj spoštljivo in uravnoteženo.

Ob pisanju tega besedila si je avtor tako postregel s skodelico kave, ki je prišla iz Mehike, pojedel je jabolko z domačega vrta, tipkal je na računalnik kitajske izdelave, oblečen v oblačila iz Indije, ob tem pa je poslušal makedonsko glasbo, ki jo je nekdo igral na kitaro z Japonske ter na piščal iz Bolgarije. In to vse hkrati!

Filozof Isaiah Berlin² je opredelil dve vrsti svobode: negativno in pozitivno svobodo. Negativna svoboda se odraža v odsotnosti prisile in omejevanja, pozitivna svoboda pa se odraža v sposobnosti samoodločanja, samoobvladovanja in samouresničevanja. Kakovost našega življenja je v veliki meri odvisna od vzpostavljanja ravnotežja med tema dvema vrstama svobode. Svoboščine so neločljivo vezane na pravice posameznikov, skupnosti in narave, jedrna skupina teh pravic mora biti brezpogojno in v enaki meri zagotovljena vsem. Projekt TUDI JAZ, v okviru katerega je nastal ta

Globalno izobraževanje je način izobraževanja, ki poskuša ljudem odpreti oči in um za dojetje stvarnosti tega sveta in jih spodbuja k delovanju, ki vodi v svet večje pravičnosti, enakosti in človekovih pravic za vse (Maastrichtska deklaracija o globalnem učenju).

pri(po)ročnik, temelji prav na prepričanju, da je vsak med nami odgovoren za razreševanje družbenih in okoljskih problematik, s katerimi se sooča. Odgovorno delovanje pa od nas zahteva prav sposobnosti samoodločanja in samoobvladovanja.

Vse več se govori (tudi v tem pri(po)ročniku) o pravici do vode, saj postaja čista, pitna voda vedno redkejša, k čemur je v veliki meri pripomoglo naše neodgovorno ravnanje s podtalnico. Kadar razmišljamo o skupnih virih in razpoložljivih dobrinah, nas zavedanje o globalni prepletenosti in medsebojni odvisnosti vodi v številne dileme, zlasti kadar naše želje pridejo v navzkriž z željami drugih.

Če želimo narediti prvi korak v smeri globalno odgovornega delovanja, se moramo ponovno naučiti razlikovati med željami in potrebami. Brez nenehnega zadovoljevanja prvih smo sicer morda nepotešeni, a brez zadovoljevanja drugih nas preprosto ni več. Prav zato posamezni sklopi pri(po)ročnika TUDI JAZ naslavljajo predvsem vprašanja zadovoljevanja nekaterih temeljnih potreb, kot

² Berlin, I. (1969)

so potreba po hrani, pitni vodi, čistem, zdravem in varnem okolju ter socialnih stikih.

Pri(po)ročnik TUDI JAZ predstavlja tematsko in vsebinsko razširitev priročnika TUDI TI³, v katerem je podrobneje predstavljeno ozadje in vsebina samega koncepta globalnega učenja, kakor tudi spremljajoča metodologija in vzorčni primeri izvajanja tovrstnega učenja skozi zgodbo o pridelavi bombaža in z njo povezano tekstilno industrijo. Oba priročnika sta nastala na podlagi izkušenj predstavnikov nevladnih organizacij, ki se na različne načine ukvarjajo s posameznimi globalnimi izzivi. Pri svojem delu smo prišli do spoznanja, da je izobraževanje oz. učenje najpomembnejši in najučinkovitejši način, kako najti odgovor na vprašanje o zagotavljanju skupnega trajnostnega življenja. Z ustreznim znanjem, razumevanjem in skupnim, organiziranim delovanjem je veliko napak moč preprečiti, preden se zgodijo, njihovo kasnejše odpravljanje pa zahteva mnogo večje napore in je pogosto precej manj uspešno.

Nesmiselno in vse bolj tudi nemogoče je čakati na spremembe in velike odločitve s strani politikov, gospodarstva, mnenjskih voditeljev. Vsak med nami se sooča z istim vprašanjem: »Kako lahko TUDI JAZ s spremembo svojih navad in življenjskega sloga vplivam na okolje in življenje ljudi okrog sebe?«. To vprašanje ne more ostati večno neodgovorjeno in namesto odgovorov, ki nam jih ponujajo drugi, jih raje poiščimo sami. Iskanje odgovorov ni vedno preprosto in prvi koraki so pogosto najtežji. Prav zato sta znanje in odprtost za razumevanje naši najpomembnejši orodji na tej poti in včasih je prav presenetljivo, kako majhne spremembe so potrebne za doseganje resnično velikih rezultatov. Globalno učenje deluje v smeri informiranja in aktiviranja posameznikov ter raziskuje praktične, preproste načine, kako se lahko posamezniki – TUDI JAZ in TUDI TI ter skupnosti vključujejo v tokove sprememb in jih pomagajo sooblikovati. Torej ... gremo plavat?

Rene Suša, koordinator Slogine⁴ delovne skupine za globalno učenje

³ Priročnik za globalno učenje TUDI TI (Suša 2008)

⁴ Sloga je platforma slovenskih neprofitnih in nevladnih organizacij, ki delujejo na področju mednarodnega razvojnega sodelovanja, globalnega učenja in humanitarne pomoči. Namen platforme je povezovanje in krepitev nevladnih razvojnih organizacij.

TUDI JAZ

Pri(po)ročnik za soočanje

z globalnimi izzivi

NASTANEK PRI(PO)ROČNIKA

Pri(po)ročnik je nastal v okviru dvoletnega projekta TUDI JAZ (Raising awareness on development impact of our life-style), ki ga izvajamo nevladne organizacije Društvo Humanitas in Društvo Focus kot nosilca projekta ter Društvo Afriški center in Ekvilib Inštitut kot partnerski organizaciji.

Glavni namen projekta je ozaveščanje in izobraževanje javnosti o vplivu vsakega izmed nas na okolje in družbo, v kateri živimo; pri tem želimo še posebej izpostaviti posledice, ki jih ima posameznikov način življenja na življenje in okolje prebivalcev držav v razvoju. Koncept projekta izhaja iz dejstva, da vzroke svetovnih problemov običajno iščemo v drugih in drugje, pri tem pa se ne zavedamo dovolj, da nanje vplivamo tudi sami s svojim življenjskim stilom.

Verjamemo, da (globalno) učenje in izobraževanje igrata ključno vlogo pri mladih za dojetje lastne vpletenosti v globalni kontekst in odgovornosti z vidika aktivnega državljanstva. Zato je bistvenega pomena, da mlade tako v formalnih kot neformalnih oblikah izobraževanja informiramo in opremimo s potrebnimi znanji, ki jim bodo omogočila, da ovrednotijo lastno vedenje in delovanje, da se kritično opredelijo do razpoložljivih informacij, da se naučijo sprejemati premišljene odločitve o aktivni vlogi posameznika tako na lokalni kot na globalni ravni ter da spoštujejo podobnosti in razlike med ljudmi.

Ker menimo, da se v slovenskem prostoru še vedno srečujemo s pomanjkanjem literature o globalnem učenju, predvsem v sistemu formalnega izobraževanja, smo za učitelje pripravili dodatno gradivo v obliki pri(po)ročnika z naslovom TUDI JAZ – Pri(po)ročnik za soočanje z globalnimi izzivi, v katerem predstavljamo prispevke o globalnih problematikah z dodanimi praktičnimi aktivnostmi za izvedbo. Publikacija, ki je pred vami, se od drugih priročnikov razlikuje zaradi več razlogov. Ne le da ponuja prispevke avtorjev nevladnih organizacij, predstavlja tudi svojevrstno nadaljevanje priročnika o globalnem učenju TUDI TI, posebnost pa je predvsem v tem, da smo ga sooblikovali skupaj z učitelji osnovnih šol. Mnenja učiteljev o (takrat še nastajajočem) pri(po)ročniku so bila pridobljena s pomočjo anketnega vprašalnika in v okviru delavnic, na katerih smo ga skupaj z učitelji preizkusili v praksi, njihove dragocene izkušnje in predlogi pa so mu dali dodano vrednost in dokončen pečat. Pri nastajanju pri(po)ročnika sta se tesno prepletala tako teoretični kot praktični vidik, v vmesni fazi pa je služil tudi kot uporaben pripomoček za učitelje. Zato smo ga poimenovali kar pri(po)ročnik za globalno učenje, saj smo v njem videli tako priročnik kot tudi pripomoček za učitelje. Prav tako pa ga tudi toplo priporočamo.

VSEBINA

Vsebino pri(po)ročnika sestavljajo prispevki o globalnih problematikah z izbranimi metodami za posredovanje le-teh in izvedbo, ki izhajajo iz nekaterih predpostavk globalnega učenja.

Prispevki so raznoliki, nekateri se dotikajo trajnostnega razvoja v okviru obravnav podnebnih sprememb, problematike pitne vode in vplivanja človekove dejavnosti na ekosisteme, drugi osvetljujejo družbene probleme, kot so prekomerna in neetična potrošnja, revščina in negativne posledice stereotipiziranja. Vsebine izražajo skrb za družbene probleme, ki so presegle lokalne okvire in ki postavljajo posameznika v središče globalnega dogajanja. Gre predvsem za dojetje vloge posameznika v svetu, v katerem je vzročno-posledično razmišljanje, soočanje z globalnimi izzivi, dojetje razmerij, kot so globalno/lokalno, univerzalno/individualno in kratkoročno/dolgoročno, bistveno za zavedanje odgovornosti, ki naj bi jo nosil sleherni posameznik. Nekatere vsebine postavljajo v ospredje pomembnost kritične presoje civilno-družbenih in vladnih institucij, ki imajo moč in nadzor, vse pa dodajajo lastno kritično presojo, v smislu, TUDI JAZ sem odgovoren za družbene in okoljske probleme, s katerimi se soočamo. Zato so prispevkom dodani tudi konkretni predlogi za ukrepanje in aktivizem, na način, ki opogumlja in nagovarja posameznika.

METODE IN AKTIVNOSTI

Izbrane aktivnosti so naravnane praktično in predstavljajo eno izmed možnosti, ki jo lahko uporabi učitelj za prenos tematik na ciljno skupino. Ker o izbranih temah obstaja že veliko različnega gradiva za izvedbo, naš namen ni bil napisati še enega priročnika z novimi metodami dela. Nekatere aktivnosti smo si zato izposodili in jih preoblikovali za potrebe našega pri(po)ročnika, ostale pa so rezultat lastnih pedagoško-andragoških izkušenj. Tako pri izbiranju kot tudi pri snovanju aktivnosti smo izhajali predvsem iz želje, da ustvarimo kreativno, uporabno in praktično gradivo za učitelje, s pomočjo katerega bodo mlade informirali o kompleksni soodvisnosti naravnih, družbenih in ekonomskih pojavov.

Aktivnosti temeljijo na karakteristikah globalnega učenja, ki spodbujajo samostojno in kritično razmišljanje ter vrednote, kot so vključevanje, solidarnost in enakost. Za pri(po)ročnik smo izbrali metode, ki udeležence aktivno vključujejo v učni proces. Tovrstno vključevanje postavlja udeležence v središče dogajanja in jim omogoča, da med seboj delijo izkušnje in sami postanejo vir znanja,

Pojasnilo

Izrazi, kot so tretji svet, nerazviti svet, nerazvite države, revne države, industrijsko manj razvite države, države globalnega juga, države v razvoju in podobno, označujejo države, ki se uvrščajo v sklop držav prejemnic razvojne pomoči; to so predvsem azijske, afriške in latinskoameriške države ter nekatere evropske države z zelo nizkim BDP (bruto domači proizvod). Nasprotno tem izrazom se za gospodarsko razvite države (države z visokim BDP, predvsem države članice EU, države članice EGP, ZDA, Japonsko in Avstralijo) pogosto uporablja izraze, kot so Zahodne države, industrializirane države, razvite države, bogate države, države globalnega severa in podobno.

Menimo, da so tovrstni izrazi zaradi različnih konotacij neprimerni. Ker zaenkrat v slovenščini še nimamo primernega izraza, ki bi opisoval tako eno kot drugo skupino omenjenih držav na jasn in nepristranski način, smo se odločili, da v pričujočih besedilih kljub vsemu uporabimo izraza »države v razvoju« (prevod iz ang.: developing countries) in »razvite države« (prevod iz ang.: developed countries). Pri tem bi radi poudarili, da v tem kontekstu razvoj razumemo izključno z gospodarskega oz. ekonomskega vidika.

medtem ko jih učitelj usmerja in vodi. Vključevanje pripomore tudi k večji povezanosti skupine in poveča sposobnost reševanja problemov na kreativne in praktične načine.

Ker verjamemo, da je zavedanje prvi korak na poti do spreminjanja navad in do ukrepanja, evalvacijski del aktivnosti ponuja možnost za kritičen razmislek in poudarja pomembnost individualizma. S skromnim optimizmom tako upamo, da se novo pridobljena zavest ne bo odražala le na spoznavni ravni posameznikovega razmišljanja, ampak tudi na čustveni ravni in na ravni vrednot, kar lahko posledično spodbudi ravnanje, ki teži k bolj pravičnemu in trajnostnemu načinu življenja.

Zaradi natrpanih urnikov in časovne stiske, s katero se učitelji pogosto srečujejo pri šolskem delu, smo aktivnosti prilagodili za izvedbo v eni šolski uri. Zato je smiselno, da za poglobljeno razmišljanje in dojetje tematike aktivnosti razširimo na dve ali več šolskih ur. Ker se zavedamo, da ne bo vedno možnosti in dodatnega časa za izvedbo neformalnih aktivnosti, smo v ta namen k nekaterim aktivnostim dodali t.i. kategorijo predpriprava, ki služi kot predhodna vsebinska priprava na aktivnost, ter t.i. kategorijo domača naloga, ki ponuja različne možnosti za razmislek in evalvacijo po končani izvedbi.

Izbora aktivnosti ne želimo vsiljevati, prej obratno, učitelje želimo spodbuditi, da kritično presodijo o primernosti posamezne aktivnosti in jih po potrebi spremenijo, prilagodijo ali jim dodajo nove razsežnosti. Zavedamo se, da je izvedba odvisna tudi od izkušenj učiteljev in njihovega odnosa do obravnavane tematike, časa, ki je na voljo, ter starosti ciljne skupine, kakor tudi njihove motivacije za učenje.

UPORABA

S pri(po)ročnikom se obračamo predvsem na učitelje in učiteljice osnovnih šol v želji, da bi skozi formalne učne načrte učencem zadnje triade devetletke posredovali izbrane tematike in interpretacije, ki jih v večini (še) ni zaznati v predpisanih učbenikih in vsebinah, so pa vsekakor pomembne za posameznikov osebnostni ter s tem tudi družbeni razvoj.

Ne dvomimo, da so lahko prispevki zanimivi vsem, ki jih zanimajo globalne problematike, ne le zaposlenim v izobraževalnem in nevladnem sektorju, pač pa tudi širšemu krogu sodelujočih v izobraževalnih procesih. Prav tako je večina aktivnosti primerna za uporabo v srednjih šolah ter v drugih neformalnih in priložnostnih izobraževalnih aktivnostih za mlade.

Od uporabnikov pri(po)ročnika se pričakuje osnovno znanje uporabe učnih metod, zato vanj nismo vključili splošnih opisov izbranih metod. Zaželeno pa je tudi dodatno znanje s področja izbranih tematik, s pomočjo katerega jih bodo lahko obravnavali v bolj poglobljenem in v širšem kontekstu. Prispevki so namreč pisani s strani predstavnikov nevladnih organizacij, ki si v okviru različnih projektov prizadevajo za aktivno vključevanje posameznika v reševanje globalnih problemov.

Kljub dejstvu, da se večina učiteljev v formalnem izobraževanju sooča s časovno stisko in da so predpisani učni načrti določeni s točno določeno vsebino, upamo, da bodo v gradivu našli več koristnih idej ali pa vsaj navdih ali motivacijo za posredovanje izbranih tematik.

AVTORJI

Avtorji besedil smo predstavniki nevladnih organizacij, ki delujemo na področju človekovih pravic in razvojnega sodelovanja, medkulturnega dialoga, globalnega učenja, trajnostnega razvoja in družbene odgovornosti. Poudariti je potrebno, da prispevki ne ustrezajo klasičnim strokovnim ali akademskim standardom, saj smo avtorji vsak v svojem slogu izrazili stališče in pogled na izbrano tematiko ter dodali predloge za posameznike, pri čemer smo se opirali na lastne izkušnje in izkušnje organizacije, v kateri delujemo. Deli prispevkov lahko odražajo mnenja avtorjev in ne nujno

stališč uredništva ter sodelujočih nevladnih organizacij.

Avtorji uvodnih besedil in prispevkov smo: Živa Gobbo, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja (Focus društvo za sonaraven razvoj), Urška Povsod, univ. dipl. pedagoginja – smer andragogika (Ekvilib Inštitut), Rene Suša, univ. dipl. politolog (Društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas), Ibrahim Nouhoum, univ. dipl. inž. gozdarstva (Društvo Afriški center), Eva Marn, univ. dipl. pravica (Društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas), Alma Rogina, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja (Ekvilib Inštitut) in Anita Ramšak, mag. človekovih pravic in demokracije (Ekvilib Inštitut). Metode in aktivnosti sem priredila, uredila ali idejno zasnovala Urška Povsod, univ. dipl. pedagoginja – smer andragogika, Ekvilib Inštitut.

Urška Povsod, Ekvilib Inštitut

GLOBALNO UČENJE: dimenzija človekovih pravic

Človekove pravice so pravice, prirojene vsem ljudem, ne glede na njihovo nacionalnost, rojstvo, spol, etično pripadnost, politično prepričanje, raso, vero, jezik oziroma drug status. So pravice, v središču katerih je zahteva po dostojnem življenju vseh ljudi, ki med drugim vključuje pravico do življenja, svobode in varnosti, kot tudi pravico do ustreznega življenjskega standarda, ki ga na čisto osnovni ravni določa dostop do vode, ustrezne hrane, ustrezne nastanitve, izobrazbe, dostojnega dela, možnosti sodelovanja v družbi itd. Človekove pravice tako predstavljajo univerzalne težnje oziroma predstave o dostojnem življenju za vse ljudi.

Ideja o človekovih pravicah se je razvijala in bila prisotna skozi stoletja. Močno mednarodno podporo pa je koncept dobil po drugi svetovni vojni, ko se je izraz *človekove pravice* uveljavil za pravice, zapisane v mednarodnih dokumentih človekovih pravic, med drugim v Splošni deklaraciji človekovih pravic, Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah. Pravice in svoboščine, ki jih določajo načela, kot so dostojanstvo, enakost in spoštovanje, so vplivale na razvoj številnih ostalih mednarodnih in regionalnih dokumentov človekovih pravic, ki naj bi danes določali delovanje in medsebojne odnose med vsemi akterji globalnega sveta.

Vzpostavljeni mednarodni standardi človekovih pravic so tako danes v mednarodni skupnosti vse bolj priznani kot eno ključnih orodij za naslavljanje globalnih in lokalnih izzivov, s katerimi se trenutno sooča svet, vključno z ekstremno revščino, rastočimi razlikami med razvitimi državami in državami v razvoju ter med deprivilegiranimi in izključenimi ljudmi, boleznimi, prisilnimi migracijami in izkoriščanjem posameznih družbenih skupin, rasizmom, ksenofobijo kot tudi okoljskimi izzivi, ki vse bolj vplivajo na življenja vedno večjega števila svetovnega prebivalstva. Ti problemi tako ne predstavljajo zgolj razvojnih izzivov, ampak tudi vprašanja človekovih pravic, saj pogosto predstavljajo tako vzroke kot tudi posledice njihovih kršitev. Globalna dimenzija kršitev tako vse bolj jasno opozarja, da vprašanja človekovih pravic niso več samo stvar posamezne države ali lokalne skupnosti, ampak so, tudi zaradi naše vse večje medsebojne povezanosti in medsebojnega vpliva, stvar vseh nas. To od nas zahteva tudi vključevanje spremenjene t. i. »globalne« miselnosti v naše življenje, ki nas vse spodbuja, da delujemo lokalno, a vendar mislimo globalno – kot državljan enega skupnega sveta.

Izobraževanje o človekovih pravicah, ki si prizadeva za vključevanje vrednot in načel človekovih pravic v vse sfere našega bivanja, tako s konceptom globalnega učenja deli številna skupna izhodišča; med drugim tudi vero v moč učenja za izboljšanje človeških razmer in spodbujanje individualne ter kolektivne odgovornosti, da si aktivno prizadevamo za doseganje socialne in ekonomske pravičnosti ter za zaščito našega okolja v dobro nas vseh. Pri tem lahko ključna načela človekovih pravic predstavljajo dodano vrednost globalnemu učenju na številnih ravneh. Med drugim:

- Človekove pravice predstavljajo jasen okvir univerzalno sprejetih vrednot, ki izhajajo neposredno iz Splošne deklaracije človekovih pravic in ostalih dokumentov človekovih pravic. Ti nam tako služijo kot vodilo in odgovor na to, kakšne so naše odgovornosti v svetu, ki ga določajo revščina, nasilje, predsodki in okoljska škoda, in kakšno delovanje ter odnosi med posamezniki, družbenimi skupinami in ostalimi družbenimi akterji so sprejemljivi in kateri ne.
- Nadaljnje razumevanje narave človekovih pravic in svoboščin, njihovega medsebojnega vpliva ter razumevanje ključnih konceptov, kot so diskriminacija, moč, mir, konflikt ter izključevanje, lahko mobilizirajo dejanja, ki vplivajo na višjo raven uresničevanja človekovih pravic, tako na lokalni kot tudi na globalni ravni, ter tako opolnomočijo posameznike, da živijo bolj učinkovito in pravično. Skozi proces učenja in opolnomočenja tako posamezniki tudi pridobijo znanja, sposobnosti, vrednote in razvijejo odnos, potreben za soočanje s spremenjajočimi se izzivi. Pri tem učenje o človekovih pravicah spodbuja in prispeva k večji samozavesti ter aktivni participaciji posameznikov, saj s tem, ko se le-ti zavedo svojih človekovih pravic, začenjajo prepoznavati tudi vrednost in pomen lastnega načina življenja, misli in občutkov. Tako opolnomočeni lahko z aktivno participacijo sprožijo pozitivne spremembe, tako v svojih lastnih življenjih, kot tudi v svojih družinah, skupnostih in institucijah okoli sebe.
- In nenazadnje, naslavljanje globalnih izzivov, kadar na njih gledamo z vidika človekovih pravic, ne predstavlja zgolj moralne in etične obveze, ampak tudi odgovornost in dolžnost, zapisano v Splošni deklaraciji človekovih pravic in ostalih dokumentih prava človekovih pravic. Vidik človekovih pravic tako v globalno učenje vnese pravne dimenzije, na osnovi katerih lahko posameznik pozove in zahteva od različnih družbenih akterjev, in v prvi vrsti držav, da si z vsemi sredstvi prizadevajo za uresničevanje, varovanje in spoštovanje vseh človekovih pravic za vse ljudi ter da oblikujejo svoje politike in programe na način, da bodo z njimi resnično prispevali k višanju ravni človekovih pravic za vse.

Človekove pravice predstavljajo integralen del in izhodiščno točko globalnega učenja, saj prav tako učijo z namenom ustvarjanja bolj pravičnega, vključujočega in odgovornega sveta za vse. Pri tem se osredotočajo na promocijo in spoštovanje človekovega dostojanstva, lastne vrednosti in vrednosti drugih, enakosti in spoštovanja raznolikosti, opolnomočenja najbolj izključenih, aktivnega sodelovanja itd. Vse to so vrednote, ki so ključne za naslavljanje globalnih izzivov, ki so pred nami, in ustvarjanje sveta, v katerem bomo vsi živeli s ponosom in dostojanstvom.

Anita Ramšak, koordinatorka Slogine delovne skupine Človekove pravice v razvojnem sodelovanju

TUDI JAZ trošim etično

Eva Marn

11

Če smo še pred kratkim zamahnili z roko rekoč, saj sam ne morem vplivati na svetovne probleme, le-ti me presegajo, saj jih niti ne razumem dobro in podobno, je zdaj popolnoma jasno, da sprememb, ki so potrebne za reševanje svetovnih problemov, politiki sami ne bodo dosegli. Danes smo kot posamezniki postavljeni v središče dogajanja in odločanja. Kdor nima avta ali kupuje izdelke, narejene po načelih pravične trgovine, ni več čudaški posameznik, ampak človek, ki razmišlja globalno. Življenjski slog ni več vprašanje mode, ampak je politično stališče. Nobena skrivnost ni več, da trošimo preveč in pogosto nepravilno.

Kadar se vprašamo o vzrokih svetovnih problemov, jih običajno iščemo v drugih in drugje, veliko manj nam je blizu misel, da nanje vplivamo sami in z vsem svojim bivanjem – doma, v zasebnem življenju, na delovnem mestu in v svoji vlogi kot »homo politicus«. Velikanski delež naše odgovornosti ima seveda opraviti z našim trošenjem oziroma z našimi potrošniškimi navadami. Potrošnja oziroma povpraševanje po določenih surovinah in izdelkih namreč vpliva tudi na njihovo proizvodnjo in z njo povezano porabo energije, materialnih virov, zaposlitvijo delovne sile, onesnaževanja okolja itd. Nedvomno je ozaveščanje o vplivu trgovine s slonovo kostjo na grozeče izumiranje slonov in posledično manjše povpraševanje po izdelkih iz slonove kosti ter prepoved takšne trgovine vplivalo na njihovo manjšo ogroženost. Gotovo je tudi zgroženost nad podobami iz kože tjulnjev vplivala na drastični upad nakupa krznenih plaščev in na prepoved lova na nekatere ogrožene vrste živali. Tudi sami dvakrat pomislimo o nakupu kakšnega dobrega hrastovega ali tikovega poda, ker vemo, da ta drevesa rastejo počasi in da jih s pogozdovanjem marsikje ne nadomestijo.

Pomen globalnega učenja pa je pripovedovati še mnoge druge zgodbe in osvetliti naše navade potrošnika tudi tam, kjer nam je morda manj ljubo. Na primer:

- Našim otrokom bo najbrž težko izvedeti, da pri McDonald's skoraj nihče ni stalno zaposlen, nima s tem povezanih ugodnosti in tudi ni član delavskega sindikata. McDonald's načrtno zaposluje neizobražene delavce, ki jih lahko pogosto menja, za minimalne zaslužke, ob tem, da ima samo podjetje od tristo do štiristo odstotne profite.
- Mladi obožujejo športne copate Nike, ampak ta proizvajalec, tako kot večina drugih, svoje špor-

tne copate naroča pri tovarnarjih v jugovzhodni Aziji in prav malo mu je mar, da v teh tovarnah odrasli delavci ali otroci delajo v nemogočih pogojih, dolge ure, brez prostih dni in brez kakršne-gakoli socialnega ali zdravstvenega zavarovanja.

- Poglejmo zgodbo z bombažem: mame so nas učile, naj nosimo »naravne« materiale, zato smo prepričani, da je bombažna majica prava stvar. Kako naraven pa je bombaž, ki v svetu porabi kar četrtno vseh pesticidov, čeprav bombažna polja zavzamejo le 2 % obdelovalne površine? S tem v zvezi lahko omenimo tudi pretirano porabo vode za gojenje bombaža. Vsem znan je primer Aralskega jezera, ki so ga huda namakanja bombažnih polj uničila in ima danes le še 15 % svoje nekdanje prostornine.
- Kadar jemo slastno čokolado, verjetno ne razmišljamo, kako je ta nastala. V okusu čokolade ni zaznati, da so kakav zanjo obirale male roke otrok iz Burkine Faso, ki so jih plantažniki odpeljali na Slonokoščeno obalo, staršem pa obljubili, da bodo zanje lepo poskrbeli in jih vključili v šolo. Ti otroci šolo vidijo le od daleč, saj po ves dan delajo na plantažah, v zameno pa dobijo le borno kosilo. Niti sanja se jim ne, kaj na koncu nastane iz kakava, čokolade pa najbrž nikoli v življenju ne bodo poskusili.

Etična potrošnja

je v najširšem smislu potrošnja, ki ne škodi ali izkorišča ljudi, živali in okolja. Pri tem je potrebno izpostaviti najpomembnejše načelo etične potrošnje: kupujmo in trošimo manj, le tisto, kar resnično potrebujemo, saj tako proizvedemo tudi manj odpadkov. Etično trošimo, kadar kupujemo v pravični trgovini, kadar kupujemo izdelke, ki so prijazni do živali, kadar kupujemo izdelke, katerih način proizvodnje in prodaje ne izkorišča delavcev in je trajnostno naravnano do okolja, kadar podpiramo razvoj (predvsem lokalnih) skupnosti, ko kupujemo in uživamo ekološko pridelano hrano.

O KAKAVU IN ČOKOLADI

Domovina kakava je Južna Amerika. Iz dolin Amazonke in Orinoka so ga v Srednjo Ameriko prinesli Maji. Legenda, ki so jo razširili španski konkvistadorji, pravi, da je azteški cesar Moktezuma II. dnevno spil 50 vrčkov vroče čokolade in pri večerji dosledno zavračal vsakršno drugo pijačo. Tolteki, skrivnostno ljudstvo modrecev in svečenikov, je čokolado visoko cenilo kot napitek bogov, švedski znanstvenik Carl Linné pa je kakavovo drevo poimenoval »theobroma cacao« – hrana bogov.

Čeprav kakav izvira iz Južne Amerike, ga danes skoraj 70 % pridelajo v državah Zahodne Afrike. Kakavovec gojijo v tropskih regijah Južne Amerike, Afrike in Azije, kjer je podnebje vroče in vlažno. Stroki kakavovca lahko zrastejo do 25 cm v dolžino. Znotraj vsakega stroka je okoli 45 belih semen. Obiranje strokov je težko delo, saj morajo delavci svoje nože pogosto pritrditi na dolge palice, da lahko odrežejo stroke z visokih dreves. Po žetvi semena fermentirajo, da bi izboljšali okus, fermentacija pa semena tudi rjavo obarva. Semena nato pokrijejo z listi bananovca (ali žaklovino) in pustijo, da odteče voda iz kakavove pulpe. Semena pustijo fermentirati okoli šest dni, nato jih posušijo ob ognju ali ogrevanem zraku ali pa jih preprosto pustijo na mrežah iz bambusa, da jih posuši sonce. Semena nato pospravijo v vreče po 60–70 kilogramov, razvrstijo po kvaliteti in pro-

dajo industriji s čokolado preko posrednikov. Vreče nato prepeljejo do predelovalnih obratov oz. tovarn čokolade, ki so običajno v Evropi ali ZDA.

Študija mednarodnega inštituta za tropsko agrikulturo je razkrila, da na nasadih kakava v državah Zahodne Afrike dela več kot 250.000 otrok v starosti od 9 do 12 let. Približno 12.000 med njimi je žrtev trgovine z ljudmi. Čeprav številni otroci in mladostniki delajo na plantažah kakava, jih večina med njimi še nikoli ni poskusila čokolade. Pogosto niti ne vedo, da je kakav glavna sestavina pri proizvodnji čokolade.

PRAVIČNA TRGOVINA

Podobno kot trg kave, sladkorja, bombaža, banan in drugih primarnih proizvodov tudi trg kakava pestijo kronično nizke cene, ki ne pokrijejo niti stroškov proizvodnje. Ker je približno 50 milijonov ljudi, večina od teh majhnih kmetov v afriških in južnoameriških državah, neposredno odvisnih od proizvodnje kakava, so se nekateri med njimi zaradi nezavidljive situacije povezali v kooperative, ki sodelujejo z gibanjem Pravične trgovine. Kooperative so združenja proizvajalcev, ki jih družijo skupni ekonomski in drugi interesi. Organizirane so po načelu enakopravnosti in demokratičnosti. Vsi proizvajalci, ki so vanje vključeni, so upravičeni do deleža v dobičku in imajo tudi pravico do glasovanja pri odločanju o stvareh, ki so povezane z delovanjem kooperative (sklepanje novih pogodb, določitev prodajnih cen, vlaganje v razvoj itd.). Ena takšnih kooperativ je El Ceibo iz Bolivije. El Ceibo kakav je osnovna sestavina v Mascao čokoladah, ki jih sicer proizvajajo v Švici, saj evropske uvozne carine, ki naraščajo s stopnjo predelave izdelka, onemogočajo neposreden uvoz čokolade iz drugih držav.

Pravična trgovina je »trgovinsko partnerstvo«, ki temelji na dialogu, transparentnosti in spoštovanju ter si prizadeva za večjo enakopravnost v mednarodni trgovini. Prispeva k trajnostnemu razvoju s tem, da ponuja boljše pogoje prodaje in zagotavlja pravice marginaliziranih proizvajalcev in delavcev, predvsem iz ekonomsko manj razvitih dežel. Organizacije, ki se ukvarjajo s pravično trgovino in ki jih podpirajo potrošniki, se aktivno vključujejo v podpiranje proizvajalcev, osveščanje in vodenje kampanj za spremembe v pravilih in praksi konvencionalne mednarodne trgovine (Definicija WFTO – World Fair Trade Organization).

**Pravična
trgovina**

Druga tovrstna kooperativa je tudi Kuapa Kokoo⁵ iz Gane, ki danes šteje že 45.000 članov in je med največjimi kooperativami, ki sodelujejo z gibanjem za Pravično trgovino. Ker je ta kooperativa tako velika, lahko prodajo le delež svoje proizvodnje kakava pod pogoji pravične trgovine, saj je danes trg izdelkov le-te še premajhen, da bi nanj lahko izvozili ves svoj kakav. Čeprav člani Kuapa Kokoo prodajo komaj vsako dvajseto vrečo svojega kakava v sistemu pravične trgovine, jim je uspelo z dodatnim denarjem, ki so ga zbrali na ta način, v manj kot desetih letih zgraditi marsikaj. V regiji Ashanti so na primer zgradili štiri nove osnovne šole, v zahodnem delu Gane pa so postavili obrat za izdelovanje mila in trideset mlinov za mletje koroze. Od vseh podvigov pa je morda najpomembnejše, da jim je uspelo v državi, kjer je oskrba s pitno vodo pogosto otežena, z zbranim denarjem izkopati skoraj dvesto novih vodnjakov.

V sodelovanju z britanskimi organizacijami iz gibanja za pravično trgovino so člani kooperative postali tudi solastniki tovarne čokolade »Day Chocolate Company« v Veliki Britaniji. Tako lahko

⁵ Kuapa Kokoo prevedeno iz ganskega jezika Twi pomeni »dobra družba pridelovalcev kakava«.

sedaj prodajajo svojo čokolado na trgu EU, ne da bi jih pri tem omejevale visoke uvozne carine. Takšno partnersko sodelovanje lahko služi kot dober primer, kako je moč s skupnim delom doseči velik uspeh tudi v neugodnih razmerah.

14

Tako imajo vse stvari svoje zgodbe in dobro jih je poznati, saj so v njih zapisani mnogi od vzrokov revščine, socialnih problemov in nestabilnosti v svetu. Najbrž tudi sami ne bi želeli prepuštili svojih otrok grabežljivim tovarnarjem in plantažnikom, tudi nam so lahko kratene delavske pravice in tudi k nam se bodo slej kot prej kot bumerang vrnili onesnaženje in okoljska škoda, ki jo preko svojega potrošništva povzročamo drugje.

Kaj lahko kot posamezniki storimo za boljši svet z vsakodnevno potrošnjo?

- Pomislimo dvakrat, ali res potrebujemo stvar, ki smo se jo namenili kupiti.
- Kupujemo izdelke, ki so označeni z znakom pravične trgovine (»Fair Trade«).
- Kupujemo izdelke, pridelane biološko.
- Kupujemo izdelke lokalnega porekla.
- Delujemo po načelu »zmanjšaj, ponovno uporabi, recikliraj⁶«.
- Če imamo možnost izbire med različnimi znamkami, izberimo tisto, ki jo proizvaja družbeno odgovorno podjetje.

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k spodbujanju etične potrošnje:

- Učitelji naj učence spodbudijo, da si, preden odidejo na šolski izlet (športni, naravoslovni dan ipd.), doma natočijo vodo iz pipe ali sok v rabljeno plastenko in se na ta način izognejo nakupu nove osvežilne pijače v plastenki. Na ta način lahko prispevajo k varovanju okolja, saj bodo v smeti odvrgli manjšo količino odpadkov, tako pa se spodbuja tudi pitje vode iz pipe, ki velja v večini regij v Sloveniji za dobro in neoporečno.
- Učitelji naj učence spodbudijo k zmanjšanju uporabe papirja na način, da jim razdeljujejo dvostransko natisnjeno učno gradivo. Šola naj v ta namen priskrbi tiskalnice, ki omogočajo dvostransko tiskanje, prav tako je smiselno nabaviti recikliran papir.

Leta 2002 so se izdelki Pravične trgovine prvič pojavili v Sloveniji. Društvo Humanitas je vzpostavilo stike z nekaj proizvajalci iz držav podsaharske Afrike in jih predstavilo slovenski javnosti v obliki razstave v Slovenskem etnografskem muzeju. Približno dve leti kasneje je vrata odprla trgovina 3muhe, kjer so bili (in so še danes) naprodaj izključno izdelki Pravične trgovine. Izdelke Pravične trgovine pa v zadnjih nekaj letih najdemo tudi na prodajnih policah številnih drugih trgovin, od prodajaln okolju prijaznih izdelkov do bencinskih črpalk in največjih supermarketov.

Pravična trgovina v Sloveniji

Aktivnost POTROŠNIK

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: Poljubno

Priporoč. starost: 9. razred OŠ

Cilji: Razmišljati o različnih potrošniških vzorcih, raziskati in razumeti (naše lastne) potrošniške navade ter analizirati njihov učinek na globalno družbo in na okolje ter razvijati odgovornost, ki jo imamo kot potrošniki. Posredno se spoznati z nekaterimi tržnimi zakonitostmi proizvodnje in prodaje ter razvijati kritično razmišljanje o sodobni tržni situaciji. Aktivnost poleg tega razvija tudi komunikacijske sposobnosti.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri državljanski vzgoji in etiki, zemljepisu, angleščini in nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: Tabla, kreda (kot dodatno gradivo lahko učitelj pripravi za vsakega učenca kopijo kviza, zemljevid sveta za prikaz držav izvora ali prinese čokolado, kupljeno v okviru pravične trgovine).

Predpriprava: Učitelj naj pri zadnji učni uri pred izvedbo učence pozove, da do naslednje ure napišejo vsaj pet stvari, ki so jih kdaj kupili, pa jih niso uporabili oz. so jih uporabili le enkrat. Ob tem naj razmislijo, zakaj se je to zgodilo ter ali menijo, da imamo ljudje na splošno preveč stvari?

Izvedba: V uvodnem delu aktivnosti naj učitelj pozove učence, da v petih minutah na list papirja napišejo državo izvora za stvari, ki jih imajo pri sebi (oblačila, obutev, ura, nakit, nahrbtnik, peresnica ...). Nato naj učitelj pozove vsakega učenca posebej, da navede državo izvora za tri stvari, ki jih ima pri sebi, ter napiše imena držav na tablo. Učitelj tako pojem potrošništvo in učence umesti v globalni kontekst. Trajanje: 5 – 10 minut.

V drugem delu aktivnosti naj učitelj vpelje in razloži koncepte, kot so potrošništvo, potrošniška družba, potrošnik, potrošniška izbira, ponudba in povpraševanje ipd. Učitelj načne skupinsko razpravo o dobrih in slabih praksah potrošništva ter o izbiri, ki jo ima posameznik kot potrošnik.

Iztočnice za razpravo:

- Ali smo odgovorni potrošniki? Nas zanima, od kje prihaja in na kakšen način nastane določen proizvod?
- Kakšni so razlogi za nakup določenega izdelka (cena, status, navada, vpliv oglaševalske akcije ipd.?)
- Ali so učenci ob nakupu pozorni na podatek o izvoru izdelka?
- Ali učenci kupujejo stvari na podlagi izvora izdelka? Če da, naj podajo primer, kaj so kupili glede na izvor?

- Ali s tem, ko kupujemo določene izdelke, podpiramo njihov način proizvodnje, transporta ipd.?
 - Ali so učenci že slišali oz. poznajo še kakšne primere proizvodov, katerih ozadje razkriva otroško delo, nepravilno trgovanje, onesnaževanje okolja ipd.?
 - Ali učenci vedo, kaj pomeni besedna zveza transparentnost podjetja?
 - Ali so učenci že slišali za kooperative in za gibanje Pravične trgovine? Ali poznajo koncept pravične trgovine? Zakaj se ljudje združujejo v tovrstna gibanja?
 - Ali učenci poznajo kakšen izdelek, proizveden v okviru pravične trgovine?
- Razprava naj traja od 25–30 minut oz. dlje, če je na razpolago več časa.

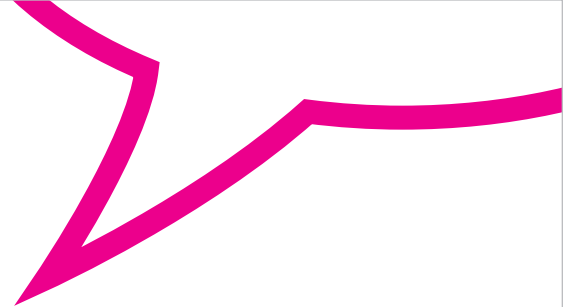
Povzetek in evalvacija: Učitelj naj ob zaključku povzame številne dejavnike, ki vplivajo na vsakdanje odločanje o nakupih, in poudari možnost izbire, npr. kako s svojimi izbirami vplivamo na ponudbo in povpraševanje na lokalni in na globalni ravni ter kaj lahko kot posamezniki – potrošniki storimo, da bomo postali odgovorni potrošniki. Evalvacija naj traja 5 –10 minut oz. dlje, če je na razpolago več časa.

Učenci naj doma poskušajo rešiti kratek in poučen kviz o proizvodnji kakava, ki se hkrati nanaša tudi na poznavanje ozadja pridelave čokolade. Učenci naj razmislijo, kakšen vpliv imajo njihove potrošniške izbire na lokalni in na globalni ravni. Pri naslednji uri naj skupaj z učiteljem preverijo pravilne odgovore in v kolikor čas dopušča, poglobijo razpravo iz prejšnje ure ali ponovijo, kar so se naučili.

Transparentnost podjetja

Transparentnost podjetja oz. objavljanje podatkov in preglednost – Okvir korporativnega upravljanja mora zagotavljati pravočasno in natančno objavljanje podatkov o vseh bistvenih zadevah v zvezi z družbo, vključno z njeno finančno situacijo, poslovanjem, lastništvom in upravljanjem, saj le-to prispeva k boljšemu splošnemu razumevanju organiziranosti in dejavnosti družb, korporativnih politik in poslovanja z vidika okoljskih in etičnih standardov ter odnosov z lokalnimi skupnostmi, v katerih družbe poslujejo. Nasprotno pa sta lahko pomanjkljivo objavljanje podatkov in nepregledno poslovanje vzroka za neetično ravnanje ter izgubo integritete trga.

Dodatno gradivo: Kviz Kakav*

- 1 Kakavova semena rastejo na:**
 - a) Visokih drevesih.
 - b) Nizkem grmičevju.
 - c) Pod zemljo.
- 2 Katera druga drevesa rastejo skupaj s kakavovci?**
 - a) Breze.
 - b) Banane.
 - c) Jablane.
- 3 Kakšne barve so zreli stroki kakavovca?**
 - a) Rumene.
 - b) Rdeče.
 - c) Modre.
- 4 Kaj se zgodi s kakavovimi semeni po fermentiranju in pred pakiranjem?**
 - a) Sušijo se na soncu.
 - b) Čakajo v skladiščih.
 - c) Zdrobijo jih prah (kakav v prahu).
- 5 Kakšna organizacija je Kuapa Kokoo?**
 - a) Mladinska.
 - b) Teroristična.
 - c) Kooperativa.
- 6 Kaj so kooperative?**
 - a) Velika podjetja, ki delujejo v več državah.
 - b) Humanitarna društva za pomoč pri naravnih katastrofah.
 - c) Enakopravna in demokratična združenja delavcev in proizvajalcev.
- 7 Kdo je lastnik Kuapa Kokooja?**
 - a) Supermarketi, ki prodajajo čokolado.
 - b) Podjetja, ki proizvajajo čokolado.
 - c) Kmetje, ki gojijo kakav.
- 8 Pravična trgovina je:**
 - a) Trgovina s poceni izdelki.
 - b) Trgovanje na tržnici.
 - c) Gibanje, ki si prizadeva za uravnoteženo in pravično mednarodno trgovino.
- 9 Prodajanje izdelkov organizacijam za Pravično trgovino pomeni, da:**
 - a) Dobijo kmetje pravično plačilo za svoje delo.
 - b) Si kmetje lahko privoščijo počitnice v tujini.
 - c) Imajo otroci v Gani čokolade na pretek.
- 10 Čokolada Pravične trgovine je:**
 - a) Dobra čokolada.
 - b) Poceni čokolada.
 - c) Čokolada, pri proizvodnji katere so proizvajalci kakava za svoje delo prejeli pravično plačilo.
- 11 Za vsako vrečo kakava prejmejo kmetje, ki so združeni v Kuapa Kokoo:**
 - a) Manjše plačilo kot ostali proizvajalci.
 - b) Večje plačilo kot ostali proizvajalci.
 - c) Enako plačilo kot ostali proizvajalci.
- 12 Večina otrok v Gani ni še nikoli jedla čokolade, ker:**
 - a) Čokolada ni zdrava.
 - b) Jim ni všeč.
 - c) Si je ne morejo privoščiti.
- 13 Kje semena kakava predelajo v čokolado?**
 - a) V Gani.
 - b) V čokoladni tovarni Willieja Wonke.
 - c) V Evropi.
- 14 Zakaj čokolade ne delajo v Gani in potem izvažajo v Evropo?**
 - a) Ker je postopek predelave preveč zapleten.
 - b) Ker v Gani ni svizcev, ki bi znali zavijati čokolado.
 - c) Ker so evropske uvozne dajatve previsoke.
- 15 Kako prepoznamo čokolado in druge izdelke, proizvedene v okviru gibanja za Pravično trgovino?**
 - a) Po ustreznem logotipu.
 - b) Po barvi ovitka.
 - c) Po nižji ceni.

TUDI JAZ razvijam odgovoren odnos do narave

18

Urška Povsod

Stanje okolja je posledica raznih vplivov nanj, ki so predvsem odraz dejavnosti ljudi. Na odnos človek – narava je zato potrebno gledati s celostnega vidika, usmerjenega v prihodnost, kar pomeni, upoštevati tudi potrebe bodočih generacij. Naravni ekosistem, sistem odnosov med živimi bitji in neživo naravo, je del biosfere, v kateri živa bitja živijo in delujejo na način, ki vzpostavlja ravnovesje. Vsak del sistema vpliva na druge člene in vsak del je odvisen od delovanja celotnega sistema.

Da lahko vzdržujemo ekosistem, morajo razmerja pravic in dolžnosti temeljiti na recipročnosti, ne zgolj na enostranskem dojetanju pravic, pač pa tudi na priznavanju odgovornosti in dolžnosti posameznika. Človek je del biosfere, zato je njegova dolžnost do človeštva neločljiva od njegove dolžnosti do varovanja okolja. Posamezniki tako ne delujejo zgolj v socialnem okolju, ampak tudi v naravnem. Kakor naj bi vsak posameznik spoštoval sočloveka, tako naj bi spoštoval tudi živali, rastline in naravni ekosistem.

V praksi smo redko priča vzajemnosti, saj lahko dnevno zasledimo primere, kako si človek podreja naravno okolje. Eden izmed mnogih primerov enostranskega poseganja v naravo in rušenja naravnega ravnovesja predstavlja tudi primer intenzivnega industrijskega kmetijstva.

INTENZIVNO KMETIJSTVO

V zadnjem času se vse bolj kažejo pomanjkljivosti intenzivnega poljedelstva in živinoreje, ki prevladuje v razvitih državah. Intenzivno kmetijstvo lahko razumemo kot sodobne postopke pridelave hrane s pomočjo strojev, visokih odmerkov dušika, uporabe herbicidov in vse večjega deleža krmil za potrebe intenzivne živinoreje in podobne postopke, ki povzročajo ekološke probleme. Pri intenzivnem kmetijstvu prihaja do hude obremenitve okolja, uporabe naravi škodljivih metod kmetovanja, preobremenitve zemeljskih površin, masovne živinoreje, prevelike uporabe

umetnih gnojil in pesticidov, intenzivnega namakanja, sejanja monokultur, izsekavanja gozdov, izsuševanja močvirij, obremenitev podtalnice idr. Prihaja torej do vrste škodljivih posegov v naravo in do rušenja naravnega ravnovesja, čemur mnogokrat botruje nezadostno znanje za vzdrževanje naravnih danosti, tržne zakonitosti in pohlep po dobičku.

Posledice tega niso le uničena rodnost prsti, zastrupljeni vodni viri in izginjanje biotske pestrosti, ampak tudi slabša odpornost pridelkov na večje število škodljivcev (ti postajajo vse odpornejši na »sodobne« metode kmetovanja), slabša kakovost pridelane hrane (kemične sestavine uničijo večino vitaminov in mineralov), kar povzroča bolezni ljudi in živali ter povzroča pomore prostoživečih živali (npr. pomori čebel⁷).

Degradacija okolja je proces, zaradi katerega postaja okolje vedno bolj onesnaženo, izrabljeno in uničeno. Degradacijo okolja lahko povzročijo naravni procesi ali raznovrstni posegi ljudi v okolje, ki posledično negativno vplivajo na delovanje ekosistemov. Degradacijo okolja povzroča tudi prekomerno izkoriščanje naravnih virov, predvsem vode, zemlje in zraka, najhujše posledice tega pa se kažejo v krčenju deževnih gozdov, visoki onesnaženosti zraka, tanjšanju ozonske plasti, uničenju morskega okolja, ogroženosti ali celo izumrtju živalskih in rastlinskih vrst.

**Degradacija
okolja**

Če se osredotočimo zgolj na intenzivno živinorejo, pridemo do zgovornih podatkov. Intenzivna živinoreja namreč velja za enega največjih virov emisij toplogrednih plinov in glavnih povzročiteljev okoljskih težav. FAO⁸ jo je označila kot glavni vzrok degradacije zemlje in vode, saj predstavlja celo večjo nevarnost za okolje kot celoten svetovni promet. Proizvodnja mesa namreč sprošča velike količine CO₂. V poročilu je med drugim zapisano, da živinorejski sektor ustvarja 18 %⁹ (računano na CO₂ ekvivalent) emisij škodljivih toplogrednih plinov, medtem ko jih prometni sektor, ki prav tako velja za enega največjih onesnaževalcev, ustvarja 11 %¹⁰.

Pri proizvodnji mesa se uporabljajo antibiotiki in hormoni, ki onesnažujejo okolje, hkrati nastajajo enormne količine iztrebkov in veliko večje količine gnojnice, kot jih tla lahko prenesejo, kar vpliva na obremenitev podtalnice in na zastrupljanje pitne vode, rek in jezer z nitrati. Za intenzivno živinorejo so potrebne velike površine zemlje, zato se z namenom pridobitve pašnikov in pogosto pridelave krme za živali uničujejo in krčijo gozdovi, širijo se nerodovitne puščave in stepe, izsekavanje pa povzroča tudi povečanje učinka tople grede. Posledice tega čutijo tudi prosto živeče živali, ki se jim vse bolj krči življenjski prostor.

Največje žrtve intenzivne živinoreje pa so seveda živali. Na svetu letno usmrtijo okoli 45 milijard živali za prehrano ljudi. Živali v reji izjemno trpijo in mnogokrat živijo v izredno slabih bivalnih pogojih in v nesprejemljivih razmerah. Če omenimo le nekaj primerov: kokoši nesnice životarijo v skupnih kletkah v prostorih brez oken, krave so zaprte v ozkih pregradah, v katerih se lahko komaj premikajo, intenzivno se izvaja izsiljeno razmnoževanje z vsemi razpoložljivimi sredstvi, da bi samice stimulirali k nenaravno hitremu ritmu povzročanja brejosti, prevozi živali trajajo predolgo,

⁷ Po podatkih Nacionalnega veterinarskega inštituta je zaradi nepravilne rabe oz. rabe nedovoljenih kemičnih sredstev v Sloveniji v letu 2008 pomrlo 30 % čebeljih družin. (Internetni vir 2)

⁸ Organ za prehrano in kmetijstvo (FAO), ki deluje v okviru Organizacije združenih narodov (OZN).

⁹ V izračunih po vsej verjetnosti niso vštete emisije toplogrednih plinov, ki nastanejo izven živinoreje, so pa v povezavi z mesom, npr. prevozi živali, mesna industrija in podobno. Tako bi bilo mogoče domnevati, da masovna živinoreja predstavlja še več kot 18 % odstotkov vseh emisij toplogrednih plinov.

¹⁰ Organizacija združenih narodov (OZN) oziroma njen organ za prehrano in kmetijstvo (FAO) je novembra leta 2006 objavila poročilo »Livestock a major threat to environment« /»Živinoreja, velika nevarnost za okolje«. (Internetni vir 3)

živali med vožnjo nimajo ustreznega nadzora, natrpane so v tovornjakih, mnogokrat brez osnovnih možnosti hranjenja in počitka. Sporni in kruti so tudi mnogi načini usmrtevi živali. In na žalost, še bi lahko naštevali, zato je skrajni čas, da se problematike neetičnega ravnanja z živalmi začnemo zavedati vsi.

20

Naj zaključimo z mislimi Michel de Montaignea¹¹, ki je že v 16. stoletju ponudil odgovorno razumevanje razmerja med človekom ter rastlinskim in živalskim svetom, ko je izjavil, da se prostovoljno odreka tisti namišljeni oblasti, ki je bila dodeljena nam nad drugimi bitji ter da vsekakor obstaja splošna dolžnost človečnosti ne samo do živali, ki imajo življenje in občutenje, ampak celo do dreves in rastlin.

Ekološko kmetovanje

Ekološko kmetovanje je metoda kmetovanja, ki vsebuje uporabo okolju prijaznih tehnik za obdelovanje zemlje, vzrejo živali in vzgojo rastlin. Pri ekološkem kmetovanju se kmetje izogibajo uporabi sintetičnih kemikalij, namesto teh uporabljajo organska gnojila (kompost, hlevski gnoj), naravna rudninska gnojila (kamena moka) ali kolobarjenje za pridobivanje rastlinske hrane. Pri reji živine ekološko kmetovanje določa nove standarde hlevskih površin, zagotavlja živalim na pašnikih vsaj 180 dni na leto in prepoveduje krmljenje s krvno in kostno moko ter z vsemi drugimi krmami živalskega porekla. Kmetje, ki se odločijo za ekološko rejo živali, pri krmljenju ne smejo uporabljati hormonov, antibiotikov ter zdravil proti stresu pred zakolom. Ekološko kmetovanje prepoveduje uporabo gensko spremenjenih organizmov. Naštete so le nekatere značilnosti ekološkega kmetovanja, natančni standardi in zahteve se razlikujejo od države do države.

Navajamo nekaj predlogov, kaj lahko kot posamezniki storimo za izboljšanje odnosa do narave in živali:

- Z nakupom ekološko pridelane hrane se ne le zdravo prehranjujemo, ampak tudi spodbujamo ekološko kmetovanje in podpiramo trgovine z lokalnimi proizvodi, ker so ekološki standardi kmetovanja prijazni ljudem in živalim in ker lokalni nakup pomeni prihranek goriva ter s tem posledično manjši izpust toplogrednih plinov.
- Ko nakupujemo, pregledamo nalepke in se prepričamo, da je izbrani produkt prijazen ljudem in živalim. Pozorni smo na ekološke izdelke, na izdelke pravične trgovine, na živila brez oznake »gensko spremenjena« ipd. S povečanim povpraševanjem se bo tudi cena ekoloških proizvodov znižala – spremenimo torej nakupovalne navade ter s tem vplivamo na prodajni trg.
- Podpremo ali se pridružimo slovenskim ali mednarodnim organizacijam in gibanjem, ki se ukvarjajo s trajnostnimi vidiki življenja, delujejo na področju varovanja okolja, se zavzemajo za pravice ljudi in živali, prepovedujejo lov na živali za komercialne in športne namene, se zavzemajo za razrešitev komercialnega živalskega kmetijstva, nasprotujejo testiranju kozmetičnih ter drugih izdelkov na živih živalih idr.
- Zmanjšamo porabo/uživanje mesa.
- Kdor ima možnost, naj čim več hrane pridelava doma, saj bo tovrstna hrana zagotovo bolj zdrava, okusna in hranilna.

11 Montaigne de, M. (1952)

- Ne kupujemo živalskih izdelkov iz krzna in s tem jasno izrazimo stališče, da ne podpiramo krznenne industrije in smo informirani o načinih pridelave krzna.

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k izboljšanju odnosa do narave in živali:

- Šola lahko organizira izlet ali naravoslovni dan, v okviru katerega učenci z učitelji odidejo na ogled ekološke kmetije, kjer bodo imeli možnost videti in spoznati alternativne oblike kmetovanja.
- Šola naj učencem vsak dan nudi tudi možnost zdrave vegetarijanske prehrane pri malici in kosilu.

Biotska raznovrstnost je raznolikost vseh živih bitij na določenem področju ter se nanaša na vrste različnih organizmov, njihove genetske lastnosti in na raznolikost ekosistemov nekega področja. Njeno ohranjanje se nanaša na ohranitev naravnih virov ter na prizadevanje za zaustavitev propadanja prizadetih območij. Kljub majhni površini ozemlja Slovenije je stopnja biotske raznovrstnosti pri nas še vedno izredno visoka, vendar pa se številčnost mnogih rastlinskih in živalskih vrst zmanjšuje in obstaja možnost, da bodo izumrle. Ogroženih vrst je v Sloveniji vedno več, na primer več kot štiri petine vseh znanih vrst dvoživk in plazilcev ter skoraj polovica vrst sesalcev.

V Sloveniji največjo grožnjo biotski raznovrstnosti predstavljajo strojno obdelovanje tal, uporaba pesticidov za uničevanje škodljivcev in plevela, vnos tujerodnih vrst, ki ogrožajo domače vrste, intenzivno monokulturno kmetijstvo in gozdarstvo, izsekavanje gozdov za kurjavo, spreminjanje vodotokov zaradi varstva naselij pred poplavami, industrija z izpusti onesnaženih voda, množični turizem v jamah in drugo.

Biotska raznovrstnost v Sloveniji

Aktivnost: EKOSISTEM

22

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: 15–18

Priporoč. starost: Zadnja triada OŠ

Cilji: Spoznati medsebojno soodvisnost ljudi, živali in naravo, razmisliti o vplivu človekovih dejavnosti na ekosisteme in posledicah le-teh. Razvijati čut odgovornosti do živali, okolja in soljudi. Študija primera je prirejena za analizo na čustvenem in analitičnem nivoju. Aktivnost je primer skupinskega dela, razvija komunikacijske spretnosti in prehaja iz praktičnih primerov v teorijo.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri biologiji, državljanski vzgoji in etiki, ekologiji, angleščini in nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: 3 fotokopije primera (po eno za vsako skupino), 3 listi papirja velikosti A4 (po enega za vsako skupino), pisala.

Izvedba: Učitelj naj učence razdeli v tri skupine po 5–6 učencev, oštevilči skupine (prva, druga, tretja) in jim na glas prebere primer (Priloga 1). Nato naj vsaki skupini razdeli po eno kopijo primera. Učenci v vsaki skupini bodo obravnavali isti primer, vendar bo imela vsaka skupina drugo nalogo, za kar bo imela 15 minut časa. Učitelj naj učencem poda navodila:

- Prva skupina naj izrazi in zapiše svoje občutke in odzive ob tem, kar je prebrala (npr. zgroženost ob vseh teh številkah, žalost, sočutje do živali ipd.).
- Druga skupina naj se osredotoči na glavni problem (porušen ekosistem) in zapiše vse negativne primere posledic človekovega poseganja v okolje, ki so omenjeni v besedilu (npr. ljudje so porušili ekosistem, ne dovolj premišljeno so naselili druge živali, zaradi nepremišljenih dejanj so morali po nepotrebnem ubijati živali, za rešitev so porabili ogromno denarja ipd.).
- Tretja skupina naj se osredotoči na odnos človek – narava in iz teksta izpiše primere, s katerimi je človek posegel v naravo.

Povzetek in evalvacija: Učitelj naj učence posede v krog, kjer pozove po enega predstavnika iz vsake skupine, da predstavi izsledke naloge. Učitelj naj spodbuja vprašanja in dodatne predloge drugih skupin ter jih dopolni v primeru, da so izpustili kaj bistvenega. Učitelj naj spodbudi tudi ostale predstavnike skupin, da izrazijo svoje občutke ob primeru. Trajanje: 15 minut.

Učitelj naj aktivnost povzame z vprašanji:

- Kaj so se učenci naučili novega o sebi in kaj o človekovemu poseganju v naravo?
- Kako je predstavljeni »projekt« vplival na celotni ekosistem na otoku? Kakšne so bile posledice človekovih dejavnosti na ekosistem?

- Ali je mogoče predvideti posledice posegov ljudi v naravo?
- Ali učenci poznajo še kakšen primer vpliva človekovih dejavnosti na naravni ekosistem? Kakšne so bile posledice? Pri tem lahko tudi učitelj izpostavi dodaten primer.
- Kdo je odgovoren za zaščito okolja? Ali smo vsi odgovorni za ohranjanje živalskih in rastlinskih vrst?

Učitelj naj aktivnost zaključi z nekaterimi možnimi konkretnimi rešitvami in aktivnostmi na ravni posameznika, s katerimi lahko ta odgovorno ravna do okolja in živali.

Učitelj naj učencem posreduje vire, kjer lahko sami najdejo informacije o organizacijah, ki delujejo na področju varstva narave, in jih spodbudi, da se jim pridružijo ali postanejo kako drugače aktivni na tem področju. Trajanje: 15 minut oz. dlje, če je na razpolago več časa.

Domača naloga: Učitelj naj spodbudi učence, da napišejo kratek in zanimiv prispevek o posledicah človekovega poseganja v naravo in poskrbi, da bodo najboljšega objavili v šolskem ali lokalnem časopisu. S tem bodo ozavestili tudi širšo javnost.

- Dodatni namigi**
1. Učitelj lahko poišče dodatne primere človekovega poseganja v naravo in uničenega ekosistema **za izvedbo:** in na ta način učencem omogoči, da lahko vsaka skupina obravnava svoj primer na vseh treh nivojih. Tovrstna izvedba aktivnosti zahteva več časa.
 2. Učitelj lahko učencem za popestritev ali kot pripravo na obravnavanje tematike predstavi dodatno gradivo na temo ekosistem (npr. kratke filme, ki opozarjajo na varovanje narave, ali slikovno, fotografsko in drugo primerno gradivo)¹².

Priloga 1:

PRIMER UNIČENEGA EKOSISTEMA

Otok Macquarie, ki se nahaja med Avstralijo in Antarktiko, je poznan primer ekosistema, ki so ga ljudje zrušili, stanje poskušali popraviti, a ga s tem le še dodatno poslabšali.

Ko so ljudje prvič naselili otok Macquarie, so na ladjah, s katerimi so prišli, nenačrtovano s seboj pripeljali podgane in miši. Da bi se znebili »nadležnih« glodavcev, ki so se hitro množili in uničevali hrano, so na otok naselili mačke. Da bi imeli naseljenci kaj jesti, so kasneje na otok naselili še zajce. Zajci so bili za mačke lažji plen od podgan in miši, zato so namesto njih lovile zajce. Populacija mačk se je tako zelo namnožila, da zajcev ni bilo več dovolj in so začele loviti še tamkajšnje ptice. Dve redki vrsti ptic so mačke pobile do zadnjega primerka, da sta izumrli.

Zajcev se je čez čas lotila nevarna bolezen miksomatoza¹³ in v desetih letih je njihova populacija močno upadla. Takrat se je začela počasi popravljati vegetacija, ki so jo pred tem zajci skoraj uničili, vendar mačke niso imele več dovolj hrane in so začele jesti še preostalih nekaj redkih vrst ptic. Zato so se borci za ohranitev ptic lotili odstranitve mačk in leta 2000 ubili zadnjo. Za tem so se

¹² Zanimivi primeri kratkih animiranih filmov so dostopni na spletni strani Animal planet. (Internetni vir 4)

¹³ Miksomatoza je akutna virusna bolezen kuncev, ki jo s pikom in sesanjem krvi prenašajo kunčje bolhe in komarji. Virus so uporabili za zatiranje kuncev (biološka kontrola) v Avstraliji. Po umetni okužbi kuncev leta 1950 je njihova številčnost v naslednjih dvajsetih letih upadla na 1 % prejšnje vrednosti. Zaradi kasnejšega upadanja virulence virusa in povečanja genetske odpornosti kuncev je med njima nastalo ravnovesje na bistveno nižji populacijski ravni gostitelja. (Internetni vir 5)

začeli množiti zajci in znova močno ogrozili vegetacijo.

Trenutna situacija je sledeča: V skladu z 12 milijonov evrov vrednim načrtom naj bi iztrebili vseh 130 tisoč zajcev, 36 tisoč podgan in 103 tisoč miši. Potem naj bi se otok počasi vrnil v stanje, v kakršnem je bil, preden je prišel človek, seveda brez živalskih in rastlinskih vrst, ki so v vmesnem času izumrle.

Primer dobre prakse na področju ekološkega kmetijstva

Projekt Tigray¹⁴

Projekt Tigray se je začel kot eksperiment na področju trajnostnega razvoja in ekološkega kmetovanja v pokrajini Tigray na severu Etiopije. Namen projekta je bil ozaveščati in učiti lokalne kmete o prednostih in pozitivnih učinkih trajnostnega razvoja ter tako pomagati družinam revnih kmetov, da bi s sanacijo okolja povečali produktivnost zemlje, izboljšali življenjske pogoje in se zaščitili pred lakoto, ki je zaradi suše že večkrat prizadela to področje.

Strokovnjaki na lokalnem in nacionalnem nivoju so tako skupaj z lokalnimi kmeti začeli uporabljati več metod trajnostnega obdelovanja zemlje. Med drugim so lokalne kmete izobraževali o pripravi in uporabi komposta z namenom ohranitve hranljivih snovi in zmanjšanja potrebe po uporabi umetnih gnojil ter jih spodbujali k pridobivanju in uporabi komposta. Spodbujali so jih h kopanju in oblikovanju jarkov in nabrežij med polji za namakanje obdelovalnih površin ter podpirali tehnološko manj zahtevne rešitve za izboljšanje dostopa do vode v sušnih obdobjih, kot sta na primer zbiranje in shranjevanje deževnice in uporaba vodnjakov z nožno črpalko. Spodbujali so jih k večnamenskemu sajenju dreves, posebej rastline Sesbania sesban, ki zagotavlja krmo, gorivo in senco, obenem pa deluje kot obramba pred erozijo in je naravno dušikovo gnojilo. Z usposabljanjem mladih žensk so si prizadevali za vključitev gospodinjestev, ki so jih vodile ženske, saj so prav ta gospodinjstva med najrevnejšimi v tamkajšnjih vaseh. Pomembna aktivnosti je bila tudi izgradnja vodnjakov in jezov iz kamna, zemlje in betona ter varovanje pred nekontroliranimi premiki domačih živali in pred njihovo prekomerno pašo na pobočjih in drugih občutljivih predelih.

Rezultati projekta Tigray so med drugim pokazali, da je uporaba komposta kmetom pomagala pridelati veliko različnih pridelkov, pogosto celo več kot z uporabo umetnih gnojil in da imajo lahko že osnove ekološkega kmetovanja hitre pozitivne učinke na produktivnost in blaginjo malih kmetov, pri čemer se le-tem zaradi spremembe v načinu kmetovanja ni potrebno soočiti z manjšim donosom pridelka. Večina kmetov si namreč ne more privoščiti dodatnih stroškov, povezanih s kmetovanjem, in zato je prav za njih ekološka pridelava hrane učinkovit način za odpravo revščine in s tem zagotovitev prehranske varnosti.

Uspeh je bil viden tako v vlažnih in rodovitnih področjih južnega Tigraya, kot tudi v manj rodovitnih in sušnih področjih. V prvih dveh letih so pri projektnih aktivnosti sodelovale štiri skupnosti, po letu 2000 pa jih je sodelovalo že enajst oziroma skupaj več kot 600 ljudi. Skrivnost uspeha projekta Tigray je bila predvsem v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom in uporabo njihovega znanja pri načrtovanju in izvedbi projektnih aktivnosti, prilagojenih potrebam lokalnega prebivalstva. Nenazadnje pa so se v okviru projekta kmetje pripravili tudi na neizbežno soočanje s posledicami podnebnih sprememb.

14 Projekt Tigray je leta 1995 zasnoval dr. Tewolde Berhan Gebre Egziabher z Inštituta za trajnostni razvoj (Institute for Sustainable Development - ISD). Potekal je pod nadzorom urada za kmetijstvo in naravna bogastva v Tigrayu (Bureau of Agriculture and Natural Resources - BoANR), kot partnerji so sodelovali še Univerza Mekele (Mekele University), lokalne skupnosti in tamkajšnja lokalna uprava. (Internetni vir 6)

TUDI JAZ razmišljam medkulturno

Eva Marn

25

Zdi se, da medkulturnost danes postaja čarobna beseda in ideja, na kateri gradimo upanje za boljšo prihodnost. Besedo medkulturnost srečamo povsod, uporabljena je v politiki, socialni, mednarodnih odnosih in v umetnosti, le redko pa je tudi razložena. Sliši se pametno, je pa precej neoprijemljiva. Med drugim morda tudi zato, ker že sam pojem kulture ni le enoznačen ali preprost.

Pa začnimo torej s kulturo. Beseda kultura ima dolgo zgodovino, uporabljale so jo tako naravoslovne znanosti kot literarne študije, pa tudi antropologija in sociologija. Na začetku se je nanašala na kultiviranje zemlje in poljščin, njena interpretacija pa se je kasneje razširila na človeka v smislu kultiviranja človekovega uma. Dojemanje kulture se je postopoma razvilo, tako da je bila videna kot proces družbenega razvoja preko proizvodnje pomenov, vrednot in različnih načinov življenja, kot jih konstruirajo družbene realnosti in potrebe posameznih skupin ljudi.

V naravoslovju je znano, da monokulture dolgoročno niso trajnostne. Nedvoumno je dokazano, da raznolikost genov prinese kvaliteto v smislu odpornosti in boljšega preživetja v različnih okolišjih in še posebno v težkih okoliščinah. Podobno tudi vemo, da ima »kultiviranje« posameznikovega uma opraviti z učenjem, medsebojnim izmenjevanjem, spoštovanjem in razumevanjem samega sebe in drugih. Tako so si tudi največje civilizacije v zgodovini medsebojno izmenjevale izkušnje in celo prevzele verovanja ter kulturo drugih, če in kolikor se jim je to zdelo potrebno.

Medkulturnost ali medkulturni dialog je torej nujen pogoj za naše skupno bivanje in prihodnost na tem planetu, nekaj, o čemer nam sploh ne bi bilo treba razpravljati, ker bi moralo biti samoumevno. Takšna prirojena človeška radovednost ni le enciklopedičnega pomena, temveč jo žene iskrena želja najti način življenja oz. razvoja, ki bi bil primeren in prijazen do nas vseh, ki živimo na skupni zemlji. Če je torej medkulturni dialog komunikacija med različnimi ljudmi, z namenom skupnega razvoja, verjetno ta zajema množico različnih pojavnosti, o katerih moramo razmisliti in jih domisliti, da bi bil lahko ta dialog kar najbolj konstruktiven. Francoski sociolog Pierre Bourdieu meni, da problem razumevanja ni stvar intelekta, ampak stvar volje. Povsem od nas je torej odvisno, ali sploh hočemo in želimo spoznavati druge in drugačne.

Eden od ključnih elementov pri razvijanju multikulturnega gledanja vključuje sposobnost videti dogodke in teme z različnih zornih kotov. Ko smo sposobni oblikovati različna sta-

lišča ali predstaviti mnenja različnih kulturnih skupin, lahko ta stališča ali mnenja šele uporabimo pri različnih temah ali odločitvah. Obenem pa se seveda želimo izogniti ali se celo zoperstaviti stereotipiziranju ali poenostavljanju, ki onemogoča konstruktiven medkulturni dialog.

O STEREOTIPIH

V vsakdanjem življenju se ljudje neprestano soočamo s stereotipi in predsodki. Čeprav niso vsi problematični in omejeni zgolj na negativno opisovanje, pa so lahko stereotipi, ki so v družbi zelo pogosti ter jih obremenjujejo negativne predstave, tudi nevarni. Stereotipi so posplošene predstave ali trditve o skupini ljudi ali človeku kot predstavniku neke določene skupine ljudi. Ločujemo jih glede na področja. Tako obstajajo npr. rasni, starostni, spolni, etični, nacionalni idr. stereotipi. Pogosto na primer trdimo, da so Afričani revni in lačni ali pa da so Romi kradljivci, ženske ne znajo voziti avtomobila in da so muslimani teroristi. Ko torej vidimo Roma, ga obtožimo, da je tat. In ko vidimo Afričana, nemudoma pomislimo, da je lačen, saj živi v koči iz blata in nima dovolj denarja za hrano. Muslimanov seveda ne maramo, ker so teroristi. A vendar, so res vsi Romi tatovi? In vsi muslimani teroristi? In res vsi Afričani živijo v kočah iz blata?

S stereotipi se pogosto srečujemo v medijih – časopisih, filmih, glasbi, stripih itn. Stereotipi pogosto nastanejo na osnovi pomanjkljivih in omejenih informacij ali strahu ter sprožijo predsodke in močne čustvene reakcije, ki lahko vodijo v diskriminatorno obnašanje.

STRAH IN DISKRIMINACIJA

Če na primer verjamemo, da so vsi Romi tatovi, bomo po vsej verjetnosti ob pogledu na Roma dvakrat preverili svoj žep, če je v njem še naša denarnica. Takšni odzivi so večinoma čustveno pogojeni. Toda, če jih ne ozavestimo in o njih premislimo, lahko taka čustva spodbudijo določene reakcije in posledično tudi dejanja. Reakcije zaradi strahu pa lahko izzovejo tudi konflikte ter posledično pripeljejo do nasilja. Kadar se torej do neke osebe obnašamo drugače, samo zato ker jo obravnavamo kot del skupine, o kateri imamo negativni stereotip, govorimo o diskriminaciji. Zato je pomembno govoriti o stereotipih in se učiti prepoznavati razliko med čustvenim doživljanjem drugačnosti, razmišljanjem o njem ter dejanji, ki jih lahko takšna doživljanja povzročajo.

Vedenje o tem, kdo smo, se ne oblikuje v izolaciji, temveč prav v stiku z drugimi. Sprejemanje drugačnosti in razlik vodi do sodelovanja med ljudmi, pomaga premagovati meje nepoznanega in neznanega, odpira naše osebne in skupinske prostore ter krepi naše identitete, ne pa jih uničuje, kot bi sprva mislili. Bojazen za izgubo identitete namreč povzroča prav strah pred neznanim.

Kaj lahko kot posamezniki storimo za boljši medkulturni dialog?

- S svojimi vrstniki se pogovarjamo o stereotipih in diskriminaciji.
- Razmislimo, ali smo bili kdaj soočeni z diskriminacijo in na kakšen način.
- Razmislimo, kdo je po našem mnenju v Sloveniji najbolj podvržen diskriminaciji.
- Poskušamo nestereotipizirati, kadar pa, povemo, da se tega zavedamo.
- V svoji skupnosti, šoli ali družini pripravimo debato o razbijanju negativnih stereotipov (npr. o Romih ali Afričanih).
- Učimo in zanimamo se za različne družbene ali kulturne skupine in jih poskušamo razumeti. Sprašujemo se, zakaj so takšni, kot so, in poskušamo preseči stereotipne predstave.

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k razvijanju medkulturnega dialoga:

- Šola lahko organizira obisk gosta, ki lahko učencem na zanimiv in nestereotipen način predstavi

življenje v državi v razvoju (npr. strokovnjaka, ki se spozna na to področje, nekoga, ki je dlje časa potoval po kateri izmed držav v razvoju, študenta na izmenjavi ipd).

- Šola lahko na katero izmed šolskih prireditev ali plesov povabi romsko glasbeno skupino, ki lahko poleg svoje glasbe učencem predstavi tudi kakšnega izmed tradicionalnih romskih plesov, jih nauči kakšne romske besede ali jim predstavi različne načine romskega življenja. Na ta način lahko učenci in učitelji razbijejo nekatere stereotipne predstave o Romih.

Aktivnost: KULT-URA¹⁵

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: 15–18 (ali več, če je na razpolago več časa)

Priporoč. starost: 9. razred OŠ

Cilji: Spoznati pojme, kot so podobe (predstave), stereotipi, predsodki, raznolikost ljudi in kultur ter naučiti učence prepoznati delovanje stereotipov in jih seznaniti s posledicami, ki jih ti sprožajo. Aktivnost omogoča spoznavanje, analiziranje in raziskovanje lastnih stereotipov in predsodkov o ljudeh iz različnih kulturnih in socialnih skupin. Aktivnost izpostavlja takojšnje, neposredne in najbolj splošne stereotipe, ki jih imamo o ljudeh okrog nas, ter spodbuja kreativnost, skupinsko dinamiko in dialog.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri državljanski vzgoji in etiki, zemljepisu, biologiji, zgodovini, angleščini, likovni vzgoji in nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: Pripravljen in napisan izbor besed, ki jih bodo morali učenci narisati, po en list papirja velikosti A4 za vsakega učenca, pisala, samolepilni trak ali risalni žbljički.

Predpriprava: Učitelj naj pri zadnji učni uri pred izvedbo učence pozove, naj do naslednje ure razmislijo, kaj pomeni beseda stereotip, in poskušajo najti vsaj en konkreten primer uporabe stereotipov v medijih in v oglaševanju (ter pri tem razmislijo, kako se sami odzivajo nanje).

Izvedba: Učitelj naj razvrsti učence v manjše skupine po tri ali štiri. Vsaka skupina naj si najde svoj prostor, malo stran od ostalih skupin, vzame pisala in nekaj listov papirja.

Učitelj naj pokliče po enega predstavnika vsake skupine in mu pove »besedo¹⁶«. Predstavniki skupine se vrnejo vsak k svoji skupini in poskušajo narisati, kar označuje beseda, medtem ko morajo ostali predstavniki skupine ugotoviti, kaj je narisano. Dovoljeno je le risati, uporaba besed in številčk ni dovoljena. Učenec, ki riše, medtem ne sme govoriti, ostali člani skupine pa lahko le na glas ugibajo, ne smejo pa ga spraševati. Ko ugamejo besedo, naj jo na glas povedo. Rezultat naj se napiše na velik list papirja. Po vsakem krogu naj risar nad risbo napiše pravilno besedo, ne glede na to, ali je risba končana in ali jo ostali člani skupine ugamejo ali ne.

Učitelj naj predstavnike opozarja na iztekajoči se čas, za vsako risbo imajo učenci na voljo tri minute (čas se lahko prilagaja po potrebi, npr. glede na število učencev, tako da bodo imeli vsi možnost sodelovati in da bo ostal čas za evalvacijo). Ko se prvi krog konča, naj učitelj pozove skupine, da

¹⁵ Aktivnost Kult-ura je povzeta in prirejena iz Izobraževalnega pri(po)ročnika »Vsi drugačni – vsi enakopravni« (Brander, Gomez idr., 2004).

¹⁶ Predlogi za besede, ki jih lahko skupine rišejo: rasizem, kmet, Rom, begunec, konflikt, izobraževanje, Bosanec, Moldavec, Brazilec, musliman, homoseksualec, turist, tujec, slepa oseba, Arabec, Slovenec, Rus, solidarnost, enakost, diskriminacija, Evropejec, revščina, Afričan, Japonec, ljubezen ...).

izberejo drugega predstavnika za risanje in tako se igra ponovi.

Učitelj naj poskrbi, da bo imel vsak učenec možnost risati vsaj enkrat. Ko se vsi preizkusijo v risanju, naj učitelj povabi predstavnike vseh skupin, da prilepijo na vidno mesto vse risbe, tako da bodo lahko različne interpretacije istih besed učenci med seboj primerjali in se o njih pogovarjali. Trajanje: 20 minut ali več, če je na voljo več časa.

28 Povzetek in Učitelj naj sprašuje učence in daje iztočnice za razpravo:

- evalvacija:**
- Ali se jim je zdela igra zahtevna in zakaj ter kako so se počutili med potekom igre?
 - Učenci naj si ogledajo risbe na steni, pri čemer naj bodo pozorni na to, kako so različni učenci na različne načine narisali in si interpretirali isto besedo.
 - Ali risbe ustrezajo realnosti (realni podobi)? Pozove risarje, naj razložijo, zakaj so se odločili za upodobitev posamezne podobe.
 - Kako si oblikujemo podobe o posameznikih ali skupinah (vpliv medijskih podob, družine ipd.) in ali so te podobe pozitivne ali negativne ter kakšen vpliv imajo lahko te podobe na naš odnos do ljudi ali skupin, ki so jih učenci narisali?
 - Kaj so se med potekom igre učenci naučili o sebi in kaj o stereotipih?

Učitelj naj navede in razloži nekaj splošnih dejstev o stereotipih in predsodkih ter vpraša učence, kako se stereotipi oblikujejo (vpliv medijev, šolske izobrazbe, družine, vrstnikov ipd.) ter izpostavi problem objektivnosti. Učitelj naj učence spodbudi, naj bodo pozorni in razmislijo o tem, kako se stereotipi uporabljajo v medijih, glasbi, oglaševanju ipd. Trajanje: 25 minut ali več, če je na razpolago več časa.

Bistvo evalvacije: *Vsi si oblikujemo stereotipne predstave, da se lahko odzivamo na okolje in na ljudi okrog nas. Stereotipi niso le neizbežni, ampak tudi nujni. Zato naj se učenci in učitelji izognemo sodbi stereotipov, evalvacija in razprava pa naj pomaga učencem razumeti, da stereotipi so, kar so: domneve in podobe, ki imajo malo skupnega z realnostjo. Zato je bistvenega pomena, da se učenci zavedajo stereotipov in posledic, ki jih ti sprožajo, saj je to najboljši način, kako preprečiti nastanek predsodkov, ki mnogokrat vodijo v diskriminacijo.*

Dodatni namigi Učitelj lahko kot pripravo na temo medkulturnost učencem posreduje vprašanja, na katera **za izvedbo:** tera lahko poskušajo odgovoriti sami ali s pomočjo učitelja:

- S katero kulturno skupino se identificiraš?
- Ali se ti zdi, da si del večinske družbe?
- Ali imajo pripadniki tvoje skupine enakopraven dostop do možnosti in privilegijev večinske družbe? Če ne, kaj morajo storiti, da bi to dobili?
- Kateri so znaki uspešnosti v tvoji skupini? Kaj morajo narediti vrstniki iz tvoje kulturne skupine, da bodo dosegli uspeh?
- Kaj želiš, da bi učenci drugih kulturnih skupin vedeli o tvoji kulturni dediščini? Pa o njihovi lastni?
- Katere stvari ali navade, če sploh, so pomembne tvoji kulturni skupini, ne pa večinski kulturi? Ali so katere od teh problematične za večinsko družbo? Katere značilnosti večinske družbe so problematične za tvojo kulturo?

TUDI JAZ skrbim za vodo

Eva Marn

29

V svetu, v katerem vse bolj primanjkuje čiste vode in je dostop do nje vse bolj otežen, je vprašanje, kdo odloča o njeni ureditvi in razdelitvi, vse bolj usodno. Je dostop do vode človekova pravica ali le potreba? Je voda skupno dobro kot na primer zrak ali je blago kot na primer kokakola? Kdo ima pravico o njej odločati – ljudstvo, vlade ali nevidna roka trga? Kdo naj določa ceno vode v revnih četrtih Bamaka ali pa v andskih vaseh – lokalno izvoljeni odbori za vodo ali velike vodne korporacije? In kdo bo odgovarjal, da se gladina jezera Viktorija v Vzhodni Afriki znižuje, ribiči so ob delo in družine ob preživetje, ker tisoče kilometrov bolj na severu voda namaka polja v Egiptu?

Seveda je problematika vode zelo zapletena, mnoge oblasti, tako lokalne kot državne, imajo težave pri naslavljanju številnih vprašanj, ki se tičejo vode. Že različnim vladnim sektorjem je težko učinkovito sodelovati, mnoge odločitve pa je treba uskladiti tudi na lokalnih nivojih. Upravljanje z vodo pa postane še bolj kompleksno, kadar viri vode segajo v več držav. Dobri odnosi med različnimi, posebej mednarodnimi akterji pa postajajo glede na dejstvo, da skoraj polovica svetovnega prebivalstva živi v porečjih ali rečnih bazenih, ki se raztezajo čez več držav, vedno bolj pomembni.

Ko govorimo ali pišemo o vodi, se zelo zlahka zmedemo, saj ima ta številne vidike in dimenzije. Vodo različni ljudje ali v različnih kontekstih dojemajo zelo različno. Nekateri vodo razumejo kot blago, drugi kot dobrino, človekovo pravico ali celo kot sveti vir ali božanstvo. Če smo pod močnim vplivom enega dojemanja, se nam lahko vsako drugačno zdi popolnoma zgrešeno. Tisti, na primer, ki gledajo na vodo kot na dobrino, močno zani-kajo vodo kot blago, in tisti, ki nanjo gledajo komercialno, so pogosto slepi za drugačna dojemanja. Resnica pa je morda, da lahko o vodi rečemo marsikaj in imamo celo prav. Vsa navedena dojemanja vode so le delne percepcije in prav vse od njih potrebujemo, da bi lahko razumeli vloge, ki jih voda igra v naših življenjih.

Dejstva o vodi so naslednja: 97,5 % vse vode na Zemlji je slane, od preostalih 2,5 % sladke vode je 70 % te zamrznjene v polarnih ledenih prostranstvih. Ostalih 30 % sladke vode je prisotne predvsem v obliki vlage v zemlji ali podtalnice. Manj kot 1 % vse sladke vode na svetu pa je na voljo človeštvu za uporabo. Za lažjo predstavo naštejmo še nekaj dejstev o vodi¹⁷.

- 1,1 milijardi ljudi primanjkuje čiste vode.
- 2,4 milijarde ljudem primanjkuje osnovnih sanitarij.
- Zaradi onesnažene vode vsakih 15 sekund umre otrok.
- 6000 otrok dnevno umre zaradi dehidracije, povezane z diarejo, ki jo povzroča onesnažena voda.
- Polovico svetovnih postelj v bolnišnicah zasedajo bolniki z boleznimi, ki so povezane z onesnaženo vodo.
- Med 60 do 70 % podeželskega prebivalstva v državah v razvoju nima dostopa do pitne vode in primernih sanitarij.
- Več kot 200 milijonov ur dnevno porabijo ženske in deklice, da prinesejo vodo iz oddaljenih, pogosto onesnaženih vodnih virov.
- Vsak človek za preživetje potrebuje od 18 do 22 litrov vode dnevno. Povprečni Američan porabi med 455 in 800 litrov vode dnevno. Povprečna afriška družina skupaj porabi 22 litrov vode dnevno.
- Pomoč za vodo in sanitarije bi se morala povečati za dvakrat, na 30 milijard dolarjev, kar bi bilo še vedno manj kot ena tretjina svetovnih izdatkov za ustekleničeno vodo.
- Vsak dolar, namenjen otroku, vključno z vlaganjem v čisto vodo in sanitarije dolgoročno prihrani 7 dolarjev stroškov za socialne storitve.
- 20 % svetovne populacije v 30 državah se sooča s pomanjkanjem vode, po pričakovanjih pa naj bi ta odstotek narasel na 30 % v 50 državah do leta 2025.
- Revni ljudje v državah v razvoju povprečno plačajo dvanajstkrat več za liter vode kot njihovi so-državljanji, ki so priključeni na vodovodno omrežje, ne glede na to, da imajo na voljo manj vode, od katere je veliko umazane in zastrupljene.

Med alternativne oblike pralnih sredstev in čistil prištevamo tiste, ki imajo za osnovo milo in naravna pralna sredstva, kot so na primer pralni oreški, soda, kis ali pepel. Ti izdelki se v okolju hitro in učinkovito razgradijo, v nasprotju z njimi pa klasični ali sintetični detergenti potrebujejo za razgradnjo običajno štirinajst dni. Dokler se ne razgradijo, lahko predstavljajo tveganje za okolje.

Te grozljive statistike, skupaj s podobami žejnih otrok, pritiskajo na nas in nas svarijo o bodočih vojnah za vodo ter o prihajajoči vodni krizi. Kot mnoge podobne strašljive podobe in statistike je tudi ta oblikovana, tako da bi izzvala usmiljenje. Ta povzroči množičen in nekritičen odgovor, ki nam ga ponudijo največje multinacionalne vodne korporacije. Te pravijo, da bodo pitno vodo pripeljale v revne vasi, njihovi vodovodi in vodne postaje pa bodo poskrbele, da se bodo statistike obrnile na bolje. Korporacije vlečejo reklamne niti s povsem jasnim namenom: narediti iz vode tržno blago, ki se kupuje in prodaja na globalnih trgih in s katerim upravljajo ta mednarodna podjetja, ki zase trdijo, da so bolj učinkovita, bolj prilagodljiva in cenejša kot javne vodne službe. Ponekod ta podjetja sicer res pripeljejo vodovod in tudi pitno vodo, vendar je ta vedno dražja kot prej in nedostopna za veliko večino revnega prebivalstva. Ob tem, ko korporacije zase ustvarjajo velike profite, povzročajo še večji prepad med revnimi in bogatimi ter lokalne prebivalce prikraj-

17 Dejstva o vodi. (Internetni vir 7)

šajo za njihove lokalne vodne vire, za katerih ohranjanje pa ne poskrbijo. Seveda lahko zasebni sektor pomaga pri iskanju rešitev za vodno krizo, lahko pripravlja infrastrukturo, izumlja rešitve za prečiščevanje vode in podobno. Vendar pa ne more biti zasebni sektor tisti, ki odloča o vodni politiki, kot tudi ne more trg določati, kdo bo imel dostop do vode in kdo ne. Žalostno dejstvo je, da zasebni sektor poskrbi le, da vodo dobijo tisti, ki jo lahko plačajo, ne pa tudi tisti, ki jo tudi potrebujejo.

Nasproti takšni prihodnosti, ki jo načrtujejo korporacije, stoji rastoče civilno gibanje lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij. Ti ljudje verjamejo, da je voda človekova pravica. Poskušajo delovati v smeri reševanja največjih svetovnih problemov z vodo, vendar ne tako, da bi zato pooblastili korporacije, temveč lokalno prebivalstvo. Voda tako postaja simbol boja za socialno pravičnost.

Navajamo nekaj predlogov za varčevanje z vodo:

- Medtem ko si na primer umivamo zobe ali se brijemo, vode ne puščamo teči v prazno. Vedno tudi tesno zapiramo pipe. Če iz pipe kaplja, lahko v enem mesecu izteče do 200 litrov vode.
- Papirčke, robčke in podobne odpadke odvržemo v smeti in jih ne splakujemo v straniščni školjki.
- Uporabljamo okolju prijazna pralna sredstva in čistila, ki ne škodujejo okolju, ne onesnažujejo vode in se hitro razgradijo, pri tem pa vseeno pazimo, da jih uporabimo čim manj.
- Pomivalni in pralni stroj uporabljajmo le, ko sta polna posode oziroma perila. Na ta način lahko prihranimo tudi do 5000 litrov vode na mesec.
- Vrt in trato zalivajmo z deževnico, to pa počnimo le zgodaj zjutraj ali zvečer, ko je izhlapevanje manjše in učinek zalivanja večji.
- Ko čistimo akvarij, vode ne zlivajmo stran, ampak jo uporabimo za zalivanje rož. Na ta način varčujemo z vodo, hkrati pa dobimo tudi zastonj gnojilo za rože, saj voda iz akvarija vsebuje dušik in fosfor.

Preskrba prebivalcev s pitno vodo je eden ključnih pokazateljev higienskih razmer na območju. V Sloveniji imamo za oskrbo s pitno vodo več kot 1000 vodovodnih sistemov, ki skupaj oskrbujejo preko 90 % prebivalcev. Kakovost pitne vode je boljša v velikih vodovodih, saj so ti bolj ustrezno tehnično urejeni, vodi pa jih strokovno usposobljeno osebje. Imamo tudi veliko majhnih vodovodov, vendar pa so ti pri zagotavljanju kakovostne pitne vode bolj problematični. Tudi v Sloveniji obstajajo velike razlike v kakovosti pitne vode, saj se le-ta lahko onesnaži kjerkoli na svoji poti - od zajema, preko priprave in distribucije do porabnikov. O stopnji kakovosti vode nam pove že kraj, od koder voda prihaja: meteorno vodo dobivamo z zbiranjem na namensko pripravljanih, utrjenih površinah, njena kakovost pa je v glavnem dobra; površinske vode so tekoče ali stoječe, njihova kakovost pa je zaradi izpostavljenosti različnim onesnaženjem vprašljiva; podzemne vode (talna voda, podtalnica) so vse vode pod površino zemlje in so zaradi zaščite v tleh načeloma dobre kakovosti.

Pitna voda v Sloveniji

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k varčevanju vode:

- Šola lahko (s pomočjo občine ali sponzorstva) da pobudo za izgradnjo vodovoda, ki omogoča dvojno napeljavo – za pitno vodo in deževnico. Uporaba deževnice veliko prispeva k zmanjšanju uporabi pitne vode, saj je uporabna za izpiranje stranišč, zalivanje ipd. in lahko nadomesti več kot polovico pitne vode. Šola tako postane dober zgled učencem, njihovim staršem, zaposlenim in skupnosti.
- Šola lahko razmisli o odstranitvi avtomata za osvežilne pijače v plastenkah. Voda v plastenkah v povprečju stane 10.000-krat več kot voda iz pipe, obenem pa ni nobenih zagotovil, da je tudi bolj zdrava. Izdelava plastenke po eni strani pomeni nepotrebno črpanje dragocenih fosilnih goriv, po drugi pa onesnaževanje okolja, ko jih prevažajo tako za namen proizvodnje kot za namen distribucije, na koncu pa končajo odvržene v smeteh. Ironično je dejstvo, da proizvajalci tekom delovnega procesa porabijo za en liter ustekleničene vode kar tri litre vode, ki bolj ali manj onesnažena konča kot odpadna voda.

32

Aktivnost

VODA – dragoceni vir življenja

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: 15–20

Priporoč. starost: 8. in 9. razred OŠ

33

Cilji: Seznaniti učence z dejstvi o vodi, s problematiko pomanjkanja pitne vode, posledicami pomanjkanja pitne vode ter razvijati čut za skrb in spoštovanje omejenih naravnih virov; osveščati o enakih možnostih v družbi in vzbuditi empatijo do ljudi, ki trpijo zaradi pomanjkanja vode. Izbor primerov je namenjen soočenju z realnostjo pomanjkanja pitne vode ter analizi s čustvenega in problemskega vidika. Aktivnost je primer skupinskega dela, razvija samostojno razmišljanje, komunikacijske spretnosti ter razumevanje za vrednote, ki učencem pomagajo razumeti posameznikovo povezanost s svetom.

Uporaba: Študija primera je primerna za izvedbo pri zemljepisu, državljski vzgoji in etiki, ekologiji, angleščini in nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: Zemljevid sveta, fotokopije primerov (za vsako skupino enega), osem listov papirja velikosti A4 (po dva za vsako skupino), pisala, samolepilni trak.

Pripomočki za izvedbo demonstracije: Litrska steklenica, posodica z morskimi enotami, sol, majhna posodica, kovinsko vedro, kapalka.

Predpriprava: Učitelj lahko pri zadnji učni uri pred izvedbo pripravi učni list o dejstvih o vodi (ki so navedena v prispevku) ter jih razdeli učencem v branje in za razmislek pred izvedbo.

Učitelj lahko že pri zadnji učni uri pred izvedbo razdeli učence v štiri skupine in vsakemu predstavniku skupine izroči fotokopijo dodeljenega primera. Na ta način se bodo učenci predhodno seznanili s primeri, lažje izpolnili skupinske naloge pri izvedbi, ostalo bo več časa za evalvacijo.

Izvedba: Učitelj naj razdeli učence v štiri skupine po (največ) pet učencev in vsaki skupini posreduje en primer, na podlagi katerega bo vsaka skupina obravnavala dejstva in posledice pomanjkanja vode v izbrani državi (Priloga 1, Priloga 2, Priloga 3, Priloga 4). Vsaka skupina ima dve nalogi, za kateri ima 20 minut časa.

Prva naloga: Skupina naj na list papirja zapiše svoje občutke o tem, kar je prebrala (npr. zgroženost ob nekaterih dejstvih, žalost, želja po pomoči ipd.).

Druga naloga: Skupina naj se osredotoči na glavni problem (pomanjkanje vode) in na drug list zapiše vse omenjene probleme ljudi, ki izhajajo iz pomanjkanja vode v izbrani državi.

Učitelj naj izmenično pomaga skupinam, jih spodbuja in postavlja podvprašanja, skozi katera jih vodi do rešitev.

Povzetek in evalvacija Učitelj naj pozove učence k predstavitvi. Po en predstavnik iz vsake skupine naj predstavi ostalim skupinam:

- obravnavano državo (jo pokaže na zemljevidu),
- probleme, povezane s pitno vodo, s katerimi se srečujejo tamkajšnji prebivalci,
- občutke skupine ob branju primera.

Vsaka skupina naj za namen predstavitve na tablo prilepi oba lista, učitelj naj po potrebi doda relevantne informacije in vodi učence skozi predstavitev ter dopolni njihovo nalogo v primeru, da so izpustili kaj bistvenega. Trajanje predstavitev: 10 minut.

Učitelj naj v povzetku učne ure učencem postavlja vprašanja:

- Kaj so se iz naloge naučili o sebi in kaj o problematiki pitne vode?
- Kaj je bila najbolj osupljiva informacija, ki so jo zasledili v primerih?
- V kateri izmed predstavljenih držav bi najraje živeli in zakaj? V kateri izmed predstavljenih držav ne bi želeli živeli in zakaj?
- Zakaj več kot ena tretjina ljudi na svetu nima dostopa do pitne vode?

Učitelj naj poudari, da ima onesnažena voda in nepremišljena raba omejenih virov pitne vode usodne posledice za ljudi in okolje. Učitelj naj spodbuja učence, da skupaj na glas razmišljajo o pomembnosti dostopa do pitne vode, o možnih rešitvah problematike pitne vode in o aktivnostih na ravni posameznika, s katerimi lahko pokažemo odgovorno ravnanje z vodo. Ker so učenci tekom ure obravnavali kompleksne primere, naj učitelj učno uro zaključi v pozitivnem duhu s primerom dobre prakse dečka Ryana in tako poudari moč posameznika za ukrepanje in aktivizem. Trajanje: 15 minut ali več, če je na razpolago več časa.

Domača naloga: Učitelj naj učence spodbudi, da doma napišejo vsaj pet predlogov, kako lahko kot posamezniki pri vsakodnevni dejavnosti varčujejo z vodo ter da iz revij izrežejo ali na spletu poiščejo slikovno gradivo o vodi. Učitelj naj pri naslednji uri pregleda predloge in pozove učence, da predloge združijo in napišejo velik plakat, ga za popestritev polepijo s slikami in obesijo na steno učilnice.

Dodatni namigi za izvedbo: Za lažjo ponazoritev lahko učitelj v šestih korakih demonstrira, kolikšen je delež pitne vode na svetu. Izvedba demonstracije se imenuje »**Kaplja v vedro**«¹⁸.

1. Učitelj pokaže razredu posodo z litrom vode in jim razloži, da ta liter predstavlja vso vodo na zemlji (torej vseh 71 %).
2. Učitelj vpraša učence, kje se nahaja večina vode na zemlji (pri tem si lahko pomaga z zemljevidom). Učitelj naj nalije 30 ml vode v 100 ml posodico z merskimi enotami. Učencem razloži, da ta količina vode predstavlja vso pitno vodo na zemlji, okrog 3 % od celote.
3. Za ponazoritev vode v oceanih, neprimerne za človekovo uživanje, naj učitelj v ostalih 970 ml vode strese sol.
4. Učitelj naj učence vpraša, v kakšni obliki je voda na zemeljskih poljih. Skoraj 80 % sveže vode je zaledenele v ledenih vrhovih in ledenikih. Učitelj naj odlije 6 ml pitne vode v majhno posodo. Če ima možnost, naj jo spravi v zamrzovalnik. Ostala voda v posodi (okrog 0,6 % od celote) predstavlja nezmrznjeno pitno vodo. Od te je le 1,5 ml te vode na površju, ostala voda je pod površjem.
5. Učitelj naj uporabi kapalko, vzame eno kapljo vode (0,003 ml) in jo da v majhno kovinsko vedro. Učitelj naj poskrbi, da bo tisti trenutek v razredu tišina, da bodo lahko učenci slišali zvok kaplje, ko bo padla na dno. Ta kaplja predstavlja čisto, svežo vodo, ki ni onesnažena ali kako drugače neprimerna za uporabo, predstavlja pa le 0,003 % od

¹⁸ Primer je povzet s spletne strani organizacije water.org. Gradivo je dostopno na spletni strani organizacije. (Internetni vir 8)

celote. Vendar pa je ta majhen delež dragocen, zato je z njim potrebno ravnati zelo skrbno. 6. Učitelj naj se z učenci pogovori o rezultatih demonstracije. Učenci bodo sklenili, da je ljudem dostopne zelo malo pitne vode. Čeprav je ta majhna kaplja pravzaprav velika količina vode na globalni ravni, je le-ta omejena, zato moramo z njo ravnati pazljivo in spoštljivo.

Primer dobre prakse

35

Zgodba Ryana Hreljaca¹⁹

Ko je Ryan, deček iz Kanade, obiskoval prvi razred osnovne šole, je izvedel, da ljudje umirajo, ker nimajo dostopa do čiste vode. Zato se je pri sedmih letih odločil, da bo za te ljudi začel zbirati denar. Z opravljanjem raznih manjših hišnih opravil je v štirih mesecih zbral 70 dolarjev. Ker bi zbrani denar zadostoval le za nakup ročne črpalke, se je Ryan odločil, da bo zbral še več denarja, ki bi omogočal gradnjo vodnjaka. Več mesecev je opravljal razna hišna dela, njegovo zgodbo pa so kmalu zatem objavili v lokalnem časopisu in nato še na televiziji. Številni bralci in gledalci so prispevali denar za Ryanovo idejo, prav tako pa tudi razne šole, klubi in verske organizacije. S pomočjo staršev in nevladne organizacije WaterCan sta Ryan in direktor združenja Kanadski zdravniki za pomoč in reševanje izbrala lokacijo za gradnjo vodnjaka in tako so prvi vodnjak zgradili leta 1999 v eni izmed vasi na severu Ugande.

Ryan je z zbiranjem denarja nadaljeval tudi v prihodnje in leta 2001 ustanovil dobrodelno fundacijo Ryan's Well (Ryanov vodnjak), preko katere spodbuja mlade po vsem svetu, da ukrepajo in po svojih močeh pomagajo pri gradnji vodnjakov, izboljšanju sanitarij ter izobraževanju o zdravju in higieni tistih, ki to najbolj potrebujejo. Ryanova fundacija deluje po principu »Zgradi, izobražuj in motiviraj« (Build, Educate and Motivate). Glavni namen fundacije je podpora projektov, ki zagotavljajo čisto vodo in sanitarije v državah v razvoju, izobraževanje študentov o potrebi po čisti vodi ter motiviranje ljudi, še posebej mladih, za ukrepanje in prispevanje k pozitivnim spremembam v svetu. Ryanova fundacija je s pomočjo posameznikov, skupnosti, šol, korporacij in verskih skupnosti podprla gradnjo 502 vodnjakov in dostop do čiste vode v 16 državah ter s tem več kot 620 tisoč ljudem omogočila dostop do čiste vode. Ryan še vedno sledi svojemu prepričanju, da si vsak človek na svetu zasluži čisto vodo ter da vsak človek lahko prispeva k velikim spremembam.

¹⁹ Fundacija The Ryan's Well Foundation. (Internetni vir 9)

Prestolnica: Addis Abeba

Povprečna starost prebivalstva: 53 let

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših vodnih virov: 22 %

Delež prebivalstva, ki živi pod pragom revščine: 85 %

Prebivalstvo: 67.673.031

Smrtnost otrok: 119 smrti/1000 živorojenih otrok

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših sanitarij: 13 %

Stopnja pismenosti odraslih: 36 %

Podatki o državi

36

Priloga 1*: ETIOPIJA

Etiopija je celinska država v severovzhodni Afriki. Povprečna temperatura je 15,5°C, severni del države vzdolž sudanske meje pa je lahko veliko bolj vroč. V Etiopiji govorijo skoraj 80 jezikov, najbolj pogosti so amharski, tigrinjski in oromignjski.

Potreba po vodi in po izboljšanju zdravstvenih razmer v Etiopiji je izredno resna. Le 22 % populacije ima dostop do kakovostnejših vodnih virov in le 13 % populacije ima dostop do ustrezne zdravstvene oskrbe. Na ruralnih območjih je ta odstotek še nižji.

Vodna kriza v Etiopiji

Na ruralnih območjih morajo ženske in otroci hoditi tudi do šest ur dnevno, da zberejo potrebno vodo. Večina jih zbira vodo iz nizkih in nezaščitenih mlak, kamor prihajajo piti vodo tudi živali, nekateri pa vodo zbirajo iz nizkih vodnjakov. Oba vira se kontaminirata, ko deževnica spere odpadke iz okoliških področij. Ko zberejo vodo, jo morajo nositi v velikih glinenih vrčih nazaj do njihove vasi. Ti vrči lahko tehtajo tudi do 18 kg. Najmlajši otroci pogosto ostajajo sami ali z malo starejšim bratcem ali sestrico doma, medtem ko mama in starejši otroci zbirajo vodo, njihov oče pa poskuša denar zaslužiti z živino ali kako drugače.

Suša

V zadnjih dvajsetih letih so Etiopijo prizadele ponavljajoče se suše, posledica katerih je bilo pomanjkanje hrane in umiranje zaradi lakote. Med sušo se revščina le še stopnjuje. Glavni hrani, kot je na primer zelje, izrazito naraščajo cene, medtem ko morajo družine prodajati svojo živino za pol manjšo ceno kot v obdobju, ko ni suše. Medtem ko se srečujejo z omejenimi zalogami hrane, sočasno naraščajo in razsajajo z vodo povezane bolezni. Vodni viri iz površin, kot so izviri in mlake, se izsušijo. Že tako omejeni vodni viri pa postanejo močno onesnaženi

še z odpadki iz okolja, kot so človeški in živalski izločki, ki se v teh virih zbirajo v času padavin. Stoječa voda je ugodna tudi za komarje, saj je primeren kraj za njihovo razmnoževanje.

Poleg nevarnosti, da se lahko ljudje preko onesnažene vode okužijo z različnimi boleznimi, obstaja tudi nevarnost okužbe z garjami in drugimi infekcijami, kot je npr. infekcija očesa, saj ni dovolj vode za redno umivanje. V teh časih, ko poskušajo čim več vode prihraniti, se umivanje rok po opravljeni potrebi ali pred uživanjem hrane redko prakticira.

Zaradi revščine narašča tudi umrljivosti otrok v Etiopiji. Dejavnikov, ki prispevajo k visoki umrljivosti otrok, je mnogo. Med temeljnimi vzroki za smrt otrok so z vodo povezane bolezni, pljučnica ter druge bolezni, kot so malarija, tuberkuloza in podhranjenost. Nekatero bolezen, na primer ošpice, lahko s cepljenjem otrok preprečimo.

* Primer je povzet s spletne strani organizacije water.org. Gradivo je dostopno na njihovi spletni strani <http://static.water.org/pdfs/WPMidCurricFULL.pdf> [avgust 2009].

**Prevedeno iz 60° Fahrenheit (Iz Fahrenheitove lestvice lahko preračunamo temperaturo v Celzijevo:
 $T(^{\circ}C) = (T(^{\circ}F) - 32^{\circ}F)/1,8$).

Podatki o državi

Prestolnica: Daka

Povprečna starost prebivalstva: 22,5 let

Dostop do čistega vodnega vira: 74 %

Delež prebivalstva, ki živi pod pragom revščine: 45 %

Prebivalstvo: 150.448.339

Smrtnost otrok: 59,12 smrti/1000 živorojenih otrok

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših sanitarij: 39 %

Stopnja pismenosti odraslih: 43,1 %

Priloga 2*: **BANGLADEŠ**

Bangladeš leži v Južni Aziji ob Bengalskem zalivu med Indijo in Burmo. Večinoma sestoji iz aluvialnih ravnin z rekami, le na jugovzhodnem delu pokrajine so hribi. Bangladeš je postal neodvisen leta 1971, ko se je odcepil od Zahodnega Pakistana. Vsako leto je med deževnim obdobjem poletnih monsunov poplavljen ena tretjina Bangladeša, kar pogosto prisili ljudi, da zapustijo svoje domove, in močno ovira razvoj države. Izbruhi bolezni, ki bi jih lahko preprečili, so na tem območju še vedno izjemno pogosti, predvsem zaradi revščine in prenaseljenosti. Prav zaradi bolezni pred petim rojstnim dnevom umre med 72 od 1000 otrok.

Problemi s čisto vodo v Bangladešu

V zadnjih letih je Bangladeš glede dostavljanja čiste vode ljudem zelo napredoval. Kljub temu pa država prebivalce oskrbuje z vodo zelo neenakomerno, zato do prebivalcev nekaterih predelov države voda ne pride. Zaradi tega ljudje poredko uporabljajo sanitarije, na podeželskih območjih v povprečju le v 16 % primerov. Bolezni, kot je driska, so v Bangladešu velik zdravstveni problem, saj zaradi njih vsako leto umre več kot 100.000 otrok. Za drisko vsak dan trpi na tisoče otrok in odraslih, bolezni pa so biološko in socialno ter ekonomsko tesno povezane s težavami, kot so podhranjenost, slaba zdravstvena nega otrok, visoka rodnost in relativno nizko preživetje otrok.

V poznih 70. letih prejšnjega stoletja je bilo izvrtanih približno štiri milijone vodnjakov, ki so nadomestili onesnažene površinske vodne vire, ki so jih ljudje pred tem uporabljali. Ta projekt je ljudem predstavljal velik napredek, saj je smrtnost zaradi bolezni, ki jih povzroča nečista voda, upadla. Leta 1993 pa so v podtalnici nekaterih vodnjakov v Bangladešu odkrili visoko koncentracijo arzenika. Dolgoročno uživanje vode z visoko koncentracijo arzenika povzroči številne zdravstvene težave, zlasti bolezni kože in raka na notranjih organih. Čeprav je kriza z arzenikom onesnažene vode zaskrbljujoča že na ravni posameznika,

pa se resnejše posledice pokažejo na skupnosti kot celoti. V Bangladešu so zaprli mnogo vodnjakov, onesnaženih z arzenikom, pri čemer niso upoštevali nenadnih negativnih posledic, ki bi jih taki ukrepi povzročili, na primer širjenje driske. Ko je enkrat vodnjak pobarvan rdeče, kar označuje, da voda vsebuje koncentracijo arzenika, ki je nad dovoljeno mejo, ga ljudje ne smejo več uporabljati. Zaradi tega morajo ljudje poiskati drug vodni vir in po navadi se zatečejo nazaj k nezavarovanim vodnim virom, na primer k ribnikom ali jarkom, včasih pa pešačijo do oddaljenih vodnjakov, ki niso onesnaženi z arzenikom. Takšni ukrepi resda preprečujejo posledice dolgotrajne izpostavljenosti arzeniku, vendar hkrati znatno povečujejo tveganje resnih bakterijskih okužb, kar še pripomore k širjenju bolezni, ki jih povzroča nečista voda. Te bolezni najbolj vplivajo na otroke, ki so na drisko precej manj odporni, kar je pogosto razlog za njihovo smrt.

Težave v urbanih območjih

Prebivalstvo v mestih narašča zaskrbljujoče hitro. Revni prebivalci se s podeželja neprestano selijo v mesta v upanju, da bodo tam zaslužili več denarja in na ta način lahko preskrbeli svoje družine. Mnogi se zatečejo v revna barakarska naselja v predmestju Dake, ki so najgosteje naseljena območja v državi. Zaradi velike količine ljudi, ki živi skupaj na tako majhnem prostoru, je zdravstveno stanje na teh območjih najslabše v državi. Večina prebivalcev barakarskih naselij ima za preživetje na voljo manj kot 1,5 evra na dan, mnogo pa jih mora preživeti celo z manj kot evrom dnevno. Huda revščina, prenaseljenost, neprimerna prebivališča in nehygienično ravnanje z odpadki so dejavniki, ki močno pripomorejo k težavam z vodno oskrbo in s higieno v mestnih območjih Bangladeša.

* Primer je povzet s spletne strani organizacije water.org. Gradivo je dostopno na spletni strani organizacije. (Internetni vir 11)

Glavno mesto: Tegucigalpa

Povprečna starost prebivalstva: 19,7 let

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših vodnih virov: 87 %

Delež prebivalstva, ki živi pod pragom revščine: 53 %

Število prebivalcev: 7,483.763

Stopnja umrljivosti dojenčkov: 25,21 umrlih/1000 živorojenih

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših sanitarij: 69 %

Stopnja pismenosti odraslih: 80 %

Priloga 3: HONDURAS*

Honduras je država v Srednji Ameriki, ki na jugu meji na Nikaragvo in Salvador, na zahodu pa na Gvatemalo. Na podeželju skoraj 63 % ljudi živi v skrajni revščini, z manj kot dolarjem na dan.

Mnogo prebivalcev se ukvarja s samooskrbnim kmetijstvom – pridelujejo le tisto, s čimer lahko nahranijo svoje družine, za ostale življenjske potrebščine pa jim ostane zelo malo denarja.

Težave pri oskrbi z vodo v Hondurasu

Leta 1998 je Honduras opustošil hurikan Mitch, ki je ravno v tej državi divjal najmočneje. Hurikanu je sledilo tridnevno deževje, ki je povzročilo zemeljske plazove in poplave, pri čemer je bilo zasutih več mest in ubitih na tisoče ljudi, uničenih pa je bilo tudi veliko podeželskih skupnosti. Hurikan je povzročil za 58 milijonov dolarjev škode in onemogočil dostop do varne pitne vode na treh četrtinah ozemlja.

Obnovitvena dela še vedno potekajo, zato se morajo prebivalci prizadetih območij zanašati na onesnažene vodne vire. Pogostost bolezni, ki se prenašajo z vodo (npr. kolera), je vse večja, težave pa povzročajo tudi komarji, ki prenašajo malarijo in dengo.

Slaba preskrba z vodo pa ne povzroča le težav v zdravstvu, temveč zaradi nje stagnira tudi splošni razvoj države. Številne ženske in otroci s podeželskih območij Hondurasa porabijo zgolj za prenašanje vode v svoje domove tudi do šest ur dnevno.

* Primer je povzet s spletne strani organizacije water.org. Gradivo je dostopno na njihovi spletni strani <http://static.water.org/pdfs/WPMidCurricFULL.pdf> [avgust 2009].

Podatki o državi

Glavno mesto: New Delhi

Povprečna starost prebivalstva: 24,8 let

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših vodnih virov: 86 %

Delež prebivalstva, ki živi pod pragom revščine: 25 %

Število prebivalcev: 1.129,866.154

Stopnja umrljivosti dojenčkov: 34,61 umrlih/1000 živorojenih

Delež prebivalstva z dostopom do kakovostnejših sanitarij: 33 %

Stopnja pismenosti odraslih: 61 %

Priloga 4: INDIJA*

Indija je z več kot eno milijardo prebivalcev druga država z največjim številom prebivalstva na svetu. Tam živi 3,5-krat več ljudi kot v Združenih državah Amerike, vendar Indija glede na površino dosega le tretjino površine ZDA.

Prebivalstvo Indije je zelo raznoliko. Državni jezik je hindi, poleg njega pa ima država še štirinajst drugih uradnih jezikov. V indijskih šolah poučujejo 58 jezikov, domači časopisi pa izhajajo v skupno 87 jezikih. Prevladujoča religija je hinduizem (81,3 % prebivalcev), 12 % je muslimanov, razširjena pa so tudi druga verstva, na primer sikhizem, krščanstvo, budizem, džainizem in zoroastrianizem. Povezanost Indije z verstvi se pogosto odraža v indijski umetnosti, ki vključuje barvite maske, dovršene skulpture in živahne plesne zvrsti.

Revščina predstavlja eno največjih težav v Indiji. Kljub temu, da se je stopnja revščine v zadnjih petdesetih letih znižala, mora 25 % prebivalcev še vedno preživeti z manj kot dvema dolarjema na dan, prepad med revnimi in bogatejšimi pa se vztrajno veča. Izboljšale so se tudi razmere v zdravstvu, vendar je kljub temu še vedno podhranjenih 34 % otrok, mlajših od pet let, smrti mater med porodom ali kmalu po njem pa predstavljajo skoraj 25 % vseh maternalnih smrti na svetu.

Težave pri oskrbi z vodo v Indiji

Naraščanje že tako ali tako ogromnega števila prebivalcev močno ogroža preskrbo z vsemi razpoložljivimi naravnimi viri. Preskrba prebivalstva z varno vodo se je sicer izboljšala, vendar je izredno neenakomerna. Kljub temu je po ocenah Svetovne banke 21 % nalezljivih bolezni v Indiji povezanih z oporečno vodo. Samo zaradi driske vsak dan umre 1600 ljudi – kot da bi vsak dan strmoglavilo osem potniških letal z 200 potniki. Še ve-

dno je problematična tudi stopnja higiene. Na podeželu je uporaba stranišča izredno redka, saj ima do njega dostop le 14 % tamkajšnjega prebivalstva, neredno pa je tudi umivanje rok, kar pospešuje širjenje bolezni. Da bi zmanjšali širjenje bolezni preko vode, je treba poleg omogočenega dostopa do pitne vode izboljšati tudi možnost uporabe stranišč in zvišati nivo splošne higiene.

* Primer je povzet s spletne strani organizacije water.org. Gradivo je dostopno na njihovi spletni strani <http://static.water.org/pdfs/WPMidCurricFULL.pdf> [avgust 2009].

TUDI JAZ vplivam na podnebne spremembe

40

Živa Gobbo

Pojem »podnebne spremembe« je postal del vsakdanjega besednega zaklada. Veliko govorimo o njih, zdijo se nam samoumeven del našega življenja. Vemo, da predstavljajo problem predvsem prihodnjim generacijam, pa vendar tudi velikemu številu ljudi že danes. Toda, ali zares vemo, kaj podnebne spremembe sploh so?

Med večino znanstvenikov obstaja dogovor, da le z naravnimi podnebnimi cikli ne moremo pojasniti naraščanja povprečne temperature na površju Zemlje v zadnjih desetletjih. Človekove dejavnosti so v večji meri vzrok za današnjo »epizodo« globalnega segrevanja, ki se je začela z industrijsko revolucijo. Od takrat dalje se je segrevanje ozračja pospeševalo, najbolj intenzivno v zadnjih petdesetih letih. Glavni vzrok globalnega segrevanja predstavlja sežiganje fosilnih goriv, ki sproščajo ogljikov dioksid ali CO₂, saj ta zadržuje toplotno sevanje v ozračju. Poleg tega je ravnanje ljudi privedlo do »okrepljenega učinka tople grede«, kar je povzročilo motnje podnebnega sistema oziroma podnebne spremembe.

Globalno segrevanje pomeni porast povprečne temperature površja Zemlje, kar pripisujemo povečani koncentraciji toplogrednih plinov v atmosferi, povezanih z aktivnostmi človeka: izgorevanje fosilnih goriv, kurjenje biomase, sečnja gozdov itd. Segrevanje ozračja se bo po dosedanjih izsledkih nadaljevalo tudi v prihodnje, hitrost in obseg segrevanja pa bosta odvisna od usmeritve svetovnih politik in individualnih navad posameznikov. Globalno segrevanje ne pomeni, da se bodo temperature enakomerno dvignile na celotni zemeljski obli. Določena področja na zemlji se namreč ohlajujejo, vendar pa se večina planeta segreva – nekateri deli hitreje, drugi počasneje. V povprečju so se do danes temperature dvignile za 0,8 stopinje Celzija v primerjavi s predindustrijskimi temperaturami²⁰.

Mednarodne institucije, ki delujejo na področju podnebnih sprememb, na primer IPCC²¹, so ugotovile, da je večina segrevanja ozračja posledica antropogenih emisij toplogrednih plinov, katerih posledica je učinek tople grede. Ne moremo zanikati, da del globalnega segrevanja ni posledica

20 Temperature pred industrijsko revolucijo, ko je industrija za hitri razvoj izkoriščala velike količine fosilnih goriv.

21 IPCC – International panel for climate change ali medvladni panel za podnebje. Namen IPCC je izdelati celovit pregled znanstvenih, tehničnih in socio-ekonomskih raziskav in literature v zvezi s podnebnimi spremembami. V Sloveniji je v ta proces vključena dr. Lučka Kajfež Bogataj.

naravnih procesov, vendar je večina segrevanja posledica človekovega razvoja oz. razvoja industrije, ki je temeljila in še vedno temelji na uporabi netrajnostnih virov, predvsem fosilnih goriv.

Posledice podnebnih sprememb, kot so poplave, suše in drugi ekstremni vremenski pojavi, najbolj občutijo prebivalci najrevnejših držav, saj imajo najmanj mehanizmov za obrambo, hkrati pa tudi najmanj zaveznikov, ki bi jim priskočili na pomoč. Posledice že sedaj občutijo številne skupnosti po svetu, saj so prisiljene emigrirati in nemočno opazovati razkroj svojega življenjskega prostora. V takšni situaciji so se znašli na primer prebivalci

otoške države Kiribati in drugih tihomorskih otokov, ki jih bo morje v kratkem izbrisalo z oblička Zemlje, pa tudi skupnosti, ki živijo na področjih t. i. večnega snega. S težavami se soočajo tudi prebivalci Slovenije in bližnje okolice, ki jim močno deževje lahko odplakne hiše in življenja. Nena zadnje pa so ogrožene tudi prihodnje generacije.

Ker so prizadevanja za ublažitev podnebnih sprememb neločljivo povezana z razvojnimi vprašanji, so se začeli razvijati in uporabljati novi koncepti, kot so na primer okoljske pravice in ekološka soodvisnost.

OKOLJSKE PRAVICE

Okoljska kriza ogroža pravico do življenja, lastnine in varnosti. To so elementi, na katerih so osnovane človekove pravice in prav zato te potrebujejo tudi okoljsko komponento. Okoljske pravice so pravice do dostopa do naravnih virov, ki omogočajo preživetje in zajemajo zemljo, bivališče, hrano, vodo in zrak. Poleg tega vključujejo tudi politične pravice, kot so na primer pravice prvotnih ljudstev in drugih skupnosti, pravico do informiranosti in sodelovanja pri odločanju, svobodo izražanja in lastnega mnenja ter pravico do upora proti neželenemu razvoju. Nena zadnje pa se v sklop okoljskih pravic uvršča tudi pravica do čistega okolja.

Okoljske človekove pravice torej vključujejo tiste osnovne pravice, ki spadajo pod minimalne biološke potrebe, kot so pravica do hrane, vode ter zatočišča; hkrati pa vsebujejo tudi civilne in politične pravice, ki omogočajo udeležbo pri ustvarjanju institucij, ki zagotavljajo družbeno in ekosistemsko trajnostnost. Stockholmska deklaracija ali deklaracija o človekovem okolju, sprejeta na konferenci Organizacije združenih narodov (OZN) leta 1972, je bila prvi dokument v mednarodnem okoljskem pravu, ki je prepoznala pravico do zdravega okolja: »*Oba pogleda človeškega okolja, naravno in preoblikovano, sta bistvena za njegovo dobrobit in za polno uživanje osnovnih človekovih pravic – vključujoč pravico do življenja*«²². Kasneje, v letu 1994, je podkomisija OZN izdala poročilo o okoljskih človekovih pravicah, v katerem je predlagala, da naj se okoljske pravice zagotavljajo vsem ljudem in da naj ima vsak pravico do varnega, zdravega in ekološko nespornega okolja. Kljub temu pa okoljske pravice še danes niso formalno definirane kot samostojne.

V Sloveniji je svoj prispevek k prepoznavanju okoljskih pravic kot delu osnovnih človekovih pravic podala varuhinja človekovih pravic RS dr. Zdenka Čebašek - Travnik: »*Čeprav je onesnaževanje okolja globalni problem, posledice najbolj občutimo posamezniki. Zato si kot varuhinja človekovih pravic prizadevam, da tudi v Sloveniji jasno in nedvoumno opredelimo pravico do zdravega življenjskega okolja kot človekovo pravico.*«²³

²² Stockholmska deklaracija. (Internetni vir 15)

²³ Celotna izjava je dostopna na spletni strani društva Focus. (Internetni vir 16)

Kljub pričakovanju in zahtevam, da bi okoljske pravice postale del univerzalnih vrednot, se moramo zavedati, da je naš prispevek k vsesplošnemu uresničevanju okoliščin in pogojev za udejanjanje teh pravic v praksi še vedno premajhen. Zavedati se moramo, da lahko vsak posameznik po svojih močeh in na svoj način aktivno prispeva k spremembam na političnem, gospodarskem, ekonomskem in družbenem področju.

Dejstvo je, da smo ljudje tisti, ki smo v veliki meri odgovorni za podnebne spremembe, pa tudi za negativne posledice le-teh. Zavedati se moramo, da imajo naša dejanja posledice, čeprav jih sami ne vidimo ali občutimo. Prvi korak k temu je vsekakor zavedanje našega vpliva na okolje ter zavedanje, da lahko spreminjamo lastne navade in poglede na zgoraj opisano problematiko. Zato je pomembno, da si priznamo odgovornost in sprejmemo izziv, ki ga prinašajo podnebne spremembe.

Nekaj predlogov, s katerimi lahko kot posamezniki aktivno sodelujemo v boju proti podnebnim spremembam:

- Delujmo po načelu »zmanjšaj, ponovno uporabi, recikliraj«.
- Delujmo po načelu »deluj lokalno in misli globalno«.
- Uporabljajmo nemotorizirana prevozna sredstva in javni prevoz.
- Ločeno zbirajmo odpadke.
- Trošimo manj energije, uporabljajmo zeleno elektriko, izklopimo naprave v stanju pripravljenosti.
- Bodimo aktivni v različnih iniciativah in organizacijah, ki se ukvarjajo z okoljevarstveno problematiko.

Ekološka soodvisnost

Ekološka soodvisnost v splošnem pomeni, da si vsi narodi in ljudstva delimo isto atmosfero. Čeprav imajo nekatere države v razvoju majhen ogljikov odtis²⁴, pa se kljub temu soočajo s posledicami podnebnih sprememb zaradi netrajnostnega ravnanja v razvitih državah. Ljudje na enem koncu sveta so tako odgovorni za posledice svojih dejanj na drugem koncu sveta. Dejstvo je, da vse skupnosti in države na našem planetu nimajo enakih zmožnosti prilagajanja na podnebne spremembe. Medtem ko v razvitih državah razumemo prilagajanje podnebnim spremembam kot razvoj in izgradnjo tehnologij, ki nas bodo varovale pred posledicami teh sprememb (gradnja plavajočih hiš ali nasipov, prilagajanje termostатов, opazovanje sezonskih sprememb ipd.), pa se mora veliko prebivalcev držav v razvoju zaradi nezmožnosti hitrega in učinkovitega odziva tamkajšnjih skupnosti, držav in njihovih institucij »učiti plavanja v poplavnih vodah«. Zaradi relativno visoke odvisnosti od lokalnega okolja ima globalno segrevanje in z njim povezane spremembe vremenskih vzorcev, ki uničujejo pridelke, za posledico lakoto in lali boj za preskrbo z vodo. Prav te posledice podnebnih sprememb nas povezujejo s skupnostmi drugod po svetu in prav ta vidik ekološke soodvisnosti prepogosto zanemarimo in nanj pozabimo. S tega vidika ekološka soodvisnost torej pomeni poziv k bolj odgovornemu ravnanju in klic po spremembah energetske politike in individualnega vedenja, ki škodljivo vplivajo na ljudi že danes in predstavljajo grožnjo prihodnjim generacijam.

²⁴ Ogljikov odtis je mera za vpliv posameznika na okolje v obliki količine emisij toplogrednih plinov, ki jih posameznik povzroči z rabo energije. Meri se v tonah CO₂ na leto. Računanje CO₂ odtisa je uporabno za posameznike oziroma organizacije, saj lahko ugotovijo, kakšen je njihov osebni prispevek h globalnemu segrevanju. Podobno je tudi z ekološkim odtisom, le da se v tem primeru računa porabo globalnih hektarjev.

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k reševanju podnebnih sprememb:

- Učitelji naj učence spodbujajo k ločenemu zbiranju odpadkov tudi v šoli. Šola naj v ta namen priskrbi koše za ločevanje odpadkov.
- Šola naj v vseh prostorih zamenja navadne žarnice z varčnimi. Tako bo za zgled učencem, njihovim staršem in zaposlenim.

Ko govorimo o okoljski pravičnosti, govorimo o problemu neenake izpostavljenosti skupin z nizkimi prihodki, manjšin in potomcev prvotnih kulturnih skupnosti, visoki stopnji onesnaževanja inlali njihovo neprostoovoljno in prisilno preseljevanje zaradi projektov ekonomskega razvoja ali posledic podnebnih sprememb. Zahteve okoljske pravičnosti izvirajo iz principa enakopravnosti – ljudje si zaslužijo enakopravno obravnavo ne glede na kulturo, družbeni položaj, spol, versko ali politično pripadnost. Zahteve po pravičnosti v tem kontekstu pomenijo redistribucijo okoljskih bremen. Pri tem je treba poudariti, da bistvo okoljskih pravic ni v razporejanju okoljskih škod in koristi, temveč predvsem v stopnji nastale okoljske škode, ki presega minimalni sprejemljivi nivo, pod katerim so kršene osnovne človekove pravice.

Aktivnost: PAJKOVA MREŽA²⁵

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: 15–20

Priporoč. starost: Zadnja triada OŠ

Cilji: Razmisliti o vplivanju drug na drugega, o pomenu dejanj in besed na ljudi in obratno; spodbujati občutek odgovornosti za izrečene besede in storjena dejanja. Aktivnost spodbuja učence, da kritično razmišljajo o sebi, svojih dejanjih in vedenjskih lastnostih ter o vplivu le-teh na druge ljudi in obratno: da kritično presojujejo dejanja in besede drugih.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri državljanski vzgoji in etiki, zemljepis, zgodovini, ekologiji, angleščini ipd.

Pripomočki: Po en list papirja velikosti A4 za vsakega učenca in pisala.

Predpriprava: Učitelj lahko učencem pri zadnji učni uri pred izvedbo postavi izziv, naj iz odpadnih materialov ali starih predmetov izdelajo uporaben ali okrasni predmet in ga prinesejo v šolo. Tako bodo predstavili kreativen način za reševanje okoljske problematike, povezane s prekomernim kopičenjem odpadkov in njihovim škodljivim vplivom na okolje, ter domače spodbudili k razmisleku o odgovornem ravnanju s smetmi, njihovem recikliranju, zbiranju in možni ponovni uporabi.

Izvedba: Učitelj naj uporabi aktivnost kot izhodišče za pogovor o problematiki podnebnih sprememb in tako spodbudi učence, da razmislijo, kako s svojim odnosom do okolja vplivajo na druge in kako drugi vplivajo nanje.

²⁵ Aktivnost je povzeta in prirejena iz publikacije Get global! Gradivo je dostopno na spletni strani organizacije Oxfam. (Internetni vir 17)

Učitelj naj učencem postavlja vprašanja o medsebojnem vplivanju drug na drugega, pri čemer naj jim s konkretnimi primeri nakaže, na kakšen način vedenje in razmišljanje, npr. njihovih staršev, bratov in sester, vpliva na njih. Na primer, starši vplivajo na njihovo obnašanje na več načinov, eden od njih je vplivanje z napotki, kako naj reciklirajo, kako naj izklopijo naprave v stanju pripravljenosti, da bodo varčevali z energijo in podobno. Drug način pa je vplivanje z »biti za vzor«. Če starša na primer ločujeta odpadke ali varčujeta z elektriko, sta dober vzor svojim otrokom in slej ko prej se bodo dobrih praks naučili tudi otroci ipd.

Učitelj naj našteje nekaj primerov, ko so ljudje z dejanjem, vedenjem ali z besedami vplivali na druge (na primer na družinske člane, prijatelje, sošolce, trenerje idr.) ter primere, ko so ljudje sami spremenili svoje mnenje ali navade zaradi vpliva drugih na njih (glasbeni idoli, televizijski voditelji, sošolci, društva, prijatelji idr.) ter učence spodbudi k samostojnemu razmisleku o tovrstnih primerih. Trajanje: 10 minut.

Nato naj učitelj poda učencem navodila za risanje diagrama: vsak učenec naj na svoj list nariše dva diagrama v obliki pajkove mreže. V prvi diagram naj vnese posameznike, skupine, društva in druge, ki imajo vpliv nanj (npr. posamezniki, kot so starši ali prijatelji; skupine, kot so npr. glasbene skupine, društva, organizacije). Njihova imena naj vpiše na sredino papirja ter poveže z imeni drugih na seznamu. Dolžina črte predstavlja moč vpliva: bližje kot so, močnejši je njihov vpliv. Na te črte naj učenec napiše, na kakšen način vplivajo nanj (npr. mama vpliva name z napotki lepega vedenja, brat je moj vzor na področju športa ipd.). V drug diagram naj učenec vnese imena ljudi, na katere ima sam vpliv. Njihova imena naj vpiše na sredino papirja ter poveže z imeni drugih na seznamu. Dolžina črte predstavlja moč vpliva: bližje kot so, močnejši je vpliv na njih. Na črte napiše, na kakšen način vpliva na druge. Trajanje: 10 minut.

- Povzetek in evalvacija:** Učitelj naj učence vpraša, kako so se počutili med izvedbo aktivnosti. Učitelj naj:
- Spodbuja učence, da razmislijo o tem, ali so ljudje, ki imajo na njih vpliv hkrati tudi tisti, na katere vplivajo sami? In ali imamo vsi enako moč vplivanja?
 - Učence vpraša, kdo ima po njihovem mnenju največ vpliva, na primer v Sloveniji, in po kom se zgledujejo. Ali to pomeni, da bi se v primeru, da bi omenjena oseba/skupina podpirala ločeno zbiranje odpadkov, tudi sami zgledovali po njej/njih in podpirali njena/njihova dejanja?
 - Učence vpraša, če mislijo, da bi lahko vplivali na primer na kakšno izmed odločitev predsednika države in na kakšen način.
 - Spodbudi učence, da razmislijo, kaj so se tekom aktivnosti naučili o sebi in o odgovornosti do okolja.

Učitelj naj učence pozove k razmisleku o tem, kako bi lahko ljudje na njihovih mrežah (diagramih) vplivali drug na drugega ter k prikazu tega na dodatnih črtah. Tako bo diagram dobil podobo prepletene pajkove mreže. Učitelj naj poudari, da dejanja posameznika štejejo in da ima njegova beseda moč ter za konec pozove učence, da skupaj na glas razmišljajo, kaj lahko kot posamezniki storijo v boju proti podnebnim spremembam. Učitelj lahko aktivnost zaključi tudi s primerom uspešnega okoljevarstvenega projekta. Trajanje: 20–25 minut ali več, če je na razpolago več časa.

Domača naloga: Učitelj naj učence spodbudi, da tisti teden naredijo vsaj eno stvar, ki bo prijazna okolju, in sicer v družbi tistega, za katerega mislijo, da lahko nanj vplivajo. Učitelj naj pri naslednji šolski uri preveri, kaj so učenci naredili, v čigavi družbi, kakšni so bili odzivi in ali so opazili kakšno spremembo vedenjskih vzorcev tistih, na katere so poskušali vplivati.

Dodatni namigi 1. Učitelj lahko uporabi aktivnost kot izhodišče za pogovor o katerikoli problematiki in tako učen-
ce za izvedbo: ce spodbudi, da razmišljajo, kako vplivajo na druge in kako drugi vplivajo nanje. Za boljši odziv je priporočljivo, da učitelj izbere temo, ki jo učenci dobro poznajo, da jo lahko konkretizirajo in da predstavlja risanje diagramov neke vrste obnovo in povezovanje že znanega.

2. Učitelj lahko aktivnost prilagodi, tako da učenci namesto imen ljudi v diagram vnesejo dogodke, ki vplivajo na njih (npr. poplave, nakupovanje, volitve ipd.).

3. Učitelj lahko na tablo nariše skupni diagram po navodilih učencev in ga skupaj z njimi analizira, lahko pa nariše tudi dve ali več mrež. *Primer z delavnice za učitelje: učitelji so si najprej ogledali film 100 % bombaž, ki govori o življenju proizvajalcev bombaža in tekstilni industriji v Indiji. Na podlagi informacij iz filma so narisali dve mreži. Na prvi so postavili v središče rastlino bombaževca in v mrežo vpisali/narisali vse, kar je povezano s pridelavo/predelavo bombaža. Na drugo mrežo so narisali sebe (uporabnika bombažnih izdelkov) in napisali/narisali vse, kar bombaž povezuje z nami (kje ga uporabljamo, zakaj, na kakšen način itd.). Za konec pa so poiskali povezave med življenjem ljudi, ki bombaž pridelujejo/predelujejo, in med nami/potrošniki. Iskali so podobnosti (ogrožanje zdravja, pomanjkanje informacij, zavajanje ipd.) in stvari, ki nas povezujejo (trgovina, izkoriščanje s strani multinacionalk, vsi uporabljamo skupne naravne vire, zlasti vodo itd.).*

TUDI JAZ si prizadevam za odpravo revščine

Alma Rogina

Revščina je kompleksen pojav in zaradi tega je pomembno, da nanj pogledamo z različnih zornih kotov. Ko govorimo o revščini, moramo upoštevati tako kulturne kot tudi družbene in ekonomske dejavnike, ki vplivajo na njen nastanek. Večina ljudi si ob omembi pojava revščine predstavlja pomanjkanje dohodkov in s tem tudi materialnih dobrin. Vendar ne gre le za to. Revščina predstavlja tudi otežen ali celo onemogočen dostop do osnovnih zdravstvenih storitev, izobraževanja ter splošnega vključevanja v družbo. Ljudje, ki so revni, so pogosto socialno izključeni in odrinjeni na rob družbe. Zato lahko med poglavitnimi vzroki za pojav revščine izpostavimo nespoštovanje in kršenje človekovih pravic.

Generalna skupščina Združenih narodov je 10. decembra leta 1948 sprejela in razglasila Splošno deklaracijo človekovih pravic. 25. člen te deklaracije določa, da ima »vsakdo pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja njemu in njegovi družini zdravje in blaginjo, vključno s hrano, obleko, stanovanjem, zdravniško oskrbo in potrebnimi socialnimi storitvami; pravico do varstva v primeru brezposelnosti, bolezni, delovne nezmožnosti, vdovstva ter starosti ali druge nezmožnosti pridobivanja življenjskih sredstev zaradi okoliščin, neodvisnih od njegove volje«²⁶. Kljub temu pa številni statistični podatki kažejo, da vsak peti prebivalec našega planeta živi v skrajni revščini. Po podatkih mednarodne organizacije Global Issues skoraj polovica svetovnega prebivalstva živi z manj kot dva in pol dolarjema na dan²⁷. Ljudem, ki živijo v revščini, so zaradi pomanjkanja oteženi osnovni življenjski pogoji. Živijo v zelo slabih razmerah, nimajo dostopa do pitne vode, urejenih sanitarij, elektrike in drugih osnovnih življenjskih pogojev, ki so prebivalcem Slovenije v večini primerov samoumevni.

26 Splošna deklaracija človekovih pravic. (Internetni vir 18)

27 Global Issues. (Internetni vir 19)

Eden izmed vidnejših pokazateljev skrajne revščine je lakota. Podatki, ki kažejo, da zaradi lakote vsak dan umre 24.000 ljudi oziroma vsake 3,6 sekunde en človek²⁸, so grozljivi in nepredstavljeni. Prav takšno pa je tudi dejstvo, da se to dogaja kljub dejstvu, da je na našem planetu več kot dovolj hrane za vse ljudi. Eden izmed bistvenih vzrokov, ki vplivajo na pojav revščine, je neenakost spolov. V številnih azijskih, afriških in latinoameriških državah je ženskam priznanih še vedno veliko manj pravic kot moškim. Ena izmed pravic, ki je ženskam v državah v razvoju pogosto kršena, je pravica do lastništva zemlje. Kljub dejstvu, da ženske v najrevnejših državah sveta pridelajo od 60 do 80 % vse hrane, imajo v lasti le 1 % zemlje²⁹. To jim predstavlja oviro za samostojno življenje in za preživljanje njihovih družin. Za lažjo predstavo, kaj kršenje omenjene pravice pomeni v praksi, si lahko predstavljamo žensko, ki dela na polju ter sebe in svojo družino preživlja s prodajo zelenjave na tržnici. V primeru, da jo zapusti ali ji umre mož, obstaja velika verjetnost, da bo izgubila tudi možnost uporabe obdelovane zemlje. Posledično ne bo več zmožna preživljati ne sebe ne svoje družine ter bo odvisna od pomoči drugih.

V skupino tistih, katerih pravice so zaradi revščine najpogosteje kršene, spadajo tudi otroci. V državah v razvoju je tako številnim otrokom, še posebej deklicam, onemogočen dostop do izobraževanja, pa čeprav naj bi bilo po mednarodnih standardih osnovnošolsko izobraževanje brezplačno in zagotovljeno vsem. Zaradi revščine so številni otroci prisiljeni pomagati preživljati svoje družine. Otroško delo predstavlja enega večjih problemov držav v razvoju, statistični podatki pa kažejo, da po svetu dela več kot 200 milijonov otrok³⁰. Različne oblike dela, ki niso primerne za otroka, lahko škodljivo vplivajo na njegov psihični, fizični in čustveni razvoj. Otrok, ki je prisiljen delati, tako ne more (redno) obiskovati šole, posledično pa ne razvija določenih sposobnosti, ki bi jih v nasprotnem primeru pridobil tekom izobraževanja in v prostem času.

Primerov kršenja človekovih pravic, ki vplivajo na pojav revščine, je zelo veliko. Toda kljub temu, da bi morali voditelji držav, še posebej tistih, ki so članice OZN, skrbeti za spoštovanje človekovih pravic, temu vendarle ni tako. Človekove pravice prepogosto ostajajo le na papirju, v praksi pa se ne uveljavljajo. Posledice tega občutijo predvsem najrevnejši prebivalci, pri čemer velja še posebej izpostaviti ženske, otroke, starejše, hendikepirane in pripadnike manjšin. Zato je zelo pomembno, da se vsi zavedamo svojih pravic in s tem pravic vseh ljudi ter aktivno prispevamo k boju proti revščini.

Nekaj predlogov, s katerimi lahko kot posamezniki aktivno prispevamo k boju proti revščini:

- Pregledamo pomembnejše dokumente s področja človekovih pravic³¹ ter se na ta način podrobneje seznanimo s človekovimi pravicami.
- Ob svetovnem dnevu boja proti revščini (17. oktober) in ob svetovnem dnevu človekovih pravic (10. december) ter ob drugih aktualnih dogodkih, povezanih z revščino, pošljemo pismo političnim odločevalcem (predsedniku države, varuhinji človekovih pravic, ministru za zunanje zadeve idr.) in drugim družbenim akterjem (npr. direktorjem velikih podjetij), ki lahko s svojim delovanjem vplivajo na globalne vzroke za pojav revščine po svetu, in jih pozovemo k odpravi le-te

28 Millennium Project. (Internetni vir 20)

29 ActionAid. (Internetni vir 21)

30 International Labour Organization. (Internetni vir 22)

31 Splošna deklaracija človekovih pravic, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah, Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah ipd.

ter spoštovanju in zagotavljanju človekovih pravic vseh ljudi.

- Pozanimamo se o delu organizacij, ki se na različne načine borijo za odpravo revščine ter spoštovanje in zagotavljanje človekovih pravic v državah v razvoju in postanemo njihovi podporniki, člani ali prostovoljci.
- Udeležujemo se raznovrstnih akcij³², shodov, kampanj in protestov in v okviru teh podpišemo peticije, ki so namenjene opozarjanju na vzroke in posledice revščine.
- Organiziramo manjše akcije, s katerimi zbiramo denarna ali materialna sredstva za ljudi, ki živijo v revščini, ter hkrati o problematiki revščine osveščamo tudi naše bližnje (sorodnike, prijatelje, sodelavce, sošolce idr.).
- Preko nevladnih organizacij postanemo botri otrokom iz najrevnejših držav ter na ta način prispevamo finančno podporo za njihovo izobraževanje ali za izboljšanje njihovih osnovnih življenjskih pogojev.

48

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k odpravi revščine:

- Učitelji naj učence spodbudijo k raznovrstnim akcijam za zbiranje sredstev za tiste, ki to potrebujejo. Sredstva lahko zbirajo na različne načine. Šola lahko v sodelovanju s katero izmed nevladnih organizacij, ki podpirajo osnovnošolsko izobraževanje v državah v razvoju, izbere eno izmed tamkajšnjih šol in ji ob koncu šolskega leta nameni šolske potrebščine in igrače, ki so jih tekom leta zbirali tako učenci kot učitelji. Šola v ta namen priskrbi ustrezno škatlo, v katero bodo lahko odlagali predmete in jo postavi na vidno mesto v šoli.
- Šola naj se pridruži inovativnim akcijam in pobudam, ki na različne načine ozaveščajo in opozarjajo o problematiki revščine.

Stereotipno prikazovanje držav v razvoju

V povezavi z revščino je smiselno izpostaviti tudi problem stereotipnega prikazovanja držav v razvoju kot držav, v katerih prevladujejo le revščina, bolezn, neizobraženost in podobni negativni pojavi. Kljub temu, da so ti pojavi v veliki meri prisotni v državah v razvoju, si moramo ustvariti širšo sliko, ki nam bo omogočila globlji vpogled v razmere po svetu in razloge zanje. V nasprotnem primeru smo namreč ujeti v začarani krog evrocentrizma, posledica česar je, da evropsko družbo oz. družbe postavljamo kot superiorne neevropskim družbam in jih kot take presojujemo z vidika lastnih kulturnih norm in vrednot. Zato je pomembno, da poskušamo na situacijo v določeni državi pogledati z različnih zornih kotov in upoštevati tako razlike kot tudi podobnosti med našo lastno in tamkajšnjo kulturo. Informacije, ki nam jih o državah v razvoju vsiljujejo mediji, lahko poiščemo tudi drugje, predvsem v ustrezni strokovni literaturi s področja humanističnih ved ter na spletnih straneh in v publikacijah organizacij, ki si prizadevajo za enakopravnost vseh ljudi na svetu.

³² Sodelujemo lahko na primer pri svetovni akciji »Vstani in ukrepaj«, ki je globalni poziv k odpravi revščine in uresničitvi Milenijskih razvojnih ciljev. Svetovni akciji, ki že štiri leta poteka ob svetovnem dnevu boja proti revščini, se vsako leto pridruži več ljudi. V letu 2008 je v akciji sodelovalo že več kot 116 milijonov ljudi s celega sveta, tudi iz Slovenije (sodelovalo je 22 šol, ki so svoje učence spodbudile k risanju in pisanju na temo revščine, nekateri pa so tudi zbirali denar in obleke za revne).

Aktivnost: SANJE³³

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: 15–30

Priporoč. starost: Zadnja triada OŠ

49

Cilji: Utrditi občutek enakosti tako v skupini kot med vsemi ljudmi na svetu na način, da si učenci med seboj delijo svoje sanje in vizije. Slednje predstavljajo karakteristiko, ki je skupna vsem ljudem ne glede na kulturno in etnično ozadje, pa vendar imamo nekateri več možnosti za uresničitev sanj kot drugi. Glavni cilj aktivnosti je zavedanje učencev o medsebojni povezanosti, univerzalni enakosti in dostojanstvu vseh ljudi na svetu, kljub ekonomskim ali družbenim neenakostim med različnimi regijami sveta, opozoriti na pomanjkanje priložnosti in težave, s katerimi se srečujejo revni, ter spoznati nekatere kulturne, družbene in ekonomske dejavnike, ki vplivajo na nastanek neenakosti. Aktivnost je primer skupinskega dela, razvija komunikacijske spretnosti ter združuje učence v skupini.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri državljski vzgoji in etiki, zemljepis, zgodovini, angleščini, likovni vzgoji in pri nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: Po en papir velikosti A3 in en flomaster za vsako skupino.

Izvedba: Najprej naj vsak učenec razmisli in pove, kakšno prihodnost si želi oz. kako se vidi čez 20 let, npr. v smislu bivanja, izobrazbe, družine, službe, potovanj, osebnega razvoja in drugih interesov. Učitelj naj učence vodi skozi njihova razmišljanja, da se bodo lažje vživeli v aktivnost. Učenci imajo od 5 – 8 minut časa.

Učitelj naj učence razvrsti v manjše skupine po pet ali šest učencev. Vsaka skupina naj si najde svoj prostor, malo stran od ostalih skupin ter si vzame pisalo in papir velikosti A3.

Učitelj naj nato učence prosi, da si med seboj v skupini povedo svoje sanje, želje in interese, navedejo razloge zanje in jih napišejo ali narišejo na A3-papir (npr. rad bi živel v tujini, rada bi se zaposlila kot učiteljica, rad bi poklicno igral košarko ipd.). Učenci imajo od 8 – 10 minut časa za pisanje ali risanje.

Nato naj učitelj prosi po enega predstavnika vsake skupine, da predstavi njihove želje tudi ostalim skupinam. Med predstavitvijo naj učitelj spodbuja učence, da navedejo tri stvari, ki jim preprečujejo, da bi imeli to, kar si želijo (npr. nimam še ustrezne izobrazbe, nisem dovolj star ipd.), in hkrati tri stvari, ki jih lahko storijo, da se bodo približali svojim ciljem oz. željam (npr. imam možnost, da grem študirat, imam možnost, da bom imela službo, ki mi bo omogočala potovati po svetu ipd.). Trajanje predstavitev: 15 minut.

Povzetek in evalvacija: Učitelj naj učence vpraša, ali se jim je igra zdela zahtevna in zakaj ter kako so se počutili med aktivnostjo. Nato naj učence pozove, da:

- Razmislijo, ali jih je med igro karkoli presenetilo.
- Razmislijo, ali menijo, da bi morali imeti vsi ljudje možnost oz. pravico do tega, da sledijo svojim željam, sanjam.

- Razmislijo, ali menijo, da imajo nekateri ljudje več možnosti za uresničitev svojih sanj kot drugi. Kakšna je njihova predstava o revnih ljudeh? Kateri so po njihovem mnenju razlogi, da ljudje, ki živijo v revščini, ne morejo uresničiti svojih sanj?
- Kdo so ljudje, ki nimajo toliko možnosti? Zakaj so nekateri ljudje revni? In ali se jim zdi to pravično?
- Kakšne možnosti imajo bogati in kakšne možnosti imajo revni ljudje?

Učitelj naj učence vpraša, kako lahko podprejo drug drugega in si pomagajo pri premagovanju ovir na poti do uresnitve svojih sanj. Učitelj naj nato učence vpraša, kako lahko pomagamo ljudem, ki živijo v revščini, in jih spodbuja k razmisleku, kaj lahko storijo posamezniki, organizacije, lokalne skupnosti in države, da bi se razlike med bogatimi in revnimi zmanjšale, da bi se odpravili vzroki in posledice revščine. Učitelj lahko učencem predstavi primer dobre prakse. Evalvacija naj traja od 15–20 minut ali več, če je na razpolago dovolj časa.

Dodatni namigi Učitelj se lahko pri evalvaciji osredotoči le na skupine ljudi iz držav v razvoju, ki se soočajo z revščino, ter pozove učence, da se vživijo v njihove vloge z istimi sanjami, kot jih imajo sami. **za povzetek in evalvacijo:** Skozi empatično razmišljanje lahko učenci skupaj z učiteljem razmišljajo o razlogih za (ne)uresničitev sanj ter o nekaterih kulturnih, ekonomskih in socialnih vzrokih revščine ter posledicah le-te za posameznika. Učitelj naj učence pozove, da razmislijo, kaj lahko posamezniki, organizacije, lokalne skupnosti in države storijo za odpravo vzrokov in kaj za odpravo posledic revščine.

Učitelj naj spodbuja učence k postavljanju vprašanj in k razmišljanju o njihovi lastni vlogi v svetu ter jih motivira k praktičnim dejanjem na način, da postanejo akterji družbenih sprememb.

Domača naloga: Učitelj naj pozove učence, naj do naslednje ure na spletu najdejo vsaj tri organizacije iz Slovenije, ki se na tak ali drugačen način borijo za odpravo revščine, ter razmislijo, kako bi se jim lahko pridružili oziroma z njimi sodelovali kot posamezniki ali kot razred.

Dodatni namigi Učitelj lahko učencem ponudi možnost (če imajo na voljo več časa), da namesto risanja in pisanja svojih sanj, predstavijo svojo vizijo prihodnosti skozi kratek skeč ali kratko dramsko uprizoritev. Dobrodošla je kakršnakoli metoda, ki odraža kreativnost in spontano izražanje.

Zbiranje starega papirja v dobrodelne namene³⁴

Pobuda ravnateljice OŠ Rudolfa Maistra Šentilj, Jelke Weldt, da bi z zbiranjem in prodajo odpadnega papirja ustvarili sklad, iz katerega bi črpali sredstva za pomoč otrokom v državah v razvoju, hkrati pa prispevali k ohranjanju okolja, je prerasla v akcijo, ki se ji vsako leto pridružijo številne osnovne in srednje šole.

Tako so v šolskem letu 2006/07 pod pokroviteljstvom evropske poslanke dr. Romane Jordan Cizelj začeli s projektom »Ohranimo Slovenijo – pomagajmo ...«. Na slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove so poslali zloženko s cilji in potekom akcije ter povabilom k sodelovanju. Pobudi so se kmalu pridružile številne osnovne in srednje šole iz različnih slovenskih krajev ter ena izmed avstrijskih osnovnih šol, ki so uspešno izpeljale akcijo. V akcijo so se vključili tudi številni občani, podjetja in trgovci, ki so papir prinašali v šolski zbiralnik ali neposredno na komunalno podjetje, izkupiček od prodaje papirja pa nakazali na račun šentiljske šole. Evidenco o zbranih količinah odpadnega papirja je vodilo tajništvo šole, ki je podatke posredovalo tudi vodji šolske hranilnice.

V šolskem letu 2006/07 se je tako šentiljski šoli pridružilo že 28 šol. Skupaj so zbrali 72 ton starega papirja oz. več kot 4000 evrov, ki so jih namenili osnovni šoli Kabaganga v mestu Sengerema v Tanzaniji. Naslednje leto so z akcijo nadaljevali, del zbranih sredstev pa so namenili za pomoč šoli v Železnikih, ki jo je prizadela naravna katastrofa. Leta 2008 se je jesenski akciji, ki je potekala pod geslom »Ohranimo Slovenijo – pomagajmo Indiji«, priključilo preko 40 slovenskih vzgojno-izobraževalnih ustanov, sredstva od prodaje odpadnega papirja pa so preko dobrodelnega društva Luč upanja poslali šoli Piali Ashar Alo v Indiji, ki jo je za revne indijske otroke skupaj z možem ustanovila Slovenka Mojca Gayen.

Z akcijo zbiranja starega papirja učenci in ostali sodelujoči prispevajo svoj delček k razbremenitvi okolja, z zbranimi sredstvi pa pomagajo otrokom v državah v razvoju. Na ta način krepijo odgovornost posameznika za ohranitev čistega in zdravega okolja, vzpostavili pa so tudi tesno sodelovanje med šolo in domom ter širšo skupnostjo. Poleg tega se s skupnimi prizadevanji vsi skupaj učijo strpnosti in tolerantnosti do drugih in drugačnih.

»Pri snovanju akcije je bilo moje osnovno vodilo dejstvo, da v državah v razvoju na milijone otrok nima možnosti in pravice obiskovati šole. Ko v svetu srečujem te poulične otroke, se mi lomi srce, saj sem sama mati in pedagoška delavka. Čutim dolžnost pomagati.«

Jelka Weldt, ravnateljica OŠ Rudolfa Maistra Šentilj

³⁴ Zbiranje starega papirja v dobrodelne namene.(Internetni vir 23)

TUDI JAZ vplivam na ekološke probleme v Sahelu

Ibrahim Nouhoum

Beseda Sahel je arabskega izvora in se nanaša na južni rob puščave Sahara na afriški celini. Sahel označuje predvsem države južno od Sahare, kjer so količine dežja nizke, zavzema pa med 300 do 400 kilometrov širok pas, ki se razprostira od Senegala ob Atlantski obali do afriškega roga v Somaliji in Etiopiji vse do Indijskega oceana. Kadar govorimo o Sahelu, mislimo predvsem na naslednje afriške države: Mavretanija, Senegal, Gambija, Mali, Burkina Faso, Niger, Čad in Zelenortski otoki. To je politični Sahel, ker so te države združene v politično organizacijo, imenovano *Meddržavni svet za boj proti suši v Sahelu*. Sahelska cona predstavlja prehod med Saharo in tropskimi predeli omenjenih držav ter predstavlja najbolj ekološko občutljiv ekosistem na afriški celini.

Glavne gospodarske dejavnosti v Sahelu so živinoreja, poljedelstvo, ribolov in lov. Vse te dejavnosti so odvisne od količine dežja, ki je sicer zelo nizka, poleg tega pa niha v času in je neenakomerno razporejena v prostoru. Deževna doba traja največ tri mesece, od julija do oktobra, sušna doba pa preostalih devet mesecev v letu. V odvisnosti od letne količine padavin ločimo:

- **Sahel nomadov**, kjer je letna količina padavin med 150 do 400 mm/kvadratni meter. Edina smotrna gospodarska dejavnost na tem področju je živinoreja. Nomadstvo je v glavnem prilagoditev na težke podnebne razmere v tem ekosistemu na način, da se ljudje in živina stalno selijo z namenom iskanja vode in hrane. Nomadski način življenja je pomenil pristen pristop k ohranjanju ekološkega ravnovesja. Zaradi naravne selekcije kot posledice hudih večletnih suš in bolezni se živina ni mogla razmnoževati do takšne mere, da bi ogrožala ekološko stabilnost.
- **Sahel stalno naseljenih**, kjer količine padavin nihajo med 400 do 650 mm/kvadratni meter. Prebivalci so stalno naseljeni in se ukvarjajo s poljedelstvom. Prisotnost rek Nil, Niger in Senegal omogoča gojenje stalnih kultur z namakanjem. Pri normalni količini letnih padavin je možno pridelovati precejšnje količine hrane in tudi ustvarjati zaloge za morebitne večletne suše. V Sahelu je namreč človek vnaprej predvideval večletne suše in glavna strategija preživetja je bilo shranjevanje hrane za več, tudi do 7 let.

Živinoreja in poljedelstvo sta bila ekstenzivna in ekosistemsko prilagojena, gostota prebivalstva pa nizka. Tako je bilo vse do prihoda kolonizatorjev. Danes žal ne moremo več govoriti o simbiozi med človekom in naravo. Hitra demografska rast, opuščanje starih, preizkušenih načinov gospodarjenja in neustrezna agrarna politika so glavni dejavniki, ki povzročajo rušenje krhkega ekološkega ravnovesja. Kolonizacija je prinesla dramatične spremembe povsod po Afriki. Kolonialna oblast je uničila obstoječi gospodarski in politični sistem in s tem povzročila zmedo v razvoju afriških držav. Nomade je prisilila k stalni naselitvi in tako ukinita

njihov ustaljen način življenja, ki je v teh območjih edini ekološko sprejemljiv. Naravni pašniki se s stalno naselitvijo degradirajo in zato danes živini primanjkuje hrane.

Demografska eksplozija pomeni velik pritisk na naravne ekosisteme, ki imajo nizko nosilno kapaciteto, a vendar so zelo pomembni za obstoj ljudi in živali. Ker niti kolonialne, in kar je dramatično, niti domače oblasti niso razvile primernih gospodarskih dejavnosti, se v večini sahelskih držav prebivalstvo bori za svoj obstoj na račun okolja. Les na primer predstavlja 80 % energije za kurjavo. V Sahelu gozda ni, zato je skromni rastlinski pokrov, ki ima varovalni in proizvodni pomen, stalno ogrožen in počasi izgineva. Puščava Sahara se nevzdržno širi proti jugu in se je v zadnjih tridesetih letih razširila že za 200 do 300 km.

Sedanji načini kmetovanja ne ustrezajo zmogljivosti okolja. Neprekinjeno pridelovanje na istih poljih povzroča degradacijo tal. Ena izmed največjih napak v agrarni politiki je uvajanje t. i. industrijskih kultur, kot so arašidi, bombaž in sladkorni trs, ki naj bi prinašale tuje valute v državno blagajno. Njihove cene naj bi določal zahodni trg: te cene so tako nizke, da spravljajo kmeta v neenakopravni gospodarski položaj. Pridelava omenjenih rastlin je bolj stimulirana kot pridelava žitaric, čeprav njihova pridelava zahteva bogata tla in vedno več zemlje. Posledice vsega tega so vse hujše, saj po neodvisnosti ni prišlo do spremembe agrarne politike, kar terja davke v obliki neprekinjenega pomanjkanja hrane.

Tako so problemi okolja v Sahelu predvsem posledica ekstremnih podnebnih razmer in napačnih političnih odločitev. Rešitev teh problemov bo odvisna od ustreznih političnih korakov ter gospodarskih prijemov, ki jih bo imel kot nosilec razvoja sahelski človek. Sedanji modeli razvoja žal ne zagotavljajo svetle prihodnosti. V želji, da bi pridobile denar, so se sahelske države odločile za proizvodnjo kultur, kot sta bombaž in arašidi, v tropskih predelih pa proizvajajo kavo, kakav in čaj. Na svetovnem trgu cene teh proizvodov močno nihajo. Če ima pridelek prenizko postavljeno ceno na svetovnem trgu, je v določenih državah ogroženo celotno državno gospodarstvo. Kot primer lahko navedemo proizvodnjo bombaža v Maliju, kjer je več kot dva milijona ljudi odvisnih od nje. Najslabše pri tem je, da nekatere razvite države, ki proizvajajo enake pridelke, kot jih proizvajajo v državah v razvoju, plačujejo subvencije svojim kmetom. Na ta način zbijajo ceno pridelkom, ki jih gojijo kmetje v državah v razvoju.

Če potujemo od Sahela proti Ekvatorju, lahko opazujemo procese uničevanja tropskih deževnih gozdov. Ti gozdovi predstavljajo biološko najbolj raznolike ekosisteme, ki imajo velik vpliv tudi na svetovno podnebje, katerega spremembe lahko zaradi človeškega vpliva dnevno opazujemo. Tropski deževni gozdovi (v Afriki in drugod) izginjajo zaradi dejavnosti ljudi, kot so izsekavanje lesa, intenzivna živinoreja, širjenje monokulturnih plantaž in drugih intenzivnih kmetijskih dejavnosti. Gojenje kultur, kot so banane, kava, kakav in čaj, usodno vplivajo na obstoj tropskih deževnih gozdov. Njihova prekomerna potrošnja v razvitih državah ³⁵ je etično vprašljiva. Zavedati se moramo, da uničevanje

35 V razvitih državah se največ potroši za proizvode, kot so kava, čaj, čokolada ipd. Marsikateri Evropejec popije več kave in poje več čokolade kot večina lokalnih prebivalcev držav, v katerih omenjene pridelke proizvajajo.

tropskih deževnih gozdov v Afriki pomeni ekološko katastrofo tako za prebivalce dotičnih držav kot tudi za svet kot celoto.

Največji izzivi pa se nahajajo v ohranjanju ekosistemov v Sahelu in na ekvatorialnem območju, saj je od tega odvisno preživetje prebivalcev Zemlje. Kakšne možnosti imamo na razpolago? Na tem mestu predlagamo novo paradigmo trajnostnega ali uravnoveženega razvoja, ki upošteva ekološke, ekonomske in socialne dejavnike, hkrati pa tudi etični vidik razvoja. Pri tem je pomembno, da se zavedamo nujnosti ukrepanja tako na lokalnem kot tudi globalnem nivoju.

Nekaj predlogov, s katerimi lahko kot posamezniki aktivno prispevamo k varovanju okolja in k reševanju ekoloških problemov v Sahelu:

- Postanemo aktivni v različnih pobudah in akcijah, ki ozaveščajo ljudi o problematiki Sahela in se zavzemajo za ekološko stabilnost pokrajine.
- Podpiramo organizacije³⁶, ki se ukvarjajo s problematiko Sahela in delujejo na področju varovanja okolja, na primer »Gibanje zeleni pas« (The Green Belt Movement)³⁷.
- Razmišljamo o ekoloških posledicah svojega načina življenja in prevzemamo odgovornost zanj.
- Informiramo se o pomembnosti naravnega ravnovesja in o posledicah rušenja le-tega ter o tem in o posledicah uničevanja tropskih deževnih gozdov osveščamo tudi svoje bližnje.
- Kupujemo in uporabljamo izdelke in proizvode lokalnega porekla.
- Kupujemo certificirane lesene izdelke.

Predlogi, s katerimi lahko šola prispeva k reševanju ekoloških problemov v Sahelu:

- Šola naj na obisk povabi bodisi strokovnjaka, ki se ukvarja z varovanjem gozdov (biologa, gozdarja ipd.), ki bo učencem predstavil pomembnost varovanja gozdnih površin ter negativne posledice prekomernega izsekavanja dreves, bodisi gosta, ki prihaja iz katere izmed sahelskih držav in lahko učencem podrobneje predstavi težave, s katerimi se soočajo tamkajšnji prebivalci.

Gozdovi so eno izmed največjih naravnih bogastev v Sloveniji, saj pokrivajo več kot polovico našega ozemlja, natančneje 1.185.145 hektarjev oz. 58,5 % ozemlja. Slovenija spada med najbolj gozdnate države v Evropi in je na tretjem mestu v Evropski uniji, takoj za Švedsko in Finsko. Poleg naravnih ujm, kot so veter, sneg in žled, gozdove predvsem v zadnjih letih ogrožajo tudi insekti, predvsem podlubniki. Prav insekti so najpogostejši vzrok za sanitarni posek, ki predstavlja povprečno tretjino celotnega poseka in je hkrati tudi vzrok za zmanjševanje deleža potrebnih negovalnih sečenj in s tem načrtnega gospodarjenja z gozdovi, vpliva pa tudi na zmanjševanje bio-ekološke stabilnosti gozdov. Zaradi ekonomskih koristi, ki jih gozd lahko daje lastniku in družbi, je trajnostno gospodarjenje z gozdovi ključnega pomena, zato mora država lastnikom nuditi ustrezno strokovno in finančno podporo.

Gozdovi v Sloveniji

36 Mednarodne organizacije, ki se ukvarjajo s področjem Sahela: SOS Sahel, Sahel and West Africa Club/OECD idr.

37 Gibanje zeleni pas (The Green Belt Movement), ki ga je leta 1977 ustanovila Nobelova nagrajenka za mir leta 2004, Kenijka Wangari Maathai, si prizadeva za opolnomočenje skupnosti po vsem svetu z namenom varovanja okolja in promocije demokratičnega vladanja in kulture miru. Med drugim se gibanje bori proti krčenju gozdov in si prizadeva za sajenje dreves (pogozdovanje) v Keniji in drugih afriških državah. (Internetni vir 24).

Aktivnost:

NARAVA V NEVARNOSTI

Čas trajanja: 45 minut ali več

Št. sodelujočih: Št. sodelujočih: Poljubno

Priporoč. starost: 8. in 9. razred OŠ

Cilji: Spoznati in razumeti soodvisnost med ljudmi in državami na globalni ravni, razmišljati o vplivu človekovega poseganja v naravo in posledicah tega na lokalni in globalni ravni. Aktivnost spodbuja vzročno-posledično razmišljanje, razvija skupinsko in kreativno ter individualno razmišljanje, hkrati pa spodbuja učence k iskanju idej in rešitev, povezanih z okoljsko problematiko. Aktivnost razvija razumevanje za vrednote, ki učencem pomagajo razumeti lastno povezanost s svetom.

Uporaba: Aktivnost je primerna za izvedbo pri biologiji, zemljepisu, državljski vzgoji in etiki, ekologiji, angleščini in pri nekaterih drugih predmetih.

Pripomočki: Šolska tabla in kreda ali papir velikega formata ter flomaster.

Predpriprava: Učitelj lahko učencem pri zadnji učni uri pred izvedbo razdeli dodatno gradivo »Trajnostni razvoj in priprava zamrznjenega krompirčka« ter pozove učence, naj doma preberejo primer in razmislijo, kaj pomeni izraz trajnostni razvoj.

Izvedba: V prvem delu aktivnosti naj učenci na glas razmišljajo o tem, kaj si predstavljajo pod izrazom trajnostni razvoj. Učitelj naj jih pri tem usmerja in obrazloži koncept trajnostnega razvoja. Trajanje: 10 minut (ali več, če je na razpolago več časa).

V drugem delu aktivnosti naj učenci na glas razmišljajo o posegih v naravo, ki niso trajnostno naravnani in imajo negativne posledice na lokalno okolje, v katerem živijo (npr. sekanje gozdov, onesnaženost tal, vode in zraka, izsuševanje mokrišč ipd.), učitelj pa naj jih usmerja in njihova razmišljanja (povzetke) napiše na tablo. Trajanje: 10 minut (ali več, če je na razpolago več časa).

V tretjem delu igre naj učitelj učence pozove k izvedbi možganske nevihte kot metode iskanja (trajnostno naravnanih) idej in rešitev za enega izmed prej izpostavljenih okoljskih problemov v lokalnem okolju (kako bi lahko na primer zmanjšali onesnaženost, zavarovali naravno območje, pospešili uporabo obnovljivih virov energije, vplivali na večjo ozaveščenost ljudi ipd.). Učitelj naj učence opozori, da pri idejah upoštevajo trajnostni vidik. Učitelj naj na tablo sproti zapisuje vse ideje, tudi najbolj nenavadne. Trajanje: 10 minut.

Trajnostni razvoj je v najširšem smislu razvoj, ki zadovoljuje trenutne potrebe, ne da bi pri tem ogrožal zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij. Trajnostna družba mora zato temeljiti na načelih, kot so: spoštovanje življenja in odgovornost zanj, izboljševanje kakovosti človekovega življenja, ohranjanje vitalnosti in pestrosti Zemlje, zmanjševanje izčrpavanja neobnovljivih virov, upoštevanje nosilne sposobnosti Zemlje, spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja, usposabljanje skupnosti za samostojno in odgovorno ravnanje z okoljem, oblikovanje državnega okvira za povezovanje razvoja in ohranitve ter ustvarjanje svetovnega zaveznitva.

Trajnostni razvoj

Povzetek Učitelj v povzetku skupaj z učenci komentira ideje, skupaj tudi izberejo nekaj najbolj in evalvacija: izstopajočih idej za rešitev problema, ki imajo trajnostni značaj. V namen evalvacije naj učitelj učencem postavlja vprašanja in iztočnice, kot so:

- Kako so se počutili tekom aktivnosti?
- Kaj so se novega naučili o sebi in kaj o poseganju človeka v naravo?
- Kakšne so posledice človekovega poseganja v okolje na lokalni ravni z globalnega vidika? Ali vpliva onesnaženost zraka zaradi ogljikovega dioksida pri nas ali v Evropi še na koga drugega (drugo regijo, druge ljudi ...) ipd.? Zakaj? Na kakšen način?
- Ali vedo, zakaj je pomemben trajnostni način razmišljanja z vidika posameznika?
- Kakšen pomen ima trajnostni razvoj na svetovni ravni?

Učitelj naj evalvacijo zaključi z nekaterimi možnimi konkretnimi rešitvami in aktivnostmi na ravni posameznika, na kakšen način lahko odgovorno ravnamo do okolja in živali. Učitelj naj učencem posreduje vire, kjer lahko poiščejo podrobnejše informacije o trajnostnem razvoju, na primer naslove spletnih strani organizacij, ki delujejo na tem področju ali se zavzemajo za varstvo narave ipd. Trajanje: 15–20 minut ali več, če je na razpolago več časa.

Domača naloga: Učenci naj doma (s pomočjo staršev) ustvarijo lastno zbirko receptov, v katero naj napišejo ideje za pripravo preprostih obrokov na način, ki bodo odražala načela trajnostnega razvoja. To pomeni, da priprava obrokov ne bo dodatno obremenjevala okolja, saj bodo pozorni na to, da je izvor sestavin in hrane lokalnega izvora, da način pridelave hrane ohranja vitalnost in pestrost prsti, da je za predelavo, dobavo in uvoz hrane potrebno čim manj izčrpavanja neobnovljivih virov, da se za pripravo in pakiranje hrane porabi čim manj energije in vode ipd.

Dodatni namigi Če učitelj meni, da imajo učenci dovolj predhodnega znanja in lahko samostojneje razmišljajo o rešitvah za obravnavani problem, lahko namesto možganske nevihte uporabi metodo Snežene kepe. Metoda se uporablja za iskanje ustvarjalnih idej pri reševanju problemov. Namen igre je kopičenje idej, o katerih učenci ne pripovedujejo, ampak jih napišejo.

MOŽGANSKA NEVIHTA

Cilj: Iskanje ustvarjalnih idej.

Izvedba metode: Učitelj opredeli problem, ga napiše na vidno mesto in povpraša učence po rešitvah, pri čemer učenci spontano navajajo kakršnekoli ideje. Učitelj njihove ideje zapisuje na tablo in jih na koncu z učenci pokomentira. Skupaj nato izberejo najboljšo idejo.

Vloga učitelja: Učitelj predstavi pravila igre, spodbuja učence k aktivnosti in ustvarjalnosti, pri čemer njihovih idej ne vrednoti, ampak spodbuja tudi nenavadne ideje, spodbuja sodelovanje učencev in reševanje problemov, vsak njihov predlog pohvali.

Aktivnosti učencev: Učenci sodelujejo pri iskanju idej, ustvarjalno razmišljajo, uporabljajo domišljijo, na koncu komentirajo ideje.

Pravila metode: Pri zbiranju idej nihče ne sme komentirati in kritizirati idej drugih. Vsi predlogi so sprejemljivi. Cilj je pridobiti čim več idej.

SNEŽENA KEPA

Cilji: Pridobivanje ustvarjalnih idej, učenje doseganja soglasja v skupini, združitev individualnega dela s skupinskim.

Izvedba metode: Učitelj opredeli problem ali odpre temo pogovora, v povezavi s katero učenci iščejo rešitve. Napiše ga/jo na vidno mesto. Vsak učenec na svoj list (npr. v dveh minutah) napiše svoje predloge. Nato se učenci povežejo v pare in združijo svoje ideje. V nadaljevanju se pari povežejo v četvorke in nato četvorke v skupine z osmimi učenci itd. V vsaki fazi se združijo ideje vseh članov skupine. Na koncu učitelj vse različne ideje napiše na tablo ali papir velikega formata. Smiselno je, da pri vsakem koraku podaljšamo čas izvajanja za minuto ali dve.

Vloga učitelja: Učitelj pojasni problem oziroma postavi problemsko vprašanje, določi časovno omejitev in spremlja potek dela učencev, na koncu zapiše njihove ideje na vidno mesto.

Aktivnosti učencev: Učenci ustvarjalno razmišljajo ter zapisujejo in združujejo ideje.

Dodatno gradivo:

TRAJNOSTNI RAZVOJ IN PRIPRAVA ZAMRZNJENEGA KROMPIRČKA³⁸

Zamrznjen krompirček, pripravljen za peko v pečici, se lepo umešča v sektor predpripravljene hrane, toda vprašajmo se: če je tovrstna hrana pripravljena za naše udobje, komu to škodi. **Vse, kar počnemo, ima namreč vpliv na naše okolje in sega veliko dlje od tega, da gremo v trgovino po tedenskih nakupih.** Med vplive na okolje, o katerih lahko na tem mestu razmislimo, spadata energija in različni načini pakiranja izdelkov.

Kako poteka priprava zamrznjenega krompirčka?

Zgodba se začne nekje v bližini Rdečega morja, od koder izvira nafta za dizel gorivo, ki poganja traktorje za oranje polj, na katerih sadimo krompir. Nekaj od te nafte uporabljajo za pripravo umetnega gnojila in pesticidov, ki zagotavljajo najboljšo žetev pridelkov in vse energijske vložke, nekaj pa za pogon naftnih cistern, ki prevažajo surovo nafto na rafinerije v evropskih državah. Dizel gorivo nato prepeljejo do traktorskih bencinskih tankov, kjer ga porabijo, tako da gre tri četrtine energijske vsebnosti goriva v nič, saj je traktorski motor učinkovit le 25 odstotno. Ko pripravijo polje, na njem posadijo krompir. Seme po navadi pripeljejo iz drugega kraja, kar pomeni še en energijski vložek. Nato počakajo, da začne krompir rasti. Da bi izboljšali izkopiček pridelka krompirja, mu dodajajo različne kemikalije, zemljo pa obilno namakajo. Pridelke na koncu poskropijo še s herbicidom, s čimer uničijo zeleni del rastline, da bi nadzorovali velikost in vlažnost krompirjevih gomoljev. Krompir pogosto izkopljejo s pomočjo stroja, ga pripeljejo do sortirnega mesta, kjer ga nekaj zapakirajo v velike žaklje ali manjše polivinilaste vreče za prodajo, nekaj pa

³⁸ Primer je povzet in prirejen na podlagi teksta »Owen ready frozen chip«. Gradivo je dostopno na spletni strani organizacije SUSchool. (Internetni vir 25)

ga transportirajo v obrate za predelavo hrane. Tam krompir očistijo, olupijo ter odstranijo »krompirjeve oči«. Krompir nadaljuje pot v prostor za rezanje (vijugasto ali ravno), kjer prekratke ali pretanke krompirčke zavržejo. Narezan krompirček na hitro prekuhajo oz. polijejo z vrelo vodo, poškropijo z oljem in zamrznejo ter ga naložijo na aparat za tehtanje in pakiranje. Na koncu vrečke s krompirčkom zložijo v škatle, te pa spravijo v hladno shrambo.

Od tu naprej je zamrznjen krompirček pasiven potrošnik energije, saj mora biti ves čas od skladišča do domačega zamrzovalnika shranjen na primerni temperaturi (pod lediščem). Pot zamrznjenega krompirčka zahteva ohlajen prostor v tovarni, ohlajen prevoz hrane in ohlajen prostor oz. zamrzovalnik za prodajo v trgovini. Kupljen zamrznjen krompirček pa moramo pripeljati še iz trgovine domov, ga postaviti v domači zamrzovalnik in na koncu uporabiti pečico.

Pri vsem tem ne smemo pozabiti, da priprava zamrznjenega krompirčka poteka dlje časa, kot če bi krompirček pripravili sami na »staromoden« način, saj je zamrznjen in je za njegovo pripravo potrebna višja temperatura. **Vse, kar potrebujemo za porcijo doma pripravljenega krompirčka, pa je hladen prostor v shrambi, navaden tovornjak z zastorom za prevoz in osvetljen prostor za postavitve v trgovini. Da bi prihranili nekaj minut za pripravo krompirčka doma, smo s to svojo zahtevo sprožili cel postopek, povezan s tovarno in vsemi njenimi odplakami, pa tudi vso energijo, ki je potrebna za pravilno shranjevanje zamrznjenega krompirčka vse do njegove priprave.**

O pri(po)ročniku TUDI JAZ

Pri(po)ročnik TUDI JAZ je odličen učni pripomoček za izvajanje in razumevanje ciljev globalnega izobraževanja in vzgoje ter izobraževanja za trajnostni razvoj. Pri premostitvi vrzeli med to ambiciozno vizijo in praktičnim delovanjem se osredotoča na konkretne lokalne in globalne probleme, ki resno ogrožajo kakovost našega življenja. Pri(po)ročnik skuša s konkretnimi primeri oblikovati vrednote, ki so osnova okoljske etike in trajnostnega razvoja. V središče so postavljene teme, kot je na primer izobraževanje o človekovih pravicah, pomen odgovornosti in dolžnosti posameznika do narave ter etično potrošništvo.

Ker etika trajnostnega razvoja združuje okoljsko odgovornost in odnos do narave ter vse tiste vrednote zdrave presoje, ki so nam v pomoč tako pri strateško-razvojnih dogovorih kot tudi pri oblikovanju strokovnih kodeksov, zakonov in predpisov, je v pri(po)ročniku izpostavljena s pomočjo konkretnih primerov. Pri(po)ročnik TUDI JAZ tako s konkretnimi primeri spodbuja razvijanje okoljske odgovornosti in poglobljenega znanja ter na ta način bralca spodbuja tudi k aktivnejšemu ravnanju v vsakdanjem življenju.

*Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj*³⁹ poudarja pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (v nadaljevanju VITR) in krepitev sposobnosti posameznikov, skupin, skupnosti, organizacij in držav pri sprejemanju ocen in odločitev v prid trajnostnega razvoja. Spodbuja spremembe v mišljenju ljudi in jim s tem omogoča, da prispevajo k večji varnosti, zdravju in blaginji našega sveta ter tako izboljšujejo kakovost življenja. Vsi ti cilji, ki so cilji globalnega učenja, lahko posameznikom pomagajo oblikovati sposobnost kritičnega mišljenja, večjo ozaveščenost, jim dajo več moči, s tem pa omogočijo raziskovanje vizij in konceptov ter razvijanje novih metod in orodij. Zavedanje, da je globalno učenje vseživljenjski proces, ki poteka od zgodnjega otroštva do odrasle dobe ter sega prek okvirov formalnega izobraževanja, mora postati del našega vsakdana. Učenje poteka ob prevzemanju različnih vlog v življenju, zato je pri(po)ročnik TUDI JAZ dobro didaktično dopolnilo, kako graditi ta proces, ki se odvija vse življenje. Postati bi moral sestavni del učnih programov na predlaganih ravneh in pripomoček za izvajanje ciljev in vsebin, ki jih projekti, kot so ekošole, zdrave šole in UNESCO šole, že leta vnašajo v šolski prostor.

Osrednje teme priročnika, ki so povezane s trajnostnim razvojem, med drugim vključujejo: odpravo revščine, državljanstvo, mir, etiko, odgovornost v lokalnem in svetovnem okolju, demokracijo in vladanje, zakonitost, varnost, človekove pravice, zdravje, enakopravnost med spoloma, kulturno raznolikost, razvoj podeželja in mest, gospodarstvo, vzorce porabe in proizvodnje, korporacijsko odgovornost (primer McDonald's-a), varstvo okolja, gospodarjenje z naravnimi viri ter biološko in krajinsko raznovrstnost⁴⁰.

Udejanjanje pri(po)ročnika v praksi pa bo potekalo le, če ga bomo ob novih metodoloških poteh

39 Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, sprejeta na srečanju ministrov za izobraževanje in okolje, Vilna, marec 2005.

40 Osnutek izvedbenega načrta za Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj. UNESCO, 2003.

smiselno vključili v različne dele izobraževalnega sistema, izkušenj in prakse⁴¹. Pri(po)ročnik TUDI JAZ na nekaj konkretnih primerih, primernih za izvedbo v razredu, predstavlja kratkoročne cilje, ki sestavljajo posamezne dejavnosti, ki prehajajo v dolgoročne cilje. Ti pa lahko vodijo šolo v aktivno družbeno odgovorno inštitucijo. Globalno učenje je namreč učenje za prihodnost. V takšni šoli so učenci, dijaki in učitelji vključeni v reševanje konkretnih okoljskih in drugih problemov na lokalnem in globalnem področju, kritično razmišljajo, raziskujejo ter odgovorno razmišljajo o vrednotah globalnega in trajnostnega razvoja. Za izvedbo ciljev in vsebin s področja trajnostnega razvoja lahko šole vključujejo tudi različne zunanje izvajalce in programe, ki jih le-ti izvajajo. Prav primeri iz pri(po)ročnika naj ne omejujejo, pač pa vzpodbujajo tudi druge inovativne pristope naših učiteljev in učencev.

Pri izbiri primerov so avtorji v veliki meri vnašali tiste elemente, ki vplivajo na uresničevanje ciljev globalnega in trajnostnega razvoja. Prav zato je nujno, da kakovostno izobraževanje učiteljev za uporabo tega pri(po)ročnika vključuje naravne in kulturne vrednote, dognanja znanosti in novih tehnologij, razvojne spremembe na področju biotehnike, gospodarjenja z naravnimi viri ter doseganje ravnovesja okolja in narave nasploh.

Nada Pavšer, prof., ustanoviteljica programa Ekošola kot način življenja

41 Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, sprejeta na srečanju ministrov za izobraževanje in okolje, Vilna, marec 2005.

Seznam internetnih virov:

1. Internetni vir 1: Kakav – kviz. Dostopno na: <http://schools.welthaus.at/> [avgust 2009].
2. Internetni vir 2: Nacionalni veterinarski inštitut. Dostopno na: <http://www.mkgp.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/6019> [avgust 2009].
3. Internetni vir 3: Poročilo »Livestock a major threat to environment«. Dostopno na: <http://www.fao.org/newsroom/en/news/2006/1000448/index.html> [avgust 2009].
4. Internetni vir 4: The animals save the planet. Dostopno na: <http://www.animalsavetheplanet.com/> [avgust 2009].
5. Internetni vir 5: Slovarček naravoslovnih znanosti – Miksotozoa. Dostopno na: <http://www.kvarkadabra.net/staticpages/index.php/slovar2> [avgust 2009].
6. Internetni vir 6: Projekt Tigray. Dostopno na: http://www.ifoam.org/about_ifoam/around_world/aosc_pages/pdf/Ecological_in_Ethiopia.pdf in <http://www.twinside.org.sg/title/end/ed04.htm> [september 2009]
7. Internetni vir 7: Dejstva o vodi. Dostopno na: http://www.share-international.net/slo/publicacije/arhiv/gospodarstvo/trznesile_vodo.htm [avgust 2009].
8. Internetni vir 8: Kaplja v vedro (A drop in the bucket). Dostopno na: <http://static.water.org/pdfs/WPElemCurricFULL.pdf> [avgust 2009].
9. Internetni vir 9: Zgodba Ryana Hreljaca. Dostopno na: <http://www.ryanswell.ca/> [avgust 2009].
10. Internetni vir 10: Študijski primer: Etiopija. Dostopno na: <http://water.org/projects/ethiopia/> [avgust 2009].
11. Internetni vir 11: Študijski primer: Bangladeš. Dostopno na: <http://water.org/projects/bangladesh/> [avgust 2009].
12. Internetni vir 12: Študijski primer: Honduras. Dostopno na: <http://water.org/projects/honduras/> [avgust 2009].
13. Internetni vir 13: Denga in denga hemoragična vročica. Dostopno na: <http://www.ivz.si/index.php?akcija=novica&n=1100> [avgust 2009].
14. Internetni vir 14: Študijski primer: Indija. Dostopno na: <http://water.org/projects/india/> [avgust 2009].
15. Internetni vir 15: Stockholmska deklaracija. Dostopno na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503> [avgust 2009].
16. Internetni vir 16: Izjava varuhinje človekovih pravic RS. Dostopno na: <http://www.focus.si/index.php?node=218> [avgust 2009].
17. Internetni vir 17: Get Global! A skills - based approach to active global citizenship: Key stages three & four (Price, J.), 2003. Dostopno na: http://www.oxfam.org.uk/education/resources/get_global/files/section_one_get_global_steps_english.pdf [avgust 2009].
18. Internetni vir 18: Splošna deklaracija človekovih pravic, 1948. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> [avgust 2009].
19. Internetni vir 19: Global Issues. Dostopno na: <http://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats#src1> [avgust 2009].
20. Internetni vir 20: Millennium Project. Dostopno na: http://www.unmillenniumproject.org/resources/fastfacts_e.htm [avgust 2009].
21. Internetni vir 21: ActionAid. Dostopno na: <http://www.hungerfreeplanet.org/the-issues/144-stop-excludiing-women> [avgust 2009].
22. Internetni vir 22: International Labour Organization. Dostopno na: http://www.ilo.org/global/Themes/Child_Labour/lang--en/index.htm [avgust 2009].
23. Internetni vir 23: Zbiranje starega papirja v dobrodelne namene. Dostopno na: <http://www.rudolfmaister.org/index.php?id=239> [avgust 2009].
24. Internetni vir 24: The Green Belt Movement. Dostopno na: <http://greenbeltmovement.org> [avgust 2009].
25. Internetni vir 25: SUSchool, The oven ready chip, M. Riley, 2002. Dostopno na: <http://www.suschool.org.uk/frozen-chip.html> [avgust 2009].

Drugi internetni viri:

26. A new study commissioned by EEB and FOEE explains how much recycling benefits our climate. Dostopno na: http://www.foeurope.org/activities/waste_management/EEB-FOE-RecyclingLeaflet-Mar08.pdf [avgust 2009].

27. Atik, Jeffery: Commentary on "The relationship between environmental rights and environmental injustice." Human Rights Dialogue: "Environmental Rights", 2004. Dostopno na: http://www.cceia.org/resources/publications/dialogue/2_11/section_3/4460.html [avgust 2009].
28. Bauer, Joanne in Osofsky, Hari ur.: Human rights dialogue, 2/11, 2004. Dostopno na: http://www.cceia.org/resources/publications/dialogue/2_11/index.html/_res/id=sa_File1/Human_Rights_Dialogue_Environment.pdf [avgust 2009].
29. Bauer, Joanne: Environmental Rights, 2003. Dostopno na: <http://www.h-net.org/announce/show.cgi?ID=135537> [avgust 2009].
30. Biotska raznovrstnost. Dostopno na: <http://www.umanotera.org/index.php?node=67> [december 2009].
31. Bolezen denga. Dostopno na: <http://www.ivz.si/index.php?akcija=novica&n=1100> [avgust 2009].
32. Declaration of the UN conference on Human rights and environment, 1972. Dostopno na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503> [avgust 2009].
33. Definicija Svetovne Komisije za Okolje in Razvoj (Brundtlandina komisija). Dostopno na: http://www.dzrs.si/index.php?id=390&no_cache=1&show_sporocilo=2154&pageNumber=11&cHash=a58ddb2cff [avgust 2009].
34. Developing the global dimension in the school curriculum, 2005. Dostopno na: http://www.globaldimension.org.uk/uploadedFiles/AboutUs/gdw_developing_the_global_dimension.pdf [avgust 2009].
35. Development Education in Europe. Dostopno na: <http://www.deeep.org/> [avgust 2009].
36. Dogodki v sklopu kampanje »Vstani in ukrepaj«, 2008. Dostopno na: http://www.unaslovenia.org/Vstani/Vstani_2008.htm [avgust 2009].
37. Draft declaration on principles on human rights and environment, 1994. Dostopno na: <http://www.worldpolicy.org/projects/globalrights/environment/envright.html> [avgust 2009].
38. Dürste, H., Fenner, M. in Hinzen, H.: Development Education – Global Learning and Intercultural Adult Education. Dostopno na: http://www.dvv-international.de/index.php?article_id=328&clang=1 [avgust 2009].
39. Earthjustice Presents 2007 'Environmental Rights Report' to UN, 2007. Dostopno na: <http://www.earthjustice.org/news/press/007/earthjustice-presents-2007-environmental-rights-report-to-un.html> [avgust 2009].
40. Ecological in Ethiopia. Dostopno na: http://www.ifoam.org/about_ifoam/around_world/aosc_pages/pdf/Ecological_in_Ethiopia.pdf
41. Enviromental degradation. Dostopno na: http://library.thinkquest.org/26026/Science/environmental_degradation.html [avgust 2009].
42. Ethiopia: Statistics. Dostopno na: http://www.unicef.org/infobycountry/ethiopia_statistics.html [avgust 2009].
43. Etični potrošnik. Dostopno na: <http://tudijaz.org/stran/Eti%C4%8Dnipotro%C5%A1nik> [avgust 2009].
44. Gospodarjenje z gozdovi v Sloveniji. Dostopno na: http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_gozdarstvo_lovstvo_in_ribistvo/stara_sektor_za_gozdarstvo/gospodarjenje_z_gozdovi_v_sloveniji/ [december 2009].
45. Hovi M., Walkenhorst M. in Padel S.: Systems development: quality and safety of organic livestock products, 2005. Dostopno na: <http://www.safonetwork.org/publications/ws4/SAFOmaster4.pdf> [avgust 2009].
46. Introduction: Environmental Rights, 2004. Dostopno na: http://www.cceia.org/resources/publications/dialogue/2_11/a_intro/4442.html [avgust 2009].
47. Johnston, B. R.: Commentary on "The inseparability of human rights and environmentalism." Human Rights Dialogue: "Environmental Rights", 2004. Dostopno na: http://www.cceia.org/resources/publications/dialogue/2_11/section_1/4447.html [avgust 2009].
48. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: V letošnjem letu bistveno zmanjšanje pomorov čebel, ministrstvo predlagalo zaščito čebel v EU, 2009. Dostopno na: <http://www.mkgp.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/12541/6019/> [avgust 2009].
49. Narava in biotska pestrost. Dostopno na: http://kazalci.arso.gov.si/?&data=group&group_id=13&menu_group_id=13 [december 2009].
50. Neprijetna resnica o vodi iz plastenke, 2009. Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/okolje/neprijetna-resnica-o-vodi-iz-plastenke/211153> [avgust 2009].
51. Novak, Anita: Masovna živinoreja, 2008. Dostopno na: <http://www.vecer.si/clanek2008112705383135>.
52. O pravični trgovini. Dostopno na: <http://www.3muhe.si/?subpageid=94> [avgust 2009].
53. O gozdovih Slovenije. Dostopno na: <http://www.zgs.gov.si/slo/gozdovi-slovenije/index.html> [december 2009].

54. O'Gara, R., Mollo, M. in drugi: Environment rights report 2007, 2007. Dostopno na: <http://www.earthjustice.org/library/references/2007-environmental-rights-report.pdf> [avgust 2009].
55. Otok Macquarie – ko človek uniči ekosistem, 2009. Dostopno na: <http://www.pozitivke.net/article.php/20090119125350339> [avgust 2009].
56. Papendick, Robert I., Elliott, Lloyd F. in Dahlgren, Robert B.: Environmental consequences of modern production agriculture: How can alternative agriculture address these issues and concerns?, 1986. Dostopno na: http://eap.mcgill.ca/MagRack/AJAA/AJAA_1.htm [avgust 2009].
57. Pitna voda v Sloveniji. Dostopno na: <http://www.pitna-voda.si/> [december 2009].
58. Podnebje in razvoj. Dostopno na: <http://focus.si/index.php?node=209> [avgust 2009].
59. Poročilo ZGS o gozdovih Slovenije za leto 2008. Dostopno na: <http://www.zgs.gov.si/slo/gozdovi-slovenije/o-gozdovih-slovenije/slovenski-gozd-v-stevilkah-2007/index.html> [december 2009].
60. Pravična trgovina. Dostopno na: <http://www.3muhe.si/?subpageid=94> [avgust 2009].
61. Predsednik Državnega zbora na mednarodni konferenci o Trajnostnem turizmu, 2009. Dostopno na: http://www.dzrs.si/index.php?id=390&no_cache=1&show_sporocilo=2154&pageNumber=11&cHash=a58db2cff [avgust 2009].
62. Sahel and West Africa Club. Dostopno na: www.oecd.org [avgust 2009].
63. SOS Sahel. Dostopno na: www.sahel.org.uk [avgust 2009].
64. Stand up and take action. Dostopno na: <http://www.standagainstopoverty.org/> [avgust 2009].
65. Steinbuch, M.: Porušeni ekosistem na otoku Macquarie, 2009. Dostopno na: <http://www.dobrojutro.net/novice/zanimivosti/125880> [avgust 2009].
66. The Global Call to Action Against Poverty (GCAP). Dostopno na: <http://www.whiteband.org/> [avgust 2009].
67. The Global Dimension in the Curriculum – England, 2008. Dostopno na: http://www.globaldimension.org.uk/uploadedFiles/AboutUs/gdw_gd_in_curriculum_england.pdf [avgust 2009].
68. The human rights education handbook. Effective practices for learning, action and change. Dostopno na: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/methods/1.htm> [avgust 2009].
69. Trajnostni razvoj. Dostopno na: <http://www.umanotera.org/index.php?node=5> [avgust 2009].
70. Tržne sile poskušajo nadzorovati esenco življenja – vodo, 2006. Dostopno na: http://www.shareinternational.net/slo/publikacije/arhiv/gospodarstvo/trznesile_vodo.htm [avgust 2009].
71. Understanding Human Rights Education. Dostopno na: http://www.eycb.coe.int/compass/en/chapter_1/1_1.html#111 [avgust 2009].
72. Varčevanje z vodo, energijo in denarjem. Dostopno na: http://www.energyp.si/uploads/22-3-08-svetovni_dan_voda.pdf [avgust 2009].
73. Water facts. Dostopno na: www.water.org [avgust 2009].
74. Working with schools. Dostopno na: http://www.wwf.org.uk/what_we_do/working_with_schools/ [avgust 2009].

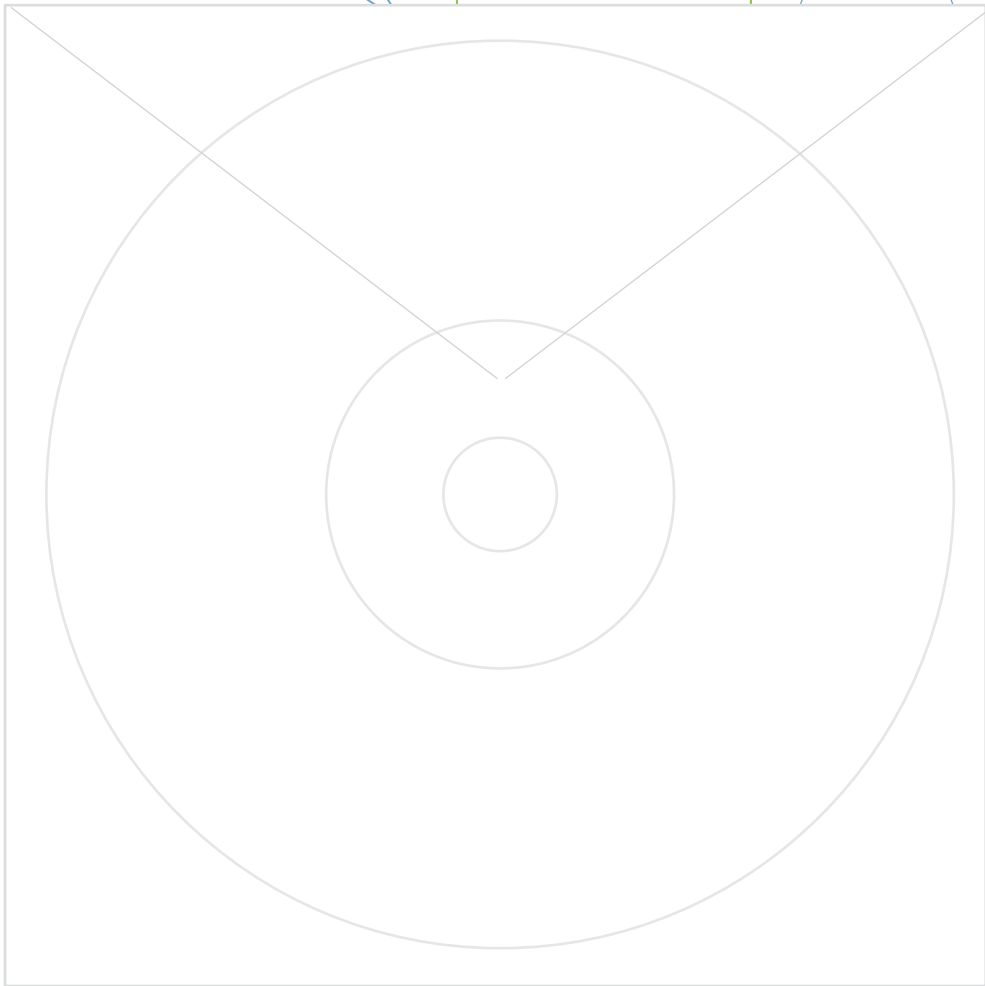
Seznam literature:

1. Berlin, I. (1969). *Four essays on liberty*. London, Oxford, New York; Oxford University press.
2. Brander P., Gomez R. in drugi (1995). *Education pack – Ideas, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults*. Strasbourg: Svet Evrope - Council of Europe.
3. Brander P., Gomez R. in drugi (2004). *Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih: izobraževalni priročnik*. Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 43. Strasbourg: Svet Evrope – Council of Europe. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK in Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
4. Council of Europe (2008). *Global Education Guidelines. A Handbook for educators to Understand and Implement Global Education*, North-South Centre of the Council of Europe – LISBON.
5. Council of Europe, OSCE/ODIHR, UNESCO, OHCHR (2009). *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Warshav.

6. Giri, J. (1983). *Le Sahel demain: Catastrophe ou Renaissance?* Paris: Editions Karthala.
7. Kajfež Bogataj, L. (2008). *Kaj nam prinašajo podnebne spremembe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
8. Kraševac M., Suša R. in Vodopivec N. (2007). *Medkulturna komunikacija in izobraževanje za razvoj*. Ljubljana: Društvo Humanitas.
9. Marentič - Požarnik, B. (2003). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
10. OECD (2009). *Načela korporativnega upravljanja OECD*. Ljubljana: Socius d. d.
11. Montaigne de, M. (1952). *The Essays. V: Encyclopedia Britannica*. Chicago, London, Toronto: William Benton Publisher.
12. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2005). *Economic, Social and Cultural Rights Handbook for National Human Rights Institutions*. Geneva: United Nations.
13. Snitow A., Kaufmann D. in Fox M. (2007). *Thirst: Fighting the Corporate Theft of Our Water*. San Francisco: Jossey-Bass.
14. Suša, R. (2008). *Priročnik za globalno učenje TUDI TI*. Ljubljana: Medium, d. o. o.
15. Tibbitts, Felisa (2008). »Human Rights Education« v Bajaj, M. (ed.), *Encyclopedia of Peace Education* Charlotte, NC: Information Age Publishing.
16. Tibbitts, Felisa (2005). *Transformative Learning and Human Rights Education: Taking a Closer Look v Intercultural Education*. London: Routledge.

Seznam fotografij in ostalega slikovnega gradiva:

- Slika 1: Zrna kakava / iStockphoto
- Slika 2: Sodobna potrošnja / iStockphoto
- Slika 3: Škropljenje polja s pesticidi / iStockphoto
- Slika 4: Noj v ujetništvu / Urška Povsod
- Slika 5: Sobivanje različnih kultur / iStockphoto
- Slika 6: Črpanje vode iz vodnjaka / Alma Rogina
- Slika 7: Severni medved / iStockphoto
- Slika 8: Revna četrt / iStockphoto
- Slika 9: Pokrajina v Sahelu / iStockphoto

»Pri(po)ročnik TUDI JAZ je odličen učni pripomoček za izvajanje in razumevanje ciljev globalnega izobraževanja in vzgoje ter izobraževanja za trajnostni razvoj. Pri premostitvi vrzeli med to ambiciozno vizijo in praktičnim delovanjem se osredotoča na konkretne lokalne in globalne probleme, ki resno ogrožajo kakovost našega življenja.«

»Pri(po)ročnik TUDI JAZ tako s konkretnimi primeri spodbuja razvijanje okoljske odgovornosti in poglobljenega znanja ter na ta način bralca spodbuja tudi k aktivnejšemu ravnanju v vsakdanjem življenju. Postati bi moral sestavni del učnih programov na predlaganih ravneh in pripomoček za izvajanje ciljev in vsebin, ki jih projekti, kot so ekošole, zdrave šole in UNESCO šole že leta vnašajo v šolski prostor.«

Nada Pavšer, prof., ustanoviteljica programa Ekošola kot način življenja

